

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
MALİYE ANA BİLİM DALI
MALİYE-VERGİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DERNEKLER VE VAKIFLAR ÖZELİNDE SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMA AMAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüksek Lisans Tezi

Pervin AKBAŞ ÖZDEMİR

Ankara 2024

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
MALİYE ANA BİLİM DALI
MALİYE-VERGİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**DERNEKLER VE VAKIFLAR ÖZELİNDE SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
AMAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ**

Yüksek Lisans Tezi
Pervin AKBAŞ ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Doğan CANSIZLAR

Ankara 2024

KABUL VE ONAY

Pervin Akbaş Özdemir tarafından hazırlanan “Dernekler Ve Vakıflar Özelinde Sivil Toplum Kuruluşları Ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Arasındaki İlişki” başlıklı bu çalışma, 01/04/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı, Maliye-Vergi Programında Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Doğan CANSIZLAR (Başkan-Danışman)

Prof. Dr. Duran BÜLBÜL (Üye)

Prof. Dr. Dilek ÖZKÖK ÇUBUKÇU (Üye)

Prof. Dr. şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tarih ve İmza

Pervin AKBAŞ ÖZDEMİR

ÖZ

AKBAŞ ÖZDEMİR, Pervin. Dernekler Ve Vakıflar Özelinde Sivil Toplum Kuruluşları Ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Bu yüksek lisans tezinde vergi kanunları, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) arasındaki ilişki incelenmektedir. 15 STK'nın son 5 yıllık mali verileri analiz edilerek STK harcamaları ile listelenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilişki kurulmuştur. STK'ların sürdürülebilir kalkınmayı nasıl etkilediğini açıklığa kavuşturmaya yardımcı olacaktır. Çalışma, analiz sonuçlarını değerlendirerek STK'ların vergilendirme politikalarına farklı bir perspektif katmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Sivil Toplum Kuruluşları, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Vergi Politikası, Mali Şeffaflık, Mali Analiz.

ABSTRACT

AKBAŞ ÖZDEMİR, Pervin. The Relationship Between Non-Governmental Organizations And Sustainable Development Goals In Particular To Associations And Foundations, Master's Thesis, Ankara, 2024.

This master's thesis examines the relationship between tax laws, sustainable development goals and non - governmental organizations (NGOs). By analyzing the financial data of 15 NGOs for the last 5 years a relationship was established between NGO expenditures and the 17 sustainable development goals listed. It will help clarify how NGOs influence sustainable development. The study aims to add a different perspective to the taxation policies of NGOs by evaluating the analysis results.

Key Words: Non-Governmental Organizations, Sustainable Goals, Tax policy, Financial Transparency, Financial Analysis.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	4
1.1 Sivil Toplum Kavramı	4
1.2 Sivil Toplum Kuruluşları	6
1.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihçesi.....	10
1.4 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları	18
BÖLÜM 2: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI.....	24
2.1 Kalkınma ve Sürdürülebilirlik Kavramları	24
2.2 Sürdürülebilir Kalkınma.....	26
2.3 Sürdürülebilirliğin Kökeni.....	30
2.4 Çevresel Farkındalık ve Aktivizm	33
2.5 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	36
2.6 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi	37
BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM, VAKIF VE DERNEKLERİN TÜRK VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMLARI VE BAZI İSTATİSTİKLER	58
3.1 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşu ve Dernek ve Vakıfların Yasal Yapılanması	59
3.2 Vakıf ve Derneklerin Vergilendirilmesi	60
3.3 Dernek ve Vakıflara İlişkin Bazı İstatistikler.....	66
BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA VE YÖNTEM	67
4.1 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları.....	68

4.1.1 Sınıflandırma kriterleri	69
4.1.2 SKA alt hedef göstergeleri	69
4.2 Dernekler ve Vakıflar	73
4.2.1 Arama Kurtarma Derneği (AKUT).....	74
4.2.2 Türk Eğitim Vakfı (TEV).....	75
4.2.3 İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV)	76
4.2.4 Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	77
4.2.5 AHBAP	79
4.2.6 Yeşilay Cemiyeti	80
4.2.7 Tohum Otizm Vakfı	81
4.2.8 Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı.....	82
4.2.9 Darüşşafaka Cemiyeti	83
4.2.10 Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı	85
4.2.11 Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı.....	87
4.2.12 Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)	88
4.2.13 Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı	89
4.2.14 WWF- Türkiye	90
4.2.15 KIZILAY	91
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101
TURNİTİN RAPORU.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	109

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Kategorilendirilmesi.....	68
Tablo 2. AKUT Amaca Yönelik Gider Tablosu	74
Tablo 3. TEV Amaca Yönelik Gider Tablosu,	75
Tablo 4. İKSV Amaca Yönelik Gider Tablosu.....	77
Tablo 5. ÇYDD Amaca Yönelik Gider Tablosu	78
Tablo 6. AHBAP Amaca Yönelik Gider Tablosu.....	79
Tablo 7. Yeşilay Amaca Yönelik Gider Tablosu	80
Tablo 8. Tohum Otizm Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu	81
Tablo 9. TEGV Amaca Yönelik Gider Tablosu	83
Tablo 10. Darüşşafaka Cemiyeti Amaca Yönelik Gider Tablosu.....	84
Tablo 11. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu.....	86
Tablo 12. Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu.....	87
Tablo 13. TEMA Amaca Yönelik Gider Tablosu.....	88
Tablo 14. TAP Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu	90
Tablo 15. WWF- Türkiye Amaca Yönelik Gider Tablosu	91
Tablo 16. Kızılay Amaca Yönelik Giderler Tablosu.....	93
Tablo 17. Dernek ve Vakıfların Kategorilendirilmesi	94
Tablo 18. Analiz Sonuçları	95
Tablo 19. BM TÜRKİYE İstatistikleri.....	96

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: https://www.siviltoplum.gov.tr/2022-yili-proje-donemi-proje-yardimlari-istatistigi	66
--	----

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
AKUT	: Arama Kurtarma Derneği
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇYDD	: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	: Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler
İKSV	: İstanbul Kültür Sanat Vakfı
KDV	: Katma Değer Vergisi
LÖSEV	: Lösemili Çocuklar Vakfı
NGO	: Non - Governmental Organizations
SDG	: Sustainable Development Goals
SK	: Sürdürülebilir Kalkınma
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAP Vakfı	: Türkiye Aile Sağlığı Planlaması Vakfı
TEGV	: Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TEV	: Türk Eğitim Vakfı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği
UN	: United Nations
WWF- Türkiye	: Doğal Hayatı Koruma Vakfı

GİRİŞ

Sivil toplum kuruluşları, gönüllülük esasına dayalı olarak kendi kaynaklarına sahip, devletten bağımsız ve toplum ile devlet arasında örgütlü bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma, Sivil Toplum Kuruluşları ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemekte ve Türkiye’de dernek ve vakıfların vergilendirilmesi kapsamında iyileştirme sağlayacağı düşünülen öneriler içermektedir.

Dünya ve Türkiye tarihi ve günümüzde, sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisi üzerine odaklanan bir araştırma yapılacaktır. Çalışma kapsamında, sivil toplum kuruluşlarının kavramsal çerçevesi çizilecek, Türkiye tarihindeki sivil toplum yapılanmaları ve 15 STK’nın faaliyetleri incelenecek ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi kurulacaktır.

Kalkınma politikalarının tarihsel olarak 20. yüzyılda ortaya çıktığı, ancak geçmişte günümüzdeki kadar karmaşık olmadığı, ancak bu politikaların var olduğu dönem de incelenecektir. Osmanlı tarihinde, sivil toplum yapılanmalarının vergi politikalarına olumlu etkilerinden bahsedilmiş ve finansman sorunu yaşayan modern devletler, bu sorunu çözmek adına bu dönemi incelemişlerdir.

Bugün, Türkiye’de sivil toplum kuruluşları siyasi iktidarı etkilemek için çeşitli stratejilere başvurabilmektedirler. Kamuda çalışan sendikaların zam görüşmelerinde, hükümet üzerinde önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir. TOBB, TÜSİAD gibi ekonomik sivil toplum kuruluşları ise çeşitli yöntemlerle maliye politikaları üzerinde doğrudan etkili olabilmektedirler.

Son olarak, geniş halk kitlelerini kapsayan dolaylı sivil toplum yapılanmalarının da son dönemde maliye politikalarında etkili olduğu gözlemlenmiştir. Kalkınma kavramının ortaya çıkışı, sivil toplum kurumlarının bu devlet politikalarına dahil olmasını gerektirmektedir. Vergi politikalarında kamu sektörü belirleyici olmakla birlikte, kalkınma kavramı çerçevesinde, devlet politikalarının belirlenmesinde, kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları eşit bir şekilde değerlendirilebilmektedir. Ancak sadece belli bir kesimi temsil eden sivil toplum yapılanmalarının maliye politikaları üzerinde aşırı etkili olmaları durumunda, bu durumun sivil toplum kuruluşunun temsil ettiği kesime yönelik bir rant kaymasına neden olabileceği unutulmamalıdır. Bu çalışmada, 15 STK'nın son beş yılının veri ve gelişmeleri, vergi ve kalkınma politikaları bağlamında detaylı bir

şekilde incelenecektir. Bu araştırma, vergi politikalarının belirlenmesinde toplumun tamamına karşı sorumluluğu olan siyasilere karar verme mekanizmalarını işletirken nasıl daha rasyonel, ölçülebilir, izlenebilir kriterlerle hareket edebileceğine ilişkin olarak yeni yaklaşımlar geliştirilebileceğine dikkati çekmektedir.

Çağdaş küresel ortamda, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin izlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Amacı toplumsal değişim ve dayanışmaya bağlılık olan bu kuruluşlar, çeşitli sektörlerde faaliyet göstererek çevrenin korunması, yoksulluğun azaltılması, eğitim ve diğer çeşitli amaçların savunuculuğu yapmalıdır. Olumlu toplumsal dönüşümün anahtarlarından olan STK'lar genellikle mali kapasitelerini ve dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmaya anlamlı katkıda bulunma durumlarını şekillendiren vergi politikalarıyla etkileşim halindedir.

Bu tez, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkiyi incelerken Türkiye'de vergi kanunları ile olan ilişkisini de ele alacaktır. STK'ların vergi düzenlemeleri kapsamındaki hukuki durumlarının araştırılmasını, mali tabloları aracılığıyla mali şeffaflıklarının incelenmesini ve son beş yıldaki 15 farklı STK'nın mali verilerinin titiz bir analizini içermektedir. STK harcama dinamikleri ve Birleşmiş Milletler tarafından ana hatlarıyla belirtilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ile korelasyonları tespit edilecektir.

STK'ların vergi düzenlemeleri çerçevesindeki hukuki statüleri bu çalışma için kritik bir temel oluşturmaktadır. Vergi yasalarının STK'ların operasyonel özgürlüğünü nasıl etkilediğini anlamak, sürdürülebilir kalkınma girişimlerinin nasıl ortaya çıktığı anlamak için çok önemlidir. Ayrıca, STK'ların kamuya açıkladığı mali tabloları incelenerek, mali kaynakların STK faaliyetlerini desteklemek için nasıl tahsis edildiği değerlendirilecektir.

Araştırmada, 15 STK'dan oluşan seçilmiş bir gruptan alınan 5 yıllık mali verilerin analizi yer almaktadır. Harcamalarını 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi çerçevesinde haritalandırarak, vergilendirme politikaları ile STK'ların sürdürülebilir kalkınma girişimlerini destekleme eğilimleri arasındaki ilişki anlaşılmasına çalışılmıştır. Yapılan analiz çalışması sonuçları ile BM Türkiye verilerinin de karşılaştırılması yapılmıştır.

Sonuç olarak, STK'ların sürdürülebilir kalkınmadaki rolü, vergilendirme boyutu da ele alınarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Vergi kanunları, STK mali dinamikleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasındaki bağlantıyı açıklayarak, STK'ların büyümesi ve sürdürülebilir kalkınma projeleri üzerindeki etkileri de araştırılmıştır. Bu çalışma, daha sürdürülebilir ve eşitlikçi bir gelecek arayışında STK'ların çabalarını da ortaya koyacaktır. Bu tezde kullanılan bölüm başlıkları, içerik yazıları ve ekler kılavuzda istenen kurallarla yazılmıştır.

BÖLÜM 1: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil Toplum Kuruluşları (STK) dinamik ve çok yönlü toplum temsilinin bir parçasıdır. Sosyal, kültürel ve çevresel görevlere bağlılığının göstergesidir. Bu özel, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar bağımsız bir şekilde çalışırlar, hükümet kontrolünden büyük ölçüde bağımsız ve hem yerel hem de küresel anlamda değişimin temel aktörleri olarak hizmet veririler (Salamon, 1994, s.73-89). STK'ların hedefleri arasında büyük bir çeşitlilik vardır, yelpaze yoksulluğun azaltılmasından, çevresel sürdürülebilirlik ve kültürel anlayışlılığın artırılması adına insan haklarının savunulmasına kadar genişletilebilir (Dietrich, 2010)

William S. Dietrich'in de belirttiği üzere, 'Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), çağdaş dünyamızda vazgeçilmez kurumlar olarak karşımıza çıkarlar, genellikle hükümetlerin sıkıntı yaşadığı alanlarda toplumsal sorunları kararlı bir şekilde ele alırlar ve insanlığın ilerlemesini teşvik ederler.' Bu makale, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) konusunda kapsamlı bir incelemeye başlar, kökenlerine, amaçlarına, küresel etkilerine ve karmaşık sorunların ele alınmasındaki özgün rollerine dikkat çeker. Çağdaş toplumda STK'ların önemini ve etkisini aydınlatırken Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde hedeflere ulaşılmasında STK'ların önemini vurgular.

1.1 Sivil Toplum Kavramı

"Sivil toplum" son zamanlarda popüler bir kavram olup sosyolojide de büyük ilgi görmektedir. Bu terim, bireylerin kendi istekleriyle oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade eder (Çaha, 2006). "Sivil" kelimesi, Latince "civis" kökünden türetilmiş olup "yurttaş veya kenttaş" anlamına gelir. "Sivil toplum" terimi ise Fransızca "société civile"den gelmektedir. Bu kullanımlar temel alındığında, sivil kelimesi aslında vatandaş veya vatandaşlık kelimesiyle eş anlamlıdır. Bu bağlamda, sivil toplum, bir bakıma yurttaşların oluşturduğu toplum olarak tanımlanabilir (Ercan, 2002, s.69-79). Sivil toplumun temel olarak devlet dışında olması ve kendi içinde demokratik bir işleyişe sahip olması gereken iki temel kriter bulunmaktadır (AB Uyum Süreci ve STK'lar, 2004).

Sivil toplumun tanımına yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Larry Diamond'un görüşüne göre, sivil toplum devletten ayrı olarak vatandaşların özgür iradesiyle oluşturduğu bir düzendir. Ernest Gellner'in yaklaşımı daha geniş bir alanı içerir ve sivil toplumu, aile veya birey ile devlet arasındaki boşluğu dolduran bir yapı

olarak tanımlar. John Keane'nin sol liberal yaklaşımına göre ise sivil toplum, üyelerinin devlet dışında faaliyet göstererek devlet kurumları üzerinde baskı ve denetim uygulayan örgütlenmelerdir (Çulhaoğlu, 2001, s.19-65).

Sivil toplum gruplandırmasını yapan Sarıbay, Alman, Fransız ve İtalyan tipi sivil toplumları ayırt eder. Bu gruplandırmaya göre, sivil toplum, devlete dahil olan, devlete karşı olan ve birazcık devletin dışında birazcık içinde olan üç türde olabilir (Sarıbay, 2000, s.109-110).

Sivil toplumun farklı bakış açılarına göre tanımlanması, geleneksel hale gelmiş bir konudur. Marksist-neo marksist, liberal-neo liberal ve muhafazakâr-neo muhafazakâr bakış açılarına göre sivil toplum, toplumsal yapıyı etkileyen, dönüştüren ve hareket ettiren bir faktördür (Sarıbay, 2000, s.109-110).

Bu noktada, sivil toplum kuruluşlarına (STK'lar) odaklanmak önemlidir. STK'lar, toplumun "üçüncü ayağı" olarak kabul edilebilir ve hükümet ve iş dünyasından ayrı olarak aile ve özel alanı da içerir. Sivil toplum, genellikle ekonomik büyüme için önemli olarak görülür. Bu, ekonomik kararlarda etkili olabilmesi, özel girişimi kolaylaştırabilmesi ve devletin ekonomiyi kontrol altına almasını engelleyebilmesi nedeniyle geçerlidir (Civil Society (n.d.), 2001, s.53-72).

Sivil toplum aynı zamanda toplumsal sermaye oluşturur. Dünya Bankası'na göre, toplumsal sermaye, bir toplumun sosyal etkileşimlerini şekillendiren kurumlar, ilişkiler ve normları tanımlar. Daha yüksek bir toplumsal sermaye, daha fazla toplumsal bağımlılık ve üretkenlik ile ilişkilidir, bu da ekonomik büyümeyi destekler. Örneğin, daha güçlü toplumsal ağlara sahip olan bölgelerde lise terk oranlarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir (Coleman, 1988, s.95-120).

Ancak, bazı görüşler, sivil toplumun ekonomik büyümeye zorunlu bir katkıda bulunmadığını savunmaktadır. Güney Kore'nin büyük ekonomik başarı elde etmesine rağmen güçlü bir sivil topluma sahip olmaması, Bangladeş'in ise zengin bir sivil topluma rağmen ekonomik olarak zayıf olması örnek olarak gösterilmektedir.

Anayasa ekonomisi, ekonomi ve anayasacılık alanlarında faaliyet gösteren, anayasa konuları ile ekonominin işleyişi arasındaki özel ilişkileri tanımlayan ve inceleyen bir ekonomi dalıdır. Bu terim, Amerikalı ekonomist James M. Buchanan tarafından ortaya atılmıştır ve yeni bir bütçe planlaması ile bu planlamanın sivil

topluma şeffaflık sağlamak amacıyla kullanılmasını içermektedir. Bu yaklaşım, hukukun üstünlüğünün uygulanmasında temel bir öneme sahiptir.

1.2 Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları, öncelikle toplumların şekillenmesinde üstlendikleri önemli rol nedeniyle, küreselleşme çağının etkili elemanlarından. Bu kuruluşların önemi, kavramsal ve tarihsel çerçeve sağlayan çalışmaları gerektirmektedir.

Sivil idareyi yürüten kurum veya kuruluşlara genel olarak sivil toplum kuruluşları veya kısaca STK denilmektedir. "Sivil Toplum Kuruluşu" terimi, katılım veya temsil açısından hükümetle doğrudan ilişkisi bulunmayan gerçek ve tüzel kişiler tarafından oluşturulan kurumları ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, STK'lara "kamu gönüllü kuruluşları" adı verilmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında, her toplumda devlet dışı kuruluşların yüzyıllar öncesine dayanan varlığına rağmen, STK'ların İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın gerçekleriyle ön plana çıktığı söylenebilir. "Sivil toplum kuruluşu" terimi ve devlet dışı örgüt kavramı, devletler ve toplumlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için BM çatısı altında uluslararası kuruluşlar kurma çabaları ile ortaya çıkmıştır (Talas, 2011, s.387-01).

Kavramsal olarak çeşitli sosyal konular üzerinde çalışan ve toplumda giderek yaygınlaşan ve önemi artan (Keyman, 2004) STK'lar için şu ifadeler kullanılabilir: "Sivil toplum kuruluşu (STK) tanımı, resmi olmayan bir kuruluş olarak basitleştirilebilir. Gönüllü üyeliğe dayalı ve topluma hizmet etmeyi ve siyaseti etkilemeyi amaçlayan kuruluşlardır. Bu siyasi faaliyetin boyutları, küresel, ulusal, bölgesel, yerel ve hatta yakınlık düzeylerine (mahalle sorunları, işyeri sorunları) kadar geniş bir yelpazede değişebilir. (AB Uyum Süreci ve STK'lar, 2004).

STK'ların işlev ve biçimlerinin kavramsal olarak incelenmesi gerekir. Sivil toplum kuruluşlarının belirlenen işlevleri şu şekilde sıralanabilir (Güneş, 2004):

- Kamuoyu yaratarak bireylerin taleplerinin ifade edilmesine yardımcı olmak,
- Çoğulcu bir toplumsal yapının oluşmasını kolaylaştırarak piyasadaki metalaşmaya ve hakim piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olarak hareket etmek,

- Bireylerin kalkınmasından beslenen bireylerin gelişimini desteklemek. katılımcı ve çoğulcu bir kültüre sahip olmanın yanı sıra yönetişim deneyimi de kazanmak,
- Pilot projeler üreterek, bu projelere kaynak sağlayarak veya uygulayarak eğitim, sosyal refah ve istihdam alanlarındaki hükümet politikalarına paralel veya alternatif sorumluluklar almak.

Devlet dışı örgütler olarak da bilinen STK'ların işlevleri incelendikten sonra türleri yerel, ulusal ve bölgesel olarak sınıflandırılabilir. Ayrıca buldukları ülkeye göre şekillenebilen STK'lar, hem az gelişmiş "Güney" ülkelerindeki hem de varlıklı sanayileşmiş "Kuzey" ülkelerindeki politika yapıcılar, aktivistler ve araştırmacılar arasındaki profiller değişiklik gösterir (Talas, 2011, s.387-01).

Bir anlamda iki tür STK vardır, az gelişmiş ülkelerdekiler ve gelişmiş ülkelerdekiler. STK'ların görev ve türlerinin yanı sıra faaliyetlerine de bakmak gerekir. STK'ları şekillendiren temel faktörler onların faaliyetleridir. Faaliyet göstermeyen bir STK taban bulamaz ve doğal olarak ayakta kalamaz. STK'ları ayakta tutan faaliyetler, halk sağlığı ve eğitim faaliyetleri, artan sağlık krizleri, ortak sosyal sorunların ele alınması, çevresel olaylar, ekonomik değişkenler, kalkınma ve ilerleme çabaları ve kadın sorunları şeklinde gruplandırılabilir. Halk sağlığı ve eğitimi kapsamında doğum kontrolü ve cinsellik, genel hijyen, atıkların (evsel, tıbbi, sıvı vb.) bertarafı, su kullanımı, aşılama, gençlere rehberlik eğitimi gibi faaliyetler çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Sağlık krizlerinin belirlenmesi ve çözülmesine ilişkin faaliyetler arasında HIV/AIDS eğitimi ve desteği, Hepatit B eğitimi ve madde bağımlılığından kurtulma yer almaktadır. Yaygın sosyal sorunlarla ilgili faaliyetler arasında çocuklara yönelik suçlar, kayıp çocuklar, sokak çocukları ve seks işçilerine yönelik girişimler yer alır. (Talas, 2011, s.387-01).

Çevresel etkinlikler ile ilgili örnekler; kullanılabilir su ve enerji tüketimi eğitimi, dağları ve ormanları temiz tutma ve ağaçlandırma şeklinde gösterilebilir. Ekonomik aktiviteler; mikro teşebbüsler (Kobiler) ve makro borçlanmalar, bilgisayar, teknik eğitim, ihtiyaç tedarik etme hizmetleri, giyim ve tekstil gibi beceri eğitimleri üretim promosyon ve dağıtım, kooperatif oluşturma, finansal danışmanlık ve kariyer geliştirme ile iş araştırma yardımıyla ibaret olmaktadır (Talas, 2011, s.387-01).

Toplumsal gelişme ve ilerleme ile ilgili aktiviteler; okul yapımı, altyapı inşası, kültürel merkez kurulması ve kültürel faaliyet gerçekleştirilmesi, tarım faaliyeti ve tarımsal uzman yardımından oluşmaktadır. Kadın sorunları ile ilgili yapılan işlere gelince; kadın ve çocuk hakları, hırpalanmış kadınlara yardım hizmetleri, cinsel istismara maruz kalmış kadınlar için grup terapileri, telefon bazlı acil yardım hatları, kadınlara yasal yardımlar ve okuryazarlık yardımları gibi olmaktadır (Talas, 2011, s.387-01).

Yukarıda sayılan aktiviteler ile sivil toplum kuruluşları, bir bakıma, pek çok sorunun çözümünde birinci elden ve yakından müdahaleyi sağlamaktadır. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, STK'lar, gelişmiş toplumlarda yaşanan siyasal ve sosyal ilişki ve gelişmelerin kaçınılmaz sonucudurlar denilebilir. Bütün çağdaş dünya toplumlarında sivil toplum kuruluşları mevcuttur ve mevcudiyetinin ötesinde toplumsal hayattaki ağırlıklarını günden güne daha fazla hissettirmektedirler (Güneş, 2004). Bir başka ifadeyle, çağdaş toplum olmanın göstergelerinden biri olan STK'lar çok önemli kuruluşlardır. Genellikle, ileri düzeyde sanayileşmiş ve gelişmiş toplumlarda karşılaşılan bu oluşumlar, demokrasinin egemen olup olmaması ile doğrudan bağlantılıdır (Çetinkaya, 2008, s.8). Demokrasi egemenliği arttıkça sivil inisiyatif grupları, kurum ve kuruluşlarının etkisi artmaktadır. Bu durumun sebebi, halk katılımının sağlanması ile her büyük işin üstesinden gelinebileceği gerçeğine dayanmaktadır.

Gelişmiş toplumlarda sivil örgütlenmenin daha etkin ve yaygın bir biçimde olmasının bir başka sebebi, sivil toplumun çoğunlukla şehirleşmenin olduğu, şehirli insanların, şehirli kimliklerin ortaya çıktığı ve serbest pazarın oluştuğu bir ortamda meydana geliyor olmasıdır. Bunun haricinde, toplumu oluşturan insanların birey olmayı başarıp başaramaması sivil inisiyatifin ortaya konulmasında etkili olabilmektedir (Keyman, 2004). Batılı toplumlarda, bu birey olma süreci, eskiden var olan aristokrat sınıfa karşı verilmiş bir mücadelenin ürünü olarak sivil inisiyatif gruplarının faaliyetleri ile tamamlanmıştır. Buna karşılık, eski yapılarında aristokrat kesime sahip olmayan toplumlarda, bu sürecin devlet eliyle bir modernleşme projesi şeklinde başlatılabilme mecburiyeti vardır (Atar, 1997, s.98-105).

Gelişmiş toplum örgütlü toplum ifadesi, büyük oranda, güçlü sivil toplum kuruluşlarına sahip olup olmama ile izah edilebilecek bir durumdur. Toplumların bugünün rekabetçi dünya toplumlarıyla tek başına devlet imkânları ve enerjisiyle baş

etmesinin imkânsızlığına bakıldığında, sivil yönetim güçlerinin ne kadar büyük bir önem kazandığını anlayabilmek daha kolay olabilmektedir.

STK'ların önemini anlamak için uluslararası arenada karar aldırıp karar kaldırtan örneklere bakmak yeterli olacaktır. Oluşturdukları kamuoyu vasıtasıyla etkileyecekleri geniş seçmen kitleleri gerçeğini hatırlattıkları siyasal hareketlere, siyasal ve ekonomik tercihlerinde rota belirletmek gibi önemli roller üstlenmektedirler. Çok taraflı yatırım anlaşmalarını sabote etmekten, çevresel felaket haberlerine kadar pek çok konuda uluslararası antlaşma ve uzlaşmalarda istedikleri sonucu aldırarak kadar güçlü bir konum elde edebilmektedirler. Bazen kamuoyunu bilinçli bir şekilde yanlıya yönlendirebilecek güce bile erişme imkânları olabilmektedir (Rugman, 2000).

Birçok ülkede çağdaşlığın gereği olarak görülen STK'lar bizzat devlet tarafından fonlanarak kontrol altına alınmaktadır. Bunun yanı sıra, STK'lar toplumsal yapıyı güçlendiren bir kaldıraç olarak görüldüğü için, uygar toplumlarda, yapısına ve üyelerine müdahale etmemek şartıyla kurulmasını ve güçlendirilmesini temin etmek için yoğun çabalar sarf edildiği de bir vakıa niteliğindedir.

Kamuoyu oluşturmak, baskı grubu haline gelmek, ülkelerce icra edilen politika tercihlerinde etkileyici rol üstlenmek vs. şeklinde çalışan sivil toplum örgütlerinin çalışma alanlarına örnek olarak dernekler, sosyal hareketler, vatandaşlık grupları, tüketici dernekleri, küçük üretici dernek ve kooperatifleri, kadın örgütleri, yerli halk örgütleri ve çeşitli başka kuruluşlar verilebilir (Lewis, 2001).

Özellikle, yoğun dış göçe maruz kalan toplum ve devletlerde dışarıdan akan kitlelerin devlet sistemine adaptasyonu ve toplumsal yapıya zarar vermeyecek şekilde dizayn edilmesi pek çok uygar toplumda kurdurulup desteklenen sivil örgütlü yapılanmalar marifetiyle sağlanmaktadır.

STK'lar, vatandaşlık bilincinin gelişimine doğrudan katkı sağlayabilecek kuruluşlar olma özelliğine de sahiptir. Bu özelliğinden dolayı, bunlar, devletlerin önemle geliştirmesi, desteklemesi, katılımı özendirilmesi ve yasal altyapı oluşturması gereken yapılanmalardır (Aktan & Çoban, 2006, s.17-53). Çağdaş dünyanın rekabetçi ortamında yaşamak durumunda olan ülkelere biri olan Türkiye'nin sivil toplum kuruluşları ile ilgili durumunun izah edileceği son bölüme bu aşamada geçilebilir.

1.3 Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihçesi

STK'ların çağdaş dünyadaki önemini anlamak için tarihî köklerine inmek gereklidir. Peter Dobkin Hall'ın belirttiği gibi, yardımsever bir yönelimi olan özel kuruluşların kavramı yüzyıllar öncesine dayansa bile, modern STK'lar 19. ve 20. yüzyılın başlarında şekillenmeye başladı (Hall, 1992). Erken tarihî temeller, toplumsal iyileştirme ve savunma amaçlı kuruluşların ortaya çıkmasının zeminini hazırladı (Mallard, 2005, s.907-928). Dini gruplar, yardımlaşma dernekleri ve hayırsever vakıflar, modern STK'ların inşa edildiği temeli oluşturdu.

Sanayileşme sonrası 19. yüzyılı, Henri Dunant tarafından 1863 yılında kurulan Kızıl Haç gibi özel misyonlara sahip kuruluşların oluşturulmasına tanıklık etti. Henri Dunant'ın 1859 Solferino Savaşı sırasındaki çalışmaları, ulusal sınırları aşan uluslararası bir insani kuruluşun tohumlarını attı ve Paul Battersby ve William Olson'ın da iddia ettiği gibi, bu adım, STK'ların evriminin dönüm noktasını oluşturdu, çünkü bu STK'ların uluslararası çatışmalar sırasında özellikle insani krizleri ele alma konusundaki potansiyelini açıkça ortaya çıkardı (Battersby & Olson, 2015). Aynı zamanda bu gelişme, Kızıl Haç'ın modern STK'ların öncüsü olma rolünü vurgular ve uluslararası insani çabalarının önemini belirler.

Modern STK'ların temelleri, önemli toplumsal ve siyasi dönüşümlerle sıklıkla işaretlenen 19. ve 20. yüzyılın başlarına kadar izlenebilir (Hall, 1992). Bu dönemde, toplumsal iyileştirme ve toplumu savunma amacı güden kuruluşlar şekillenmeye başladı ve bugün gördüğümüz çeşitli STK'ların temelini atmış oldular (Mallard, 2005, s.907-928).

18. ve 19. yüzyılın sonlarında hız kazanan Sanayi Devrimi, toplumda derin değişikliklere ve kırılmalara neden oldu. Sanayileşme insanları, iş ve ekonomik fırsat arayışına iterken bu durum kırsal alanlardan kentsel merkezlere büyük göç hareketlerine sebebiyet verdi (Hobsbawm, 1962). Bu büyük kentleşme, kitlelerin yeni yaşam alanı olan şehirlerde kötü yaşam koşulları, yetersiz sağlık hizmetleri ve sınırlı eğitime erişim dahil olmak üzere yeni zorluklar yarattı. Bu zorluklara yanıt olarak, endişeli bireyler ve gruplar, vatandaşlarına yardım sağlamak amacıyla gönüllü dernekler kurmaya başladılar.

Tarihsel olarak, filantropi birçok toplumun ve özellikle bireylerin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Thompson, 1966). Dini gruplar ve hayırsever vakıflar, sosyal

hizmetler sağlama ve ihtiyacı olanlara destek olma konusunda tarihsel dönemler süresince önemli roller oynamışlardır. Bu filantropik gelenekler, modern STK'ların ortaya çıkmasının temelini atmıştır, çünkü özel, kâr amacı gütmeyen kuruluşların toplumsal sorunları ele alma potansiyelini göstermişlerdir.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları, dünyanın çeşitli bölgelerinde önemli siyasi ve sosyal reformlara tanıklık etti. Bu reformlar, sivil haklar, kadın hakları ve işçi hakları için mücadele eden hareketler tarafından yönlendirildi (Dubofsky, 2000, s.421-479) ve STK'ların oluşumuna uygun bir ortam yarattı. Aktivistler ve reformcular, kendi amaçlarını ilerletmek ve hükümet yapılarının sınırlamaları dışında değişiklik yapmak için devlet dışı gruplar halinde örgütlenmeye başladılar.

19.yüzyıl küresel manzarası, küresel ölçekteki siyasi ve kültürel manadaki genel tablo ve durum, aynı zamanda STK'ların gelişiminde bir rol oynadı (Anheier, 2014). Kızıl Haç ve Kızılay gibi insani kuruluşlar, 19. yüzyılın ortalarında kurulan, çatışma ve felaket dönemlerinde acıyı, hastalıkları, yoksulluğu, imkansızlıkları ve belki toplumların hissettiği çaresizlik duygusunu hafifletmeye adanmış uluslararası STK'lar için erken modeller olarak hizmet etti (Schwartz, 2017, s.3-16). Bu uluslararası kuruluşlar, insani krizlere karşı çözüm arayışı içindeyken STK'ların ulusal sınırları aşma potansiyelini gösterdi.

Bu dönemde, farklı toplumsal ve siyasi amaçlara odaklanan savunma grupları, STK'ların belirgin bir kategorisi olarak ortaya çıktı (Staggenborg, 2012). Sivil toplum kökenli olan bu gruplar, kamuoyunu etkilemeye, politika değişiklikleri için lobi yapmaya ve sosyal adaleti teşvik etmeye çalıştı (McAdam, 1996, s.23-40). Örnekler arasında Kölelik Karşıtı Derneği ve Kadın Hakları Hareketi gibi, önemli toplumsal ve siyasi değişikliklere öncülük eden gruplar bulunmaktadır.

Yükseköğrenim kurumları, özellikle üniversiteler, STK'ların entelektüel ve organizasyonel temellerini geliştirmede belirleyici bir rol oynadı (Wuthnow, 2004). Akademisyenler ve bilim insanları, sık sık acil sorunları ele almak için sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak araştırma ve yenilik alanında öncülük ettiler. Böylelikle akademi ve STK arasındaki simbiyotik ilişki devam etmiş ve her iki sektörün gelişimine katkıda bulunmuştur (Stoecker, 2019, s.545-550).

STK'lar toplumsal zorluklara yanıt olarak evrildikçe ve çeşitlendikçe, bunun sonucunda küresel ölçekte faaliyet göstermeye başladıkları ve coğrafi sınırlarını

aştıkları gözlemlendi. 20. yüzyıl, birçok STK'nın karmaşık küresel sorunları ele alma amacıyla uluslararası görevleri üstlenerek hızla genişlediği bir dönemdi (Salamon, 1994, s.73-89). STK'ların bu dönemdeki küreselleşmesi, onları dünya çapında çok yönlü zorlukların ele alınmasında öncü konumuna getirdi (Anheier, 2014). Etkileri ulusal sınırları aşarak, insani krizlerden çevre korunmasına kadar uzanan konuları ele alarak, STK'ları küresel bağlamda giderek daha önemli hale getirdi. Bu bölüm, STK'ların küresel etkisini ve çok yönlü zorlukların ele alınması alanındaki artan önemini keşfeder.

STK'ların küresel sahnede en görünür ve etkili rollerinden biri, insani yardım ve kalkınma çabalarına olan katılımlarıdır (Slim, 2015). Médecins Sans Frontières (Sınır Tanımayan Doktorlar) ve Oxfam (Oxford Committee for Famine Relief), (Oxford Kıtlık Yardım Komitesi) gibi STK'lar, yoksulluğun hafifletilmesine (Moyo, 2009), sağlık hizmeti sunulmasına ve dünyanın en savunmasız bölgelerinden bazılarında gıda güvensizliği sorununun ele alınmasına olan bağlılıklarıyla bütün dünya vatandaşları için tanıdık isimler haline gelmişlerdir. Bunun yanı sıra bu kuruluş isimleri insanlar için bir çözüm yolu anlamına da gelmektedir, bu durum STK'ların küresel anlamda tanınırlık ve güvenilirliğinin bir ölçütüdür. Bu organizasyonlar sayısız hayat kurtarmış ve doğal afetlerden, silahlı çatışmalardan ve ekonomik zorluklardan etkilenen toplulukların refahını artırmışlardır.

STK'lar, insan haklarını savunmada belirleyici bir rol oynamışlardır (Keck & Sikkink, 1998), genellikle hükümetlerin bu hakları koruyamadığı yerlerde devreye girmişlerdir (Donnelly, 2003) Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü) ve Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) gibi organizasyonlar, insan hakları ihlallerini vurgulamış, siyasi mahkumların serbest bırakılması için baskı yapmış ve dünya çapında ihlallere dikkat çekmeye çalışmışlardır. Bu çabalar sadece adaletsizliklere ışık tutmakla kalmamış (Goodhart, 2013), aynı zamanda politika değişikliklerine ve hukuki reformlara yol açmışlardır (Sikkink, 2011).

Çevre kirliliği, çevresel sorunlar ve sürdürülebilirlik ihtiyacının artan farkındalığı, çevre koruma alanına adanmış STK'ların ortaya çıkmasına yol açtı (Hawken, 2007) Greenpeace ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF, World Wildlife Fund) gibi organizasyonlar, kirliliğin azaltılması ve iklim değişikliğinin hafifletilmesi için kampanyalar düzenlediler. Bu organizasyonlar, toplumu bilinçlendirme, doğayı korumaya özendirme bunlarla beraber kamuoyu oluşturmada etkili oldular (Oreskes

& Conway, 2010) ve dünyayı korumaya yönelik politikaları etkilemeye yardımcı oldular.

STK'lar aynı zamanda kültürel anlayışı teşvik etme ve eğitim girişimlerine katkıda bulunma rolü oynamışlardır (Rizvi, 2004, s.5-28) Fulbright Programı ve Birleşmiş Dünya Kolejlere (United World Colleges) gibi gruplar, uluslararası değişimi ve eğitimi teşvik etmede etkili olmuşlardır (Knight, 2004, s.5-31). Kültürel değişim ve eğitim fırsatlarını kolaylaştırarak, bu organizasyonlar kültürlerarası anlayışa ve küresel iş birliğine katkıda bulunurlar.

Halk sağlığı alanı, STK'ların katkılarından önemli ölçüde yarar sağlamıştır (Frenk & ark., 2010,) Bill ve Melinda Gates Vakfı ve Carter Merkezi gibi organizasyonlar, hastalık kontrolüne, aşılama kampanyalarına ve çocuk felci ve sıtma gibi hastalıkların eradikasyonu için çaba harcamışlardır (Baron, 2014). Çalışmaları, küresel sağlık sonuçları üzerinde derin bir etki yaratmış ve milyonlarca yaşamı kurtarmıştır (Hotez, 2017, s.518-522).

Küresel mülteci krizi, STK'ları yerinden edilen nüfuslar için yardım ve savunuculuk sağlamak için belirleyici bir rol üstlenmeye teşvik etmiştir (Crane, 1999). Birleşmiş Milletler Yüksek Komiseri (UNHCR, United Nations High Commissioner for Refugees) ve Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC, International Rescue Committee) gibi organizasyonlar, mültecilerin ve göçmenlerin haklarını ve refahlarını korumak için çalışmalarını sürdürmektedir, temel hizmetler sunmakta ve hakları için savunuculuk yapmaktadırlar.

Sivil toplum kavramının Batı Avrupa'da 12. yüzyıl gibi erken bir tarihte ortaya çıktığı söylenmektedir (Çaha, 1994, s.79-99). Hatta bazıları bu kavramın kökenini Aristoteles'e kadar götürmektedir (Kaypak, 2012, s.34-57). Ancak, odak noktamız Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sivil toplumun kökleri ve bunun çağdaş Türkiye'deki devlet maliye politikaları üzerindeki etkisi olduğundan, bu çalışma kavramın Batılı kökenlerini derinlemesine incelemeyecektir. Ayrı bir araştırma konusu olabilecek sivil toplumun Avrupa tarihindeki gelişimi ve devletin maliye politikaları üzerindeki etkisine karşın, klasik Osmanlı döneminde Batılı anlamda bir sivil toplum yapısının varlığının olmadığı ileri sürülebilir. (Çaha, 1994, s.79-99).

Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru Tanzimat hareketleriyle birlikte sivil toplum da dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde Avrupa'dakine benzer oluşumlar ortaya

çıkıştır. Ancak klasik Osmanlı döneminde böyle bir sivil topluma ihtiyaç olduğunu söylemek doğru olmaz. Bunun nedeni, Osmanlı Devleti'nin klasik dönemdeki resmi ideolojisi olan İslam şeriatı, toplumun dinamiklerini de şekillendiren temel bir faktör olmasıdır. Klasik Osmanlı döneminde devletin uyguladığı İslam şeriatına dayalı yönetimden gayrimüslim kesimlerin dahi memnun olduğu iddia edilmektedir (Çaha, 1994, s.79-99).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı'dan farklı olarak özerk şehirlerde özel mülkiyet yoluyla gelişen ayrıcalıklı bir sınıfın bulunmaması, Batılı anlamda sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasına da engel olmuştur (Çaha, 1994, s.79-99). Ayrıca medreselerde eğitim gören bireylerin istihdamının devletle sınırlı olması ve bireycilikten ziyade kolektivizme vurgu yapılması nedeniyle devlet daha da güçlenmiş, farklı görüşlere sahip sivil toplum kuruluşlarının oluşması engellenmiştir (Çaha, 2003). Sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil toplum kuruluşlarının genellikle merkezi otoriteye bağlı olduğu ve bu otoriteyi destekleyen sütunlar olarak görev yaptığı benzersiz bir sivil toplum yapısı ortaya çıkmıştır (Çaha, 1994, s.79-99).

Osmanlı Devleti'nde sivil toplum kuruluşlarının büyük ölçüde devlete bağımlı olması, sivil toplum kuruluşu nitelikleri konusunda ciddi şüpheler doğurduğu düşünülebilir. Ancak çağdaş demokratik devletlerde bile sivil toplum kuruluşlarının merkezi otoriteye yakın bağları olduğu bilinmektedir. Merkezi otoriteye yakın olmak veya ondan yardım istemek sivil toplum özelliğini ortadan kaldırıyorsa, günümüz demokratik devletlerinde bile, bazı küçük ve marjinal kuruluşlar dışında, sivil toplumun var olmadığının kabul edilmesi gerekir. Sonuçta gelişmiş demokratik ülkelerde sivil topluma yönelik devlet mali desteği diğer ülkelere göre çok daha fazladır (Şahin & Uysal, 2007, s.1-13).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sivil toplum oluşumlarından biri de millet sistemi idi. Millet sistemi, inanç temelli her azınlığın devlet içinde var olma hakkına sahip olmasına olanak tanıyor, örgütlenme ve topluluk oluşumuna fırsatlar sağlıyordu. Bu yönüyle millet sistemi bir sivil toplum oluşumu olarak değerlendirilmektedir. Ancak yürüttüğü idari ve eğitim hizmetleri ve millet başkanının merkezi otoriteye bağlı olması nedeniyle çağdaş sivil toplum anlayışına tam olarak uymadığı düşünülmüştür (Çaha, 1994, s.79-99). Millet başkanının merkeze bağlılığı, sivil toplumun özerkliğine gölge düşüren bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak sivil toplumun özelliklerinden biri de kamu hizmetlerinin gönüllülük esasına dayalı olarak

sunulabilmesi olduğundan, sundukları hizmetler sivil toplumun karakteristiğiyle çelişmemekteydi. Verdikleri hizmetler devletin idaresine yönelik olsa bile bu gerçeğin değişmemesi gerekir. Hatta günümüzde yerel yönetimler gibi devletin resmi organlarını dahi sivil toplum kuruluşu sayan görüşler bulunmaktadır (Kaypak, 2012, s.34-57).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki millet sisteminin, çağının ilerisinde, çoğulcu bir sivil toplum yapısı olarak kabul edilmesi gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bir diğer önemli sivil toplum oluşumu da vakıf sistemiydi. Vakıflar, özel sektör ve kamu sektörü dışında, sosyal hizmet ve dayanışmayı amaçlayan özerk toplumsal gruplar olarak tanımlanmakta ve kamu hizmetlerini sunarken ağırlıklı olarak sivil özellikler sergileyen yapılar olarak vurgulanmaktadır (Buluş, 2009, s.1-10). Osmanlı Devleti'nde vakıfların temizlikten kolluk kuvvetlerine, yangın söndürmeden sağlıktan eğitime, barınmadan şehir planlamaya kadar geniş bir yelpazede kamu hizmetlerini sağladığı ve hatta finansman kaynağı olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır (Buluş, 2009, s.1-10). Bu hizmetlerin çoğu devletin yapması gereken faaliyetler olmasına rağmen devlet hazinesinden finanse edilmeden vakıf sistemi ile yürütülmekteydi.

Devletin kendini finanse edememesi ve refah sorunlarını çözememesi nedeniyle refah devleti anlayışının başarısızlığı nedeniyle, günümüzde bazı kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından sunulması yönünde artan bir eğilim söz konusudur. Bu bağlamda Osmanlı vakıflarından (hayır bağışlarından) ders çıkarılabilir (Buluş, 2009, s.1-10). Kendi gelir kaynaklarına sahip olan Osmanlı vakıfları, günümüz sivil toplum kuruluşlarına göre mali özerklik açısından sivil toplum kuruluşları olarak daha fazla tanınmayı hak etmektedir. Ancak bu, merkezi otoriteden tam bir bağımsızlık anlamına gelmemektedir; çünkü birçok büyük vakıf, "askeri" personel olarak bilinen devlet görevlileri tarafından kurulmuştur (Buluş, 2009, s.1-10). Ayrıca merkezi otoritenin "gözetim" adı altında vakıfları denetleme yetkisi bulunmaktadır.

Esnaf ile merkezi yönetim arasında köprü görevi gören loncalar, Osmanlı bağlamında bir başka sivil toplum örgütlenmesi biçimi olarak öne çıkıyor. Lonca liderleri lonca üyeleri tarafından seçiliyordu, ancak onayları merkezi hükümetin takdirine bağlıydı. Loncalar aynı zamanda merkezi yönetimin yerel temsilcileri olarak da algılanıyordu. Bu nedenle loncalar özerkliğe ilişkin eleştirilerden kaçamadı (Çaha, 1994, s.79-99). Ancak bazı loncalar, vergi muafiyeti, askerlik muafiyeti gibi ayrıcalıkları elde edecek kadar merkezi yönetime karşı güç sağlamışlardır. Bu durum

loncaların tamamen devlet egemenliğine tabi olmadığını göstermektedir. Osmanlı toplumunda loncalar, sivil toplum kuruluşları olarak, üretimi artırma, işçileri koruma, çalışan yetiştirme, iş ve ticaret ahlakını denetleme gibi görevler üstlenmişlerdir. Sivil toplum oluşumunun bir başka biçimi olarak, Osmanlı bağlamında din adamlarının halkın eğitimi ve vergi toplanmasıyla ilgili sorumlulukları vardı (Çaha, 1994, s.79-99).

Osmanlı İmparatorluğu'nda dini kurum ve din adamları zayıf bir sivil toplum yapısı olarak görülüyor. Osmanlı toplumunda devlet ve din tamamen iç içe geçmiş, din adamlarının zirvesinde yer alan en üst düzey hukukçular ve baş hukukçular padişah tarafından atanmaktaydı. Üstelik din adamlarının rejimin meşruiyetini tanıdığı sürece Osmanlı Devleti'nde var olabileceği düşünülüyordu (Çaha, 1994, s.79-99). Ancak bu görüşü tam anlamıyla desteklemek zordur. Osmanlı İmparatorluğu'nda her türlü faaliyette din adamlarının "fetvasının" (hukuk görüşü) alınması zorunluydu. Bir eylemin şeriata uygun olup olmadığını belirlemek din adamlarının sorumluluğundaydı. Şariat hükümleri padişahın iradesinden üstündü. Bu anlamda Osmanlı Devleti'nde devletin dine otoritesini dayatmasından ziyade dinin devlete meşruiyet sağladığı anlaşılmaktadır. Din adamlarının dini hukuka, özellikle de örf ve adet hukukuna uygunluğu denetlemedeki rolünün tanınması, onun güçlü sivil toplum yapısının kabul edilmesi açısından önemlidir.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerel eşrafın (ayanların) yükselen gücü, geç Osmanlı döneminde önemli bir oluşum olarak öne çıktı. Tımar sisteminin bozulmasından doğan ayanlar halk tarafından seçilip merkezi otorite tarafından verilen bazı kamu görevlerini yerine getiriyorlardı (Çaha, 1994, s.79-99). Merkezin iradesi dışında ortaya çıkmaları ve halk tarafından seçilmeleri onları sivil toplum özellikleri açısından güçlü kılmaktadır. Ancak merkezin iradesine aykırı hareket etmeleri durumunda ortadan kaldırılabilecekleri için Batı'daki feodal beyler kadar özerk sayılamazlar (Çaha, 1994, s.79-99). Ancak ayanlarla feodal beyler arasında önemli farklılıklar vardır. Feodal beylerin siyasi bağımsızlığa daha yakın olduğu, ayanların ise devlete daha sadık kaldıkları, hatta gerektiğinde padişahın yanında savaştıkları, sivil toplum anlayışına daha uyumlu oldukları görüldü. Ayrıca Sened-i İttifak belgesi, merkezi hükümetin otoritesini ayanlar lehline sınırlandırmıştır.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıldan itibaren yukarıda da bahsettiğimiz gibi devlet-toplum birliği bozulmaya başlamıştır. Klasik dönemde hem devlet hem de toplum, Sünni inançlara dayanan İslam şeriatı etrafında birleşmişti. Ancak 19.

yüzyıldan itibaren devletin bürokratik elitlerin etkisi altına girmesiyle İslam şeriatına bağlılıktan sapmalar olmuş, bu da devlet ile toplum arasında bir ayrılığa yol açmıştır (Çaha, 1994, s.79-99). Bu noktadan itibaren Batılı anlamda sivil toplumun oluşumunun Osmanlı'da başladığı söylenebilir. Din adamı ve yerel eşrafın geçmişi korumayı amaçlayan yapılarının yanı sıra, bu dönemde özel ekonominin gelişmesiyle birlikte bankerler ve diğer ekonomik grupların da ortaya çıkması, Osmanlı'da sivil toplumun gücünü ortaya koymuştur (Çaha, 1994, s.79-99). Ayrıca birey kavramının ortaya çıkışı Batılı anlamda sivil toplumun oluşumunu tetiklemiştir.

Bu dönemde 1808 İttifak Fermanı, 1838 Gülhane Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 İlk Osmanlı Anayasası ve Mebusan Meclisi gibi belgeler padişahın yetkilerini sivil toplum kuruluşları lehine sınırladı. Ancak devlet yönetimine hakim olmaya başlayan, hatta bazen padişahları bile geride bırakan bürokratik elitin zaman zaman baskıcı tavırları, sivil toplum kuruluşlarının gelişimini yavaşlattı (Çaha, 1994, s.79-99). Bu elit, İkinci Meşrutiyet'ten sonra devlet yönetiminin tamamını ele geçirdi. Osmanlı Devleti'nde klasik dönem sivil toplum oluşumlarının yanı sıra, Tanzimat döneminin de etkisiyle Cumhuriyet döneminin zengin sivil toplum yapısı da miras kalmıştır. Ancak Tanzimat döneminde devlet yönetimini ele geçiren bürokratik elit kesim, Cumhuriyetin ilk yıllarında da toplum üzerinde baskı kurmaya devam etmiştir (Çaha, 1995, s.99-113).

Resmi ideoloji ile halkın çoğunluğu arasındaki çatışmalar ve halkı yıpratıcı uzun süren savaşlar nedeniyle sivil toplum etkisini büyük ölçüde kaybetti. 1923-1950 yılları arasında tanınan tek sivil toplum kuruluşu halk evleriydi (Çaha, 1995, s.99-113). Ancak farklı bakış açılarına izin vermeyen bir çerçevede faaliyet gösteren Halkevleri üzerinde resmi ideolojinin tam hakimiyeti göz önüne alındığında, bunları bir sivil toplum kuruluşu olarak sınıflandırmak zordur. Sivil toplumun daha önce bahsettiğimiz çoğulculuk gereksinimi halkevleri tarafından karşılanamamıştır. 1930'lu yıllardan itibaren uygulanan yoğun devletçilik politikası, Cumhuriyet dönemi açısından Osmanlı bağlamında lonca benzeri yapıların ortaya çıkmasını da geciktirmiştir. Bu dönemde topluma uygulanan baskılar sonucunda bazı sivil toplum kuruluşları 1980 sonrasına kadar gelişmemiştir (Çaha, 1995, s.99-113).

Bu döneme ilişkin şunu belirtmek gerekir ki, sivil toplum devlet eliyle yaratılamaz (Aslan, 2010, s.260-283). Sivil toplumun kurulmasında devletin rolü toplumsal farklılıkları tanımak ve onlara alan sağlamaktır. Toplumsal farklılıkların

bastırılması çoğulcu sivil toplum anlayışına aykırıdır ve sivil toplumun oluşmasının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Gözlemler, 1950'den sonra STK'lar üzerindeki baskının kısmen kalktığını, bunun da STK sayısında artışa yol açtığını göstermektedir. Ancak devletin özellikle işçi sendikaları örneğinde sivil toplumu tamamen özgürleştirmek istemediği hala ortadadır (Aslan, 2010, s.260-283).

1950 sonrası dönemde devletin liberal ekonomi politikalarından devletçi politikalara kayması sivil toplumun gelişimini de yavaşlatmıştır (Kanca, 2012, s.47-63). Ancak bu dönemde sivil toplumun yeraltında filizlenmeye başladığı kabul edilebilir. Ardından gelen askeri müdahalelerin, ortaya çıkan sivil toplumu kontrol altına almanın bir aracı olduğu öne sürüldü (Aslan, 2010, s.260-283). Sivil toplumun oluşumu için gerekli altyapıyı oluşturan özgürlükler 1961 Anayasası ile gelmiştir. Ancak o dönemde bu özgürlükler yoğun bir şekilde suiistimal edilmiş, 1970'li yıllarda devletin özgürlükler üzerindeki otoritesini güçlendirmek amacıyla iki kez anayasa değişikliği yapılmıştır. Ancak bu dönemde taleplerini ortaya koyan bazı gençlik örgütlerinin ortaya çıkmaya başladığı da görülmektedir (Kitapçioğlu, 2013, s.357-392).

Genel olarak 1961 Anayasası döneminde baskıcı tutumlarla zayıflayan sivil toplum henüz tam olarak toparlanıp ortaya çıkamamıştır. Türkiye'de demokratik bir sivil toplumun gelişmesi, baskıcı tutumlardan kurtulmaya ve devletin toplumun temel dinamiklerindeki farklılıkları bir zenginlik olarak kabul etmesine bağlıdır (Aslan, 2010 s.260-283). Son olarak, güçlü bir ekonomik sivil toplum yapısı olan TÜSİAD'ın 1961 Anayasası döneminde kurulduğunu sivil toplumun gelişmişliğinin bir göstergesi olarak belirtmekte fayda vardır (Emini, 2013, s.43-56).

1.4 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'ların) gelişimi, Türkiye'nin toplumsal ve siyasi manzarasının hayati bir yönünü oluşturur ve ülkenin zengin tarihî ve kültürel mirasını yansıtır. Türkiye'deki STK'ların gelişimini, değişimini tam olarak anlamak için tarihsel bağlama, karşılaşılan benzersiz zorluklara ve bu organizasyonların ülkenin karmaşık sorunlarını ele almada oynadığı belirleyici rollere derinlemesine bakmak gerekmektedir.

Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne olan tarihsel yolculuğu, STK'ların gelişiminde etkili olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün

reformları ile başlayan modern ulus-devlete geçiş STK'lar için bir dönüm noktasıdır. Ülke, önemli toplumsal, siyasi ve ekonomik dönüşümlerden geçerken, STK'ların ortaya çıkışı bu dinamik ve zorlayıcı sürecin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu organizasyonlar, zamanın şartlarının etkisiyle kök salmaya başlamış ve dinamik bir sivil toplum manzarası oluşturmuştur. (Kandiyoti, 2002, s.249-276)

Türkiye'deki STK'lar benzersiz bir sosyal ve kültürel bağlam içinde faaliyet gösterirler ve özgün zorluklar ve fırsatlarla karşı karşıya kalırlar. (Kandiyoti, 2002, s.249-276) Karmaşık bir siyasi manzara içinde, bu organizasyonlar ifade özgürlüğü, insan hakları ve sosyal adalet gibi kritik değerleri savunmada belirleyici bir rol oynamışlardır (Saktanber, 2002, s.725-739). Türkiye'nin stratejik jeopolitik konumu nedeniyle, bu katılım daha da önemlidir. Türkiye, Avrupa ile Asya arasında stratejik bir konumda bulunmaktadır. Bu konum, Türkiye'yi bölgesel konuların merkezine yerleştirmiş ve ülkedeki sivil toplum organizasyonlarının önemini artırmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'deki STK'lar, küresel ve bölgesel dinamiklerin kesişim noktasında bulurlar ve bu durumun getirmiş olduğu zorluklar çerçevesinde var olmaya çalışırlar.

Günümüz Türkiye'sinde STK'lar, geniş bir yelpazede bulunan sorunlarla ilgilenmektedir. Bu organizasyonlar, kadın haklarını ilerletme, çevre koruma için savunuculuk yapma, sağlık hizmetleri sunma, eğitimi geliştirme ve insani yardım sağlama gibi konularda merkezi bir rol oynamaktadır (Bora, 2003, s.387-398). Türkiye'de Türk Çocuklarına Yardım Vakfı (TKV) ve Türk Kızılay'ı gibi önde gelen kurumlar, sadece Türk vatandaşlarının refahına değil, aynı zamanda dünya çapında da yardıma ihtiyaç duyanlara destek sağlamada önemli katkılarda bulunmuşlardır (Demirtaş-Madran, 2004, s.83-105). Türkiye çağdaş sorunlarla başa çıktıkça STK'lar, toplumun çok yönlü ihtiyaçlarına yanıt veren ve ülkenin gelişimine ve refahına katkıda bulunan değişimin vazgeçilmez aktörleri olarak ortaya çıkmışlardır.

Türk STK'ları ile uluslararası organizasyonlar arasındaki iş birliği, Türkiye'nin sivil toplum çabalarının bir simgesidir (Kasaba, 2003, s.241-265). Bu iş birliği, STK'ların kaynaklarını, uzmanlıklarını ve uluslararası arenalarda Türk halkının çıkarlarını ve ihtiyaçlarını savunmalarını kullanmalarına olanak tanır (Kuru, 2009, s.1-49). Ayrıca, bu iş birliği onlara karmaşık sorunları ele almak için etkili bir yol açar. Bu tür ortaklıklar hem Türkiye içinde hem de küresel ölçekte STK'ların etkisini genişletmede etkili olduğunu gösterir ve karmaşık sorunları ele alırken iş birliği ve savunuculuğun önemini vurgular.

Türk hükümeti ile STK'lar arasındaki ilişki zaman içinde gelişmiştir (Koç, 2018). Bu ilişki, hükümetin ve sivil toplum organizasyonlarının ortak hedefler üzerinde birlikte çalıştığı iş birliği dönemlerini görmüş olduğu gibi, farklı öncelikler ve bakış açıları ortaya çıktığında gerilim dönemlerini de yaşamıştır (Koç, 2018). Bu ilişkinin dinamiklerini anlamak, Türkiye'deki STK'ların gelişimini ve etkisini değerlendirmede önemlidir (Taşan-Kok, 2015, s.117-133). Bu durum devlet otoritesi ile sivil toplum aktivizmi arasındaki karmaşık dengeyi yansıtmaktadır ve Türk sosyopolitik manzarasındaki STK'ların önemini daha da vurgulamaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar), özellikle Türkiye'ye odaklanarak hem ulusal hem de küresel ölçekte sosyal, kültürel ve çevresel bir dizi zorluğu ele almak için hayati öneme sahip organizasyonlar haline gelmiştir (Hall, 1992). Tarihsel kökenleri, 19. yüzyılın sonlarına ve 20. yüzyılın başlarına ulaşan, sanayileşme, hayırsever gelenekler, siyasi reformlar ve uluslararası etkiler gibi dönüştürücü güçlerin izlerini taşıyan STK'lar (Kuru, 2009, s.1-49), hem Türkiye'nin benzersiz zorluklarına hem de fırsatlarına katkıda bulunan önemli kuruluşlar olarak ortaya çıkmışlardır (Hall, 1992).

İnsan hakları savunuculuğunda belirleyici bir rol oynamışlar, toplumsal adaleti teşvik etmişler, sağlık hizmetlerini geliştirmişler ve eğitim konularında merkezi bileşenler haline gelmişler ve Türkiye'nin sivil toplumunun ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Türk STK'ları ile hükümet arasındaki gelişen ilişki, sivil toplum sektörünün içsel dinamiklerini vurgulamaktadır (Kuru, 2009, s.1-49), iş birliği dönemleri ve ara sıra yaşanan gerilimlerle karakterizedir.

STK'lar dünya genelinde önem kazanırken, Türkiye'nin bu gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu nedenle, Türkiye'de de STK'lar giderek artan bir öneme sahiptir. Türkiye'de sivil toplum, tarihsel olarak vakıf gibi köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen, Batılı anlamda sivil toplum olgusu, henüz yeni bir olgu olarak kabul edilebilir (Çaha, 2006). Türkiye'de devlet dışı ve gönüllü örgütlenme açısından eski uygulamalar ve gelenekler mevcut olmasına rağmen, bugünkü işleviyle sivil toplum olgusu Türkiye'de yeni ve henüz gelişmemiştir (Mağa, 2001, s.7-17). Eskiden güçlü bir şekilde var olan ancak zamanla yozlaşan vakıf müesseseleri, aslında birer sivil örgüt olsa da (Şeker, 2004), kaynak sıkıntısı ve çağın gereksinimlerine ayak uyduramama nedeniyle bugünkü Batılı anlamdaki STK'larla bağlantısını kaybetmiştir. Çağdaş bir yapıya sahip olmayan ve var olan gelenekleri kaybeden bu yapı, halkın

çeşitli sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda aktif katılımlarını sağlayabilecek platformlara sahip olma imkanlarını yitirmiştir. Bu nedenle Türkiye'de kamunun aktif katılımıyla faaliyet gerçekleştirme krizi ortaya çıkmış ve bu kriz hala devam etmektedir.

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan veya güçlenen neo-liberal ideoloji, devletin pek çok alanındaki işlevini STK'lara devretme eğilimindedir. Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi birçok alanda devlet, görevini STK'lara veya piyasaya bırakmaktadır (Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar, 2001). Türkiye'nin de bu neo-liberal düşünce akımından etkilendiği ve bu hareketin etkisi altında olduğu söylenebilir. Bu düşünce, öncelikle zihniyet değişimi ve fikirlere hakim olma amacıyla çeşitli dernekler, vakıflar, birlikler gibi toplulukları oluşturmaktadır. Bu yeni yönetim ve inisiyatif ele geçirme metodunun öncülerinden biri de "Liberal Düşünce Topluluğu (LDT)" olarak ortaya çıkmaktadır. LDT üyelerinin ifadeleri, fikir hareketlerinin uzun vadede politik hareketlerden daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Neo-liberal anlayışlar, bu amaç doğrultusunda her faaliyet alanında etkin olmaya çalışarak fikirlere hakim olmaya çabalamaktadır.

Neo-liberal olsun veya olmasın, Türkiye'de sivil inisiyatifi temsil eden birçok STK bulunmaktadır. Bu STK'lar arasında ticaret birlikleri, sendikalar, işveren kuruluşları/profesyonel federasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar (NGO), hizmet ve üretim birlikleri, yerel idarelerin birlikleri, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları ve diğer gruplar yer almaktadır (AB Uyum Süreci ve STK'lar, 2004). Türkiye'de özellikle AB süreci ile birlikte neo-liberalist STK'lar, genellikle kamuoyu oluşturma ve toplumu yönlendirme amacıyla faaliyet göstermektedirler. Türkiye'de 1980'lerden itibaren kurulan sivil toplum kuruluşları arasında çevreci gruplar, kadın dernekleri, Alevi grupları, Güneydoğu meselesiyle ilgili dernekler, insan hakları odaklı dernekler ve Liberal Düşünce Topluluğu gibi çeşitli gruplar bulunmaktadır. Ayrıca, sivil İslami gruplar çerçevesinde faaliyet gösteren İslami cemaat dernek ve vakıfları da Türkiye'deki sivil toplum örgütlerini temsil etmektedir (Çaha, 2003). Bunun yanı sıra, farklı hedefler etrafında birleşen STK'lar arasında Atatürkçü Düşünce Derneği, Ülkü Ocakları, Vatanseverler Güç Birliği, İstek Vakfı gibi örnekler de bulunmaktadır.

Sivil toplum örgütleri, dünyanın gelişmiş toplumlarında olduğu gibi, hem dünya genelinde hem de Türkiye'de burjuvazinin hizmetindedir (Mağa, 2001, s.7-17).

Bu nedenle, dünya genelinde olduğu gibi halk kesimlerine etkin bir şekilde ulaşmak ve ilgisini çekmek Türkiye'de STK'lar için bir sorun olmuştur.

Ali Yaşar Sarıbay'a göre, Türkiye'de sivil toplum anlayışı, geçmişteki Türk-Osmanlı düşüncesinde "Devlet" kavramının en büyük mutluluk olduğu düşüncesinden, günümüzdeki kullanımına evrim geçirmiştir (Sarıbay, 1998, s.447-461). Bireyselliğin eleştirildiği ve devletçiliğin öne çıktığı bir dönemden, sivil toplumculuğa geçiş bu süreçte gerçekleşmiştir. STK'lar, küreselleşmenin önemli aktörlerinden biri olarak, küresel güçler tarafından ciddi bir şekilde kullanılan araçlar arasında yer almaktadır. Bu araçlar, küresel güçlerin etki alanını genişletme çabalarında hedef ülkelere yönelik psikolojik operasyonlarda başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Sırp lider Miloseviç'in rejiminin devrilmesi, Gürcistan-Ukrayna-Kırgızistan'daki kadife devrimler, bu tür kullanımlara örnek olarak gösterilebilir. Bu psikolojik operasyonlar, hem ahlaki açıdan değerlendirilmekte hem de uluslararası meşruiyet açısından olumlu bir şekilde karşılanmaktadır. Büyük Batılı devletlerin çok uluslu şirketleri ve etkili oldukları uluslararası organizasyonlar, hedef seçtikleri ülkelerde STK'lar oluşturabilmekte veya mevcutları kendi amaçları doğrultusunda şekillendirebilmektedir.

Türkiye'deki STK'lar, sınıf dengesini yansıtan bir ölçüt olarak görülebilecek ve aralarında büyük farklar bulunan bir ikili yapıya sahiptir. Güçlü STK'ların sayısındaki ve kalitesindeki artış, gelişmişlik düzeyini yansıtmaktadır. Kamuoyu oluşturmak, kendini ifade etmek ve muhatap kabul edilmek, günümüzde büyük ölçüde güçlü finansal kaynaklara bağlıdır. Güçlü finansal kaynaklara sahip olanlar, genellikle dış ilişkiler sistemi boyutunda değerlendirilmesi gereken yapılanmalardır.

STK'ların tarihsel evrimi, onların dünyadaki derin etkilerini anlamak ve Türkiye'deki özel önemlerini kavramak için temel oluşturmaktadır. STK'lar coğrafi sınırları aşarak, bireylerin ve toplulukların hayatlarını ve dünyamızı etkilemektedir. STK'ların alanına daha derinlemesine inmek, toplumsal iyileştirmeye olan sarsılmaz bağlılığını hem küresel ölçekte hem de bireysel uluslar içinde, insanlığın asil amacını daha da ileri taşıyan temel bir dönüşüm gücü olarak gösterir.

Tarihten günümüze kadar, STK'lar umut ışıkları ve pozitif değişimin araçları olarak dururlar, siyasi sınırlamaları aşarlar ve daha adil, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir dünya inşa ederler. Bu oluşumların çabaları, insan koşullarını iyileştirme konusundaki

kalıcı taahhütlerinin bir kanıtıdır, sadece küresel olarak değil, aynı zamanda Türkiye'nin benzersiz bağlamı içinde de etkileri ve önemleri ülkenin geleceğini şekillendirmeye ve küresel sahnedeki etkileri ve evrimleri, insanoğlunun refahını ilerletmede temel bir güç olmaya devam ediyor.

BÖLÜM 2: SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI

Sürdürülebilir kalkınma, bugünün küresel, çevresel ve sosyo-ekonomik zorluklarıyla ilgili tartışmanın merkezinde olan bir kavramdır. Dünyanın en acil sorunlarına çözüm bulma yaklaşımını temsil eder. Bu sadece bir gelecek vizyonu değil, aynı zamanda şu an için de bir çağrının göstergesidir. Sürdürülebilirlik, tek bir neslin sınırlarını aşar; çevreyi koruma, sosyal adaleti sağlama ve hem mevcut hem de gelecek nesiller için ekonomik refahı teşvik etme fikrini benimser. Sürdürülebilir kalkınmanın derinliğini ve önemini kavramak için, tarihsel bağlamını keşfetmek ve zaman içindeki evrimini izlemek kaçınılmazdır.

Sürdürülebilir kalkınma, bir konsept olarak, çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin insan ilerlemesini şekillendirmedeki karşılıklı bağlantısını tanıır. Sorumlu bir şekilde kaynak yönetiminin, fırsatlara adil erişimin ve ekolojik korumanın gerekliliğini vurgular. Terimin kendisi son on yılda geniş kabul görmüş olsa da kökenleri tarih öncesi dönemlere kadar izlenebilir. Sürdürülebilir kalkınmanın özü, mevcut ihtiyaçlar ile gezegenin bu ihtiyaçları karşılama kapasitesi arasında bir denge bulmaktadır ve bunu yaparken gelecek nesillerin refahını tehlikeye atmamaktır (WCED, 1987).

2.1 Kalkınma ve Sürdürülebilirlik Kavramları

Ekonomik kalkınma, insanın sınırsız isteklerini karşılamak amacıyla ele alınan ekonomik düşüncenin önemli bir konusu olmuştur ve zaman içinde farklı içerikler kazanmıştır. Bu kavram, bazen sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişim gibi kavramlarla iç içe geçmiş ve anlamında kaymalara neden olmuştur (Yavilioğlu, 2002). Kalkınma kavramının tamamen açık ve anlaşılır bir içeriğe sahip olmadığı, zaman zaman sanayileşme, büyüme veya genel gelişme anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir.

Farklı yazarlar tarafından yapılan tanımlar da kalkınmanın çeşitli yönlerini vurgulasa da genel olarak kalkınmanın ekonomik ortamda iyileşmeler yaratan bir süreç olduğu ifade edilmektedir (Alkin, 2008). Kalkınma, sadece ekonomik boyutlarla sınırlı olmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik tüm boyutlarıyla kuşatan karmaşık bir süreç olarak da tanımlanmaktadır (Yavilioğlu, 2002).

Günümüzde kalkınma kavramının ekonomik olarak algılanabilecek yaklaşımları, insan merkezli olma eğilimindedir. Kalkınma, sadece ekonomik üretim ve kişi başına düşen milli gelirin artırılmasını değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapıların değiştirilmesini içeren bir kavram haline gelmiştir (Sarıkaya & Kara, 2007, s.221-233). Bu bağlamda, kalkınma süreci, ulusal gelir ve genel üretim düzeyinin artırılmasının yanı sıra birçok sosyal ve ekonomik yapının ve kurumun yeniden düzenlenmesini de içermelidir (Keleş ve ark., 2005).

Geleneksel kapitalist modelin etkisi altında, günümüz modern toplumlarının ekonomik bakış açısını belirleyen klasik bir yaklaşım, bireylerin satın alma gücünü artırarak ekonomik aktiviteyi artırmanın, dolayısıyla gayrisafi milli hasılayı artırmanın amaç olduğunu savunmaktadır. Ancak, bu bakış açısının sınırsız üretim ve tüketim üzerine dayandığı, bu nedenle kaynakların plansız ve hızlı bir şekilde tükenmesine neden olduğu eleştirilmektedir (Sarıkaya & Kara, 2007, s.221-233).

Bu noktada, kalkınmanın sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkilendirilmesi önem kazanmaktadır. Sürdürülebilirlik, insan geleceğini göz önünde bulunduran ve kullanılan kaynakların korunmasını hedefleyen bir kavramdır. Kalkınma ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişki, sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerin birleştirilmesini gerektirmektedir (Sarıkaya & Kara, 2007, s.221-233).

Sürdürülebilirlik kavramı, geçmişten günümüze birçok alanda kullanılmış ve yaygınlaşmıştır. Bu kavram, ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel ve doğal kaynakların ihtiyatlı kullanımını sağlamayı amaçlayan katılımcı bir süreci içermektedir (Gladwin ve ark., 1995). Kalkınmanın sürdürülebilirlik temelinde ele alınması, gelecek nesillerin gelişimi için gerekli olan yatırımların yapılmasını engelleyen kaynakların hızlı tükenmesini önlemeye yönelik bir çabadır.

Sonuç olarak, kalkınma kavramının içeriği zaman içinde evrim geçirmiş ve günümüzde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel faktörleri içeren geniş bir anlam taşımıştır. Sürdürülebilirlik kavramının bu bağlamda önem kazanması, kalkınma süreçlerinin sadece ekonomik büyüme üzerine odaklanmaması, aynı zamanda çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği de dikkate alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının derin bir tarihsel kökeni vardır. Dünya genelindeki yerli topluluklar, yüzyıllardır, doğal çevreleriyle uyum içinde yaşayarak

ve kaynakları akıllıca ve saygılı biçimde kullanarak sürdürülebilir bir yaşam pratiği uygulamışlardır. Ancak, sürdürülebilir kalkınmanın modern açıklaması, 20. yüzyılın ortalarındaki çevresel zorluklara yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

Rachel Carson'ın 1962'de yayımlanan "Sessiz Bahar" adlı eseri ve 1970'te gerçekleştirilen ilk Dünya Günü, çevresel bozulma ve gezegenin sorumlu bir şekilde yönetilmesi ihtiyacı konusunda kamuoyunu bilinçlendiren etkilerden en önemli iki tanesidir.

Çevre hareketleri ivme kazandıkça, uluslararası dikkat ekolojik endişeleri ele kontrol altına almak için koordineli çabaların gerekliliğine yönelik olmuştur. 1972'de Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, çevresel sorunları küresel gündeme yerleştirerek önemli bir dönemeç olarak nitelendirilmiş ve konferans, çevresel koruma ile insanlığın refahı arasındaki ayrılmaz bağlantıyı tanıırken, gelecekteki sürdürülebilir kalkınma girişimleri için bir temel oluşturmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma, yapılandırılmış bir kavram olarak, 1980'lerde ve 1990'larda şekillenip, netleşmeye başlamıştır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED, World Commission on Environment and Development), aynı zamanda Brundtland Komisyonu olarak da bilinen, bu kurum tarafından 1987'de yayınlanan "Ortak Geleceğimiz (Our Common Future)" sürdürülebilirlik alanı için öcü rapor niteliği taşımaktadır. Bu rapor, "sürdürülebilir kalkınma" terimini küresel bir izleyici kitlesine tanıtmış ve kavramın kapsamlı bir tanımını sunmuştur. WCED'ye göre sürdürülebilir kalkınma, "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kendi yeteneklerini tehlikeye atmadan şu anki ihtiyaçları karşılayan kalkınmadır".

Brundtland Raporu, çevresel, sosyal ve ekonomik endişeleri kalkınma planlamasına ve politika yapımına entegre etmenin öneminin üzerinde durmanın yanı sıra yoksullukla mücadele, ekosistemleri koruma, sosyal adaleti teşvik etme ve kaynakları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek ihtiyacı gibi başlıkları öne çıkarmıştır. Bu rapor, birçok açıdan, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçlayan gelecekteki uluslararası anlaşmalar ve girişimler için temel oluşturmuştur.

2.2 Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma (SK), günümüzde çevre koruma politikalarının hem ulusal hem de evrensel düzeyde genel kabul gören ana kavramıdır. Çevrenin korunması konuşulduğunda ilk akla gelen kavram olarak, hatta çevre koruma terimiyle

özdeşleştirildiği bir durum olarak görülmektedir (Turgut, 1997). İngilizce "Sustainable Development" teriminin Türkçe karşılığı olan "Sürdürülebilir Kalkınma", sözlükte; "çevre değerlerinin ve doğal kaynakların akılcı yöntemlerle savurganlığa yol açmayacak şekilde, bu günkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden ödün vermeden, ekonomik gelişmenin sağlanması" şeklinde tanımlanmaktadır (Keleş, 1998).

Günümüzde benimsenen iktisadi kalkınma modellerinin çoğu, çevresel kaliteyi ve doğal kaynakların bozulmasını göz önüne almadan geliştirilmiş modellerdir (Gürlük, 2010, s.85-99). Çevresel kalite ve beşeri sermayeyi dikkate alan, kaynakların optimum kullanımını amaçlayan uzun vadeli tek kalkınma modeli olarak kabul edilen "sürdürülebilir kalkınma," son yıllarda ekonomi literatüründe sıkça kullanılmaktadır (Beyhan, 2008). Bu kavram, ekonomi disiplini içinde istikrarın farklı yönlerini sürdürme amacıyla kullanılmakta olup; borç sürdürülebilirliği, turizmin sürdürülebilirliği, sürdürülebilir büyüme gibi makroekonomik tanımlar içinde yerini almaktadır. 1980'lerden itibaren uluslararası çevresel tartışmalarda, uygulamalı bilim, çevresel politika ve uluslararası politika alanlarında çok yönlü olarak incelenen ve odak noktası haline gelen SK kavramı, kalkınma stratejilerinin sonuçları veya anlamı ve tanımı konusunda çok az fikir birliği sağlanabilen bir kavramdır (Carvalho, 2001, s.61-73).

Kavram, bazı yazarlara göre (Güzel ve ark., 2009, s.59-69), insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak sürekli ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakları akılcı bir şekilde yönetme ve gelecek nesillere uygun bir doğal, fiziksel ve sosyal çevre bırakma yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, kalkınmanın her aşamasında ekonomik ve sosyal politikaların çevre politikalarıyla birlikte ele alınmasını gerektirir. Fremann ve Soete (2003) ise SK'yı, şimdiki kuşakların ihtiyaçlarını, doğal kaynakları yeniden üretilemez bir hale getirmeden ve çevreyi geri dönüşü olmayacak şekilde tahrip etmeden gelecek kuşaklara aktaran bir iktisadi sistem olarak tanımlar. Bu tanım, iktisadi sistemin uzun dönemde insan ihtiyaçlarını karşılamada ekolojik sistemin canlılığına dayanma yeteneğini kabul etmektedir.

Kaynaklarda bir azalma ve çevreye belli bir zarar verme olasılığı kaçınılmazdır. Ancak önemli olan, bu azalmayı ve zararı dönüşüm yaparak geri çevirebilmektir. SK kavramı, farklı anlamlara gelebilecek şekilde algılanan ve çeşitli tanımlara tabi olan bir kavram olmakla birlikte, 1987 yılında Norveç Başbakanı ve

aynı zamanda Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun başkanlığını yapan Gro Harlem Brundtland liderliğinde hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" (Brundtland Raporu) adlı raporla birlikte ortak bir tanıma kavuşmuştur. Bu raporda SK, "Bugünün ihtiyaçlarını gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılamalarından ödün vermeden karşılamak" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak, SK; kalkınma ve doğal kaynak dengesini dikkate alan, kalkınmanın yararlarını bu gün olduğu kadar gelecek kuşakların da kullanımına sunan, çevre ile kalkınmanın birbirini tamamladığı kalkınma anlayışını ifade etmektedir. Bu doğrultuda, SK'nın başarılı olabilmesi için kavramın üç boyutu üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. Bu boyutlar; Ekonomik, Sosyal ve Çevresel boyuttur (Haris, 2000, s.00-04).

Ekonomik Boyut: Kaynakların kısıtlı olmasıyla ilgilidir. Ekonomik açıdan sürdürülebilir bir sistem, mal ve hizmetleri sürekli olarak üretebilen, tarımsal ve endüstriyel üretime zarar vermeyen, iç ve dış borçları yönetilebilir düzeyde sürdürülebilirliğini sağlayan bir sistemdir.

Sosyal Boyut: İnsan odaklıdır. Sosyal açıdan sürdürülebilir bir sistem, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin yeterliliğini ve eşit dağılımını, cinsiyet eşitliğini, politik sorumluluk ve katılımı sağlayabilen bir sistemdir.

Çevresel Boyut: Biyolojik ve fiziksel sistemlerin dengeli olmasını öngörür. Amacı, ekosistemlerin değişen koşullara uyum sağlamasını sağlamaktır. Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, kaynak temelini sabit tutarak, yenilenebilir kaynak sistemlerinin veya çevresel yatırım fonksiyonlarının istismarından kaçınmalı ve yenilenemeyen kaynaklardan sadece yeterince konulmuş olanları tüketmelidir. Bu sistem aynı zamanda ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan, biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistem unsurlarının korunmasını da içerir.

Dünya Ekonomik Kalkınma Komisyonu'na göre SK, çevresellik, ekonomik ve sosyal eşitlik ilkelerinin eş zamanlı olarak benimsenmesini gerektirir. Kalkınma eğer ortalama yaşam niteliğini azaltmıyorsa sürdürülebilir niteliktedir. Kaynakların mevcut ihtiyaçları karşılaması sağlanırken, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanını ellerinden almamak gerektiğine vurgu yapar. SK'nın diğer hedefleri arasında sosyal dayanışmayı sağlamak, ekonomik yapabilirliği artırmak ve biyolojik sorumluluğu yerleştirmek bulunmaktadır.

SK'nın gelecek kuşaklarla bağlantısının kurulmasında en elverişli araç çevresel boyuttur, çünkü insan faaliyetleriyle çevrenin kendi kendini yenileme yeteneği yok edilmekte ve bu durum gelecek kuşakların refahına engel olmasının yanı sıra, yaşama haklarını da tehdit eder boyutlara gelmektedir.

SK kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için, kavramın amaç ve hedeflerinin bilinmesi önemlidir. 2000 yılında BM genel kurulunda, barış, kalkınma, insan hakları, çevre gibi konuları içeren 60'a yakın hedef belirlenmiştir. Ortak Geleceğimiz (Brutland Raporu) raporunda SK'nın hedefleri şu şekilde sıralanmıştır (Aksu, 2011):

- Büyüme canlandırmak,
- Büyümenin kalitesini değiştirmek,
- İş bulma, yiyecek, enerji, su ve sağlık konularındaki temel ihtiyaçları karşılamak,
- Sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garanti altına almak,
- Kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek,
- Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riski yönetmek,
- Karar verme sürecinde çevre ve ekonomiyi birleştirmek.

Takip eden yıllarda, sürdürülebilir kalkınma uluslararası tartışmaların temel taşı haline gelmiştir. 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi, Çevre ve Kalkınma Rio Bildirgesi ile Agenda 21 eylem planının kabul edilmesine yol açmıştır. Bu anlaşmalar, sürdürülebilirliğin, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve yoksulluk dahil dünyanın en acil sorunlarını ele alma konusundaki önemini pekiştirmiştir. 2015 yılında Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Ajandası'nı kabul etmiştir, bu ajanda 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) ve 169 hedef içermektedir. SKH'lar, yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve herkes için refahı sağlamak için evrensel bir çağrı olarak görülmektedir. SKH'lar, sürdürülebilirliğin tarihsel köklerini kabul eden ve daha adil ve sürdürülebilir bir dünya yaratmak için kolektif bir küresel çabanın zorunluluğunu vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma sadece çağdaş bir slogan değildir; tarihe kök salmış ve daha umut verici bir gelecek sağlamayı amaçlayan bir vizyondur. Yerli uygulamaları,

çevresel uyanışı ve küresel anlaşmaları içeren tarihsel kökenleri, gezegenimizi korumanın ve insan koşullarını iyileştirmenin önemini kolektif bir şekilde anlamının altını çizer. Sürdürülebilir kalkınmanın evrimi, insanlığın ekoloji, toplum ve ekonomi arasındaki etkileşimin giderek artan anlayışını yansıtmaktadır.

Dünya karmaşık çevresel ve sosyal sorunlarla başa çıktıkça, sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel perspektifi, insan ilerlemesi ile gezegenin korunması arasında uyumlu bir denge sağlamanın kalıcı önemini hatırlatmaktadır. Sürdürülebilirliği benimsemek sadece bir seçenek değil; şu anki ve gelecek nesillerin refahını koruma etik sorumluluğudur. Yazının takip eden kısımları ve başlıklarında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları' na dair yapılan bu girişin geliştirilmiş ve ayrıntılanmış haline yer verilirken bu gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkisini incelemek varılmak istenen temel nokta olacaktır.

2.3 Sürdürülebilirliğin Kökeni

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, doğa ve gelecek nesillerle uyumlu bir yaşama olan insanın kalıcı taahhüdünü yansıtan tarihsel uygulamalar ve felsefelerde kök bulur. Erken dönem çevre ve koruma hareketleri, doğrudan sürdürülebilir kalkınma olarak tanımlanmasa da, bu kritik kavramın çağdaş anlayışının temelini atmıştır. Bu keşif, sürdürülebilirliğin tarihsel kökenlerine iner ve onun evrimine katkıda bulunan erken dönem çevre ve koruma hareketlerini incelemektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı, kökenleri açısından yerli uygulamalar ve geleneksel bilgelikle derinlemesine örülmüş eski bir geçmişe sahiptir. Dünya genelindeki yerli topluluklar, yüzyıllardır, Dünya'nın ekosistemlerine saygı göstererek, kaynakları koruyarak ve bilgilerini nesilden nesle aktararak sürdürülebilir bir yaşamı sergilemişlerdir. Bu uygulamalar, tüm yaşam formlarının birbirine bağlılığını ve ekolojik dengeyi korumanın önemini vurgular.

Mezopotamya ve Hindistan Vadisi gibi antik medeniyetlerde, toplumların uzun süreler boyunca gelişmelerini sağlayan sürdürülebilir tarım uygulamalarının erken örnekleri bulunmaktadır. Bu medeniyetler, toprak korunması, su yönetimi ve ekin rotasyonunun önemini anlamış, topraklarının uzun vadeli verimliliğini sağlamışlardır.

Sürdürülebilirlik, modern formuyla 20. yüzyılda ortaya çıksa da erken çevre hareketleri sayesinde çağdaş koruma ve sürdürülebilirlik çabalarının temelini atılmıştır. Bu hareketler, genellikle belirli doğal alanların korunması veya ikonik

türlerin korunması ile karakterize edilmiştir. Yellowstone Ulusal Parkı'nın 1872'de kurulması, dünyanın ilk ulusal parkı olması bakımından dikkat çekici bir örnektir ve bakir manzara korumasına dair bir öncü oluşturmuştur.

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başları, John Muir ve Theodore Roosevelt gibi figürlerin liderliğindeki koruma hareketinin yükselişine tanıklık etmiştir. Bu koruyucular, Amerika'nın doğal güzelliklerini ve kaynaklarını koruma ihtiyacını tanımış bu sebeple ulusal parklar, ormanlar ve anıtların oluşturulmasına öncülük hareketlerinde bulunmuşlardır.

20. yüzyılın başlarında koruma ise, 1948'de Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN, International Union for Conservation of Nature) gibi kuruluşların kurulmasıyla bu görüş ve aksiyonlar ulusal sınırların ötesine genişletilmiştir (Grove, 1997). IUCN, doğa korumasını savunmak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek konusunda önemli bir rol oynamıştır.

Sürdürülebilirliğin kökleri, ekolojik sorunlar hakkında farkındalık yaratmış çevresel edebiyata kadar da uzanır. Yazının önceki kısımlarında da belirtildiği gibi Rachel Carson'ın çığır açan "Sessiz Bahar" adlı kitabı, 1962'de yayımlanmış ve kimyasal pestisitlerin tehlikelerini ortaya koyarak Dünya üzerindeki yaşamın birbirine bağlılığını vurgulayarak çevre hareketinin ilham kaynağı haline gelebileceğini gözler önüne sermiştir.

Sürdürülebilir kalkınma, çağdaş bir kavram olarak, köklerini derinlemesine gömülmüş tarihsel uygulamalardan, yerli bilgelikten ve erken çevre koruma hareketlerinden almaktadır. Sürdürülebilirlik anlayışı zaman içinde evrim geçirmiş, antik uygulamalar ve gezegenimizin ekolojik bütünlüğünü korumanın değerini fark eden aydın bireylerin görüşlerinden etkilenmiş ve bu yönde revize edilmiştir. Bu tarihsel kökenleri düşünerek, çevreyi koruma, sosyal adaleti teşvik etme ve mevcut ve gelecek nesillerin refahını sağlama çabamızda sürdürülebilirliğin kalıcı önemini anlamaktayız. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yer verilen söyleminden çıkarılan anlam sürdürülebilirliğin tarih sayfalarında edindiği geniş kapsamı ve nesillerin sağlıklı biçimde devamlılığını sağlamak kapsamındaki önemini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, bugün anladığımız şekliyle, 20. yüzyılın acil çevresel ve sosyo-ekonomik sorunlarına bir yanıt olarak ortaya çıktı. Bu, şu anki

ihtiyaçları dengeleme konusunda vizyoner bir yaklaşımı temsil ederken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmamayı amaçlamak anlamına gelebilir. Bu bölüm, sürdürülebilir kalkınmanın 20. yüzyıl boyunca kavram olarak nasıl geliştiğini izleyerek, onun evrimini şekillendirmede önemli bir rol oynayan anahtar olayları, raporları ve konferansları vurgulamaktadır.

Erken 20. yüzyıl, sürdürülebilir kalkınma için temel atma sürecini, artan endüstrileşme ve çevresel etkileri karşısında koruma ve çevre koruma ajanslarının kurulmasına tanıklık etmiştir. Amerika'da, Ulusal Park Hizmeti'nin 1916'da kurulması ve Çevre Koruma Ajansı'nın 1970'te kurulması önemli kilometre taşlarını işaret etmektedir.

Birleşmiş Milletler, sürdürülebilir kalkınmanın küresel bir kavram olarak gelişiminde merkezi bir rol oynamıştır. 1972'de İsveç Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevre Konferansı, çevre koruması ile kalkınmanın birbirlerine olan bağımlılığını vurgulamaktadır. Bu konferans, sürdürülebilir kalkınma konusu üzerinde gelecekteki tartışmalar için bu organizasyonların gelişmesinde ve büyümesinde kritik önem taşıyan tohumları atmıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın evrimindeki en ikonik olaylardan biri, 1987'de Brundtland Raporu'nun yayımlanması olmuştur.

"Ortak Geleceğimiz" raporu olarak da bilinen bu dönüm noktası niteliğindeki yayın, Gro Harlem Brundtland tarafından başkanlık edilen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlandı ve sürdürülebilir kalkınmayı "şu anki neslin ihtiyaçlarını karşılayan, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını engellemeyen kalkınma" olarak tanımladı (WCED, 1987). Bu rapor, sürdürülebilirliği kesin olarak küresel gündeme yerleştirmiştir.

Çevre ve Kalkınma İçin Birleşmiş Milletler Konferansı (The United Nations Conference on Environment and Development, UNCED), genellikle Dünya Zirvesi olarak anılan 1992'deki Rio de Janeiro'da düzenlendi ve sürdürülebilir kalkınma için kapsamlı bir eylem planı olan Agenda 21'in ve Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Bildirgesi'nin kabul edilmesine öncülük etmiştir.

Erken 21. yüzyıl, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SDG'ler) ortaya çıkışına tanıklık etti. Bu küresel hedefler, resmi olarak 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Ajandası olarak bilinir ve Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından 2015 yılında

kabul edildi. SDG'ler, yoksulluğun ortadan kaldırılmasından iklim eylemlerine kadar geniş bir sürdürülebilirlik sorunları yelpazesini ele almak için amacıyla evrensel bir çerçeve sunmaktadır.

Uluslararası etkinlikler ve anlaşmalar, sürdürülebilir kalkınmanın gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunurken, yerel ve ulusal girişimler de kritik bir rol oynamıştır. Örneğin, Almanya'nın "Energiewende" politikası sürdürülebilir, düşük karbonlu bir enerji sistemine geçişi amaçlarken, Çin'in "Ekolojik Medeniyet"e doğru kayışı, sürdürülebilir kalkınma konusundaki taahhüdünü, bağlılığını yansıtmaktadır.

Kurumsal sürdürülebilirlik, şirketlerin çevresel ve sosyal konulardaki rolünü fark etmeye başladığı 20. yüzyılın sonlarındaki önemli bir tema haline gelmiştir. Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) kavramı önem kazanmış ve işletmeler çevresel etkilerini ele almak için sürdürülebilirlik uygulamalarını benimsemeye başlamaktadır.

20. yüzyıl, kalkınmayı nasıl algıladığımız ve ele aldığımız konusunda derin bir dönüşümle işaretlenmiş, bu da sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yüzyıl boyunca gerçekleşen önemli olaylar, raporlar ve konferanslar, ekonomik büyümeyi, çevresel koruma ve sosyal adaletle dengeleme ihtiyacına dair farkındalığın artmasına katkıda bulunmuştur.

Sürdürülebilir kalkınmanın evrimi, en acil sorunlarımıza çözüm bulma konusundaki küresel taahhüdü yansıtarak daha sürdürülebilir, kapsayıcı ve refah bir dünya için bir yol haritası sunmuştur. Bu kavram, tarihsel deneyimlerimizde derin köklere sahip olarak bizi daha sürdürülebilir, kapsayıcı ve refah bir dünya hedefine doğru rehberlik etmeye hazır duruma gelmiştir.

2.4 Çevresel Farkındalık ve Aktivizm

SK'nın sağlanabilmesi için iki kilit faktör bulunmaktadır. İlk olarak, dünya üzerinde karşılaşılan sorunlara çözüm bulmak için sadece ekonomik büyümenin yeterli olmadığına anlaşılması önemlidir. Her adımın ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutlarının birbirine bağlı olduğu bir perspektifin benimsenmesi gerekmektedir. İkinci olarak, SK'nın birbirine bağlı doğasından kaynaklanan stratejilerin uyumu ve karar alma sürecinde tüm ülkeler arasında işbirliğinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, SK'nın sağlanmasında ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlar arasındaki bağlantıların önemi vurgulanmaktadır. Çevresel boyut, ekosistemlerin dengesinin korunmasını içerir. Çünkü geri dönülemez çevre kirlilikleri, biyolojik

çeşitlilik kaybına yol açabilir ve gelecek kuşaklar bizim sahip olduğumuz biyolojik çeşitliliğe erişemeyebilir (Gürlük, 2010, s.85-99).

1972 Stockholm Çevre Konferansı'nda çevre sorunlarının küresel olduğu ve ortak sorumluluk taşıdığı kabul edilmiş, ayrıca kalkınmanın çevreyi koruma faaliyetlerinin önünde bir engel olmadığı vurgulanmıştır. 1992 Rio Konferansı'nda ekonomik faaliyetlerin devam ederken çevrenin göz ardı edilemeyeceği vurgulanarak uluslararası düzeyde beş temel belge ortaya çıkmıştır. Bu belgeler arasında Rio Bildirisi, Gündem 21, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Korunması Sözleşmesi ve Orman Varlığının Korunmasına Dair Bildiri bulunmaktadır (Aksu, 2011). Rio Bildirisi, küresel iş birliğinin oluşturulması, çevre ve kalkınma sistemleri arasındaki entegrasyonun sağlanması ve ortak menfaatin korunması gibi ilkeleri vurgular. Gündem 21, çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkmak için ilkelere ve eylemlere odaklanır.

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve az gelişmiş ülkelere kaynak ve teknoloji transferi gibi hedefleri içerir. Biyolojik Çeşitlilik Korunması Sözleşmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve genetik kaynakların adil ve eşit paylaşımını amaçlar. Orman Varlığının Korunmasına Dair Bildiri, doğal ve yapay ormanların korunması ve yönetimi üzerine odaklanır.

Çevresel farkındalık ve aktivizm, sürdürülebilir kalkınma kavramını şekillendirmede enstrümantal bir rol oynamıştır. Bu bölüm, bireylerin, kuruluşların ve kolektif hareketlerin, çevresel konularda küresel bilinç oluşturma ve ekonomik büyümeyi ekolojik ve sosyal sorumlulukla dengeleme amacını taşıyan eylemleri katalize etmedeki derin etkisine odaklanmaktadır.

20. yüzyıl ortaları, yeni bir çevresel farkındalığın ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. 1962'de Rachel Carson tarafından yazılan Sessiz Bahar, özellikle DDT'nin ekosistemlere ve insan sağlığına olan yıkıcı etkilerini ortaya koymuştur. Bu çığır açan eser, genellikle modern çevre hareketini ateşleyen kıvılcımlardan biri olarak alıntılanmaktadır. Sessiz Bahar, tüm yaşamın birbiriyle bağlantılı olduğunu vurguladı ve insanlığın çevreye duyarsızlığının sonuçları konusunda endişeleri artırmıştır.

Çevresel farkındalığı ve aktivizmi şekillendirmede birçok etkili şahsiyet ve kuruluş önemli bir rol oynamıştır. 1970 yılında, ABD Senatörü Gaylord Nelson tarafından düzenlenen ilk Dünya Günü, milyonlarca Amerikalıyı çevresel faaliyetlere

ve protestolara katılmaya teşvik ederek büyük bir etki yaratmıştır. Bu etkinlik sadece farkındalığı artırmakla kalmamış, aynı zamanda Çevre Koruma Ajansı'nın kurulmasına ve temel çevre yasalarının kabul edilmesine yol açmıştır.

Aldo Leopold gibi çevrecilerin, "Bir Kum Yöresi Almanak (A Sand County Almanac)" adlı eseri ve David Attenborough'un çığır açan doğa belgeseli çalışmaları, nesilleri doğal dünyayı takdir etmeye ve korumaya teşvik etmiştir. Sivil toplum kuruluşları da bu etkilerin sürdürülmesi ve oluşturulmasında kritik bir rol oynamıştır. 1971'de kurulan Greenpeace, yüksek profilli çevresel kampanyaların öncüsü olmuştur. 1961'de kurulan Dünya Doğayı Koruma Fonu (WWF), küresel koruma çabalarını savunmuştur.

Çevre hareketi, sivil toplum aktivizmindeki bir artışla belirginleşerek 1960'larda ciddi şekilde başlamıştır. 1969 Santa Barbara petrol sızıntısı gibi büyük petrol sızıntıları, halkın öfkesine neden olmuş ve çevresel farkındalığı artırmıştır.

Nükleer testlere, hava ve su kirliliğine ve ormansızlaşmaya karşı yapılan protestolar ivme kazanmıştır. 1980'de, Dünya'nın ilk İklim Haftası düzenlenmiş ve gelecekteki iklim eylemlerine zemin hazırlamıştır. 1980'ler aynı zamanda iklim biliminin ortaya çıkışına tanıklık etmiş, 1988'de İklim Değişikliği Bilim Kurulu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) kurulmuştur.

Çevresel farkındalık ve aktivizm, önemli yasal eylemlere dönüşmüştür. Temiz Hava Kanunu (1963), Temiz Su Kanunu (1972) ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Çevre Koruma Ajansı'nın (1970) kurulması, çevresel endişelere yönelik yasal tepkilerin önemli örnekleridir.

Uluslararası çevresel antlaşmalar ve anlaşmalar, çevresel farkındalığın sürdürülebilir kalkınmayı şekillendirmedeki rolünü daha da vurgulamıştır. Montreal Protokolü (1987) ve Kyoto Protokolü (1997), sırasıyla ozon tabakasının azaltılması ve sera gazı emisyonlarının azaltılması amacıyla tasarlanmış, çevresel zorluklar konusunda küresel iş birliğini gösteren örneklerdir.

Çevresel farkındalık ve aktivizm, insanlığı karşılayan çevresel zorluklar konusunda küresel bilinç oluşturmada kilit bir rol oynamıştır. Etkili şahsiyetler, kuruluşlar ve kolektif hareketler, sorumluluk duygusu geliştirmiş ve uluslararası topluluğu anlamlı bir eylem almaya teşvik etmiştir. 20. yüzyılın çevresel uyanışı, yasama ve uluslararası anlaşmalara derin etkisiyle, 21. yüzyıl sürdürülebilir kalkınma

anlatısını şekillendirmeye devam etmektedir. İnsanlık ve çevre arasında daha sürdürülebilir ve uyumlu bir ilişkiye doğru olan bu yolculuk, farkındalığın ve aktivizmin olumlu değişimi teşvik etmedeki gücünün bir kanıtıdır.

2.5 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), sürdürülebilir kalkınma tarihinde dönüm noktalarını temsil eder. Bu bölüm, SKH'lerin tarihsel bağlamını, önemini ve küresel etkilerini inceleyerek, aynı zamanda onların Türkiye bağlamındaki uygulanışını ve etkilerine derinlemesine inecektir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), küresel sürdürülebilirlik gündemini şekillendiren kilit bir güç durumundadır. Küresel çabaların karmaşık dokusunda, bu hedefler evrensel bir dil haline gelerek dünya çapındaki hükümetleri, kuruluşları ve bireyleri birleştirmiştir. SKH'ler güçlü bir odak noktası olarak hizmet verir, kolektif çabaları ortak hedeflere yönlendirir. Genel manada tanımlanmalarının ötesinde, SKH'ler iş birliğini teşvik eder, sorumluluk duygusu aşılır ve veri odaklı karar almanın temelini oluşturur.

Bu küresel girişim, yalnızca bir dizi hedefi temsil etmekle kalmaz; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel düşüncelerin uyum içinde dengelendiği bir gelecek için paylaşılan bir vizyonu içerir. Geleneksel sınırları aşmış, insanlığın ortak sorumluluğu için bir çağrı haline gelmiştir. Uluslar hem bugün hem de gelecek için ilerleme arayışında olduğunda, SKH'ler dünyayı sürdürülebilir ve kapsayıcı bir geleceğe yönlendiren bir pusula görevi görür.

SKH'lerin dönüştürücü gücü, sadece hedeflerinin ayrıntılarında değil, aynı zamanda sistemsal değişimi katalize etme yeteneklerinde yatar. Onlar, kalkınmanın algılanma şeklinde paradigma değişimine neden olmuş, bağlantılılık ve karşılıklı bağımlılığı vurgulamışlardır. Sürdürülebilirlik ulusal politikaların içine işlenmiştir.

Bu nedenle, SKH'ler umudun bir işareti ve gezegenimizin karşı karşıya olduğu karmaşık sorunları ele alma konusundaki ortak bir taahhüt olarak görülmektedir. Onların etkilerine daldıkça, bunun sadece bir kontrol listesi olmadığı, aynı zamanda refahın çevresel yönetim, sosyal adalet ve ekonomik dayanıklılıkla eşanlamlı olduğu bir dünya için bir taslak olduğu açık hale gelir.

2.6 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi

SKH 1: Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek

Hedef 1.1: 2030 yılına kadar, hâlihazırda günlük 1,25 ABD Dolarından daha az gelire yaşayanlar olarak tanımlanan aşırı yoksulluğu her yerde ve herkes için ortadan kaldırmak.

Hedef 1.2: 2030 yılına kadar, ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içindeki her yaşta erkek, kadın ve çocuk oranını en az yarıya indirmek.

Hedef 1.3: Ulusal koşullara uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerini, asgari güvenceleri de içerecek biçimde, herkes için uygulamaya koymak ve 2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan kesimin büyük ölçüde kapsanmasını sağlamak.

Hedef 1.4: 2030 yılına kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere tüm erkek ve kadınların ekonomik kaynaklar, temel hizmetler, toprak ve diğer mülk türleri üzerinde mülkiyet ve idare, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan mali hizmetlere erişimde eşit haklara sahip olmalarını sağlamak.

Hedef 1.5: 2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan durumda olanlara dayanıklılık kazandırmak ve iklimle ilgili aşırı olaylara ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve afetlere maruziyet ve kırılganlıklarını azaltmak.

Hedef 1.a: Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için yeterli ve öngörülebilir araçlar geliştirmek ve her yönüyle yoksulluğa son vermeye yönelik politika ve programlar uygulamak için, daha gelişmiş kalkınma işbirliğini de içerecek biçimde, çeşitli kaynaklardan sağlanan imkânların önemli ölçüde seferber edilmesini sağlamak.

Hedef 1.b: Yoksulluğa son vermeye yönelik yatırımları hızlandırmak için, yoksul yanlısı ve cinsiyete duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde somut politika çerçeveleri oluşturmak.

SKH 2: Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek.

Hedef 2.1: 2030 yılına kadar, açlığa son vermek ve özellikle yoksullar ve bebekler de dâhil kırılgan durumda olan insanlar başta olmak üzere herkes için yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya erişim sağlamak.

Hedef 2.2: Beş yaş altındaki çocukların aşırı zayıflıkları ve büyümesini engelleyen nedenlere ilişkin uluslararası düzeyde kabul edilmiş 2025 yılı hedeflerine ulaşılması da dâhil olmak üzere 2030 yılına kadar, her türlü yetersiz beslenmeye son vermek ve ergenlik çağındaki kızlar, hamile ve emziren kadınlar ve yaşlıların beslenme ihtiyaçlarını ele almak.

Hedef 2.3: 2030 yılına kadar, başta kadınlar, yerliler, aile çiftçileri, göçebeler ve balıkçılar olmak üzere küçük ölçekli gıda üreticilerinin arazi, diğer üretken kaynaklar ve girdiler, bilgi, mali hizmetler, pazarlar ve değer katma fırsatları, tarım dışı istihdam olanaklarına eşit ve güvenli erişimlerini sağlamayı da içerecek biçimde, gelir ve tarımsal verimliliğini ikiye katlamak.

Hedef 2.4: 2030 yılına kadar, sürdürülebilir gıda üretim sistemlerini teminat altına almak ile verimliliği ve üretimi artıran, ekosistemlerin korunmasına yardımcı olan, iklim değişikliği, aşırı hava koşulları, kuraklık, sel ve diğer afetlere uyum kapasitesini güçlendiren ve arazi ve toprak kalitesini aşamalı biçimde iyileştiren dayanıklı tarım uygulamalarını gerçekleştirmek.

Hedef 2.5: 2020 yılına kadar, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde sağlıklı yönetilmiş ve çeşitlendirilmiş tohum ve bitki bankalarını da içerecek biçimde, tohumlar, kültür bitkileri, çiftlik ve evcilleştirilmiş hayvanlar, onların yabani türlerinin genetik çeşitliliğini korumak; uluslararası alanda kabul edildiği biçimde genetik kaynakların ve ilgili geleneksel birikimin kullanımından elde edilen faydalara erişim, adil ve hakkaniyetli paylaşımı desteklemek.

Hedef 2.a: Başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim kapasitesinin artırılması için, daha gelişmiş uluslararası işbirliğini de içerecek biçimde, kırsal altyapı, tarımsal araştırma ve çiftçi eğitim hizmetleri, teknoloji geliştirme, bitki ve hayvan gen bankalarına yatırımı artırmak.

Hedef 2.b: Doha Kalkınma Gündemine uygun olarak, her türlü tarımsal ihracat sübvansiyonu ve eşdeğer etkili tüm ihracat önlemlerinin eşzamanlı olarak kaldırılmasını da içerecek biçimde, dünya tarım piyasalarındaki ticari kısıtlama ve aksaklıkları düzeltmek ve önlemek.

Hedef 2.c: Gıda emtia piyasaları ve türevlerinin düzgün işlemesi için önlem almak ve gıda fiyatlarında aşırı dalgalanmaları sınırlandırmak için, gıda rezervleri dâhil piyasa bilgilerine zamanında erişimi kolaylaştırmak.

SKH 3: Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak

Hedef 3.1: 2030 yılına kadar, küresel anne ölüm oranını 100.000 canlı doğumda 70'in altına düşürmek.

Hedef 3.2: 2030 yılına kadar, tüm ülkelerde yenidoğan ölüm oranınının 1.000 canlı doğumda 12 veya daha aza, 5 yaş altı çocuk ölüm oranınının da 1.000 canlı doğumda 25 veya daha aza düşürülmesi hedefiyle, yenidoğan ve 5 yaş altı çocukların önlenebilir ölümlerini sona erdirmek.

Hedef 3.3: 2030 yılına kadar, AIDS, tüberküloz, sıtma ve ihmal edilen tropik hastalık salgınlarını bitirmek ve hepatit, su kaynaklı hastalıklar ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek.

Hedef 3.4: 2030 yılına kadar, koruma ve tedavi yoluyla bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümleri üçte bir oranında azaltılmak ve akıl sağlığı ile esenliği desteklemek.

Hedef 3.5: Uyuşturucu madde ve alkolün zararlı kullanımını dâhil olmak üzere madde bağımlılığına yönelik önlemleri ve tedaviyi güçlendirilmek.

Hedef 3.6: 2020 yılına kadar dünya genelinde karayollarındaki trafik kazalarından kaynaklanan ölüm ve yaralanma sayısını yarıya indirmek.

Hedef 3.7: 2030 yılına kadar, aile planlaması, bilgilendirme ve eğitime yönelik olanlar dâhil, cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine evrensel erişimi sağlanmak ve üreme sağlığını ulusal stratejilere ve programlara entegre etmek.

Hedef 3.8: Mali riskten korumayı, kaliteli temel sağlık bakım hizmetlerine erişimi ve herkesin güvenli, etkili, kaliteli ve karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılarla erişimini de kapsayan genel sağlık sigortasını oluşturmak.

Hedef 3.9: 2030 yılına kadar tehlikeli kimyasallar ile hava, su ve toprak kirliliği ile kontaminasyonundan kaynaklanan ölüm ve hastalıkları kayda değer miktarda azaltmak.

Hedef 3.a: Uygun olduğu takdirde, Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin tüm ülkelerde, uygulanmasını güçlendirmek.

Hedef 3.b: Özellikle gelişmekte olan ülkeleri etkileyen bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar için ilaç ve aşılardan araştırılmasını ve geliştirilmesini desteklemek, halk

sağlığının korunması ve özellikle herkesin ilaçlara erişiminin sağlanması için gelişmekte olan ülkelerin Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşmasının tüm hükümlerini kullanabilme hakkını tanıyan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) ve Kamu Sağlığına İlişkin Doha Deklarasyonuna uyumlu olacak şekilde karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılara erişimi kolaylaştırmak.

Hedef 3.c: Özellikle en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerde sağlık finansmanını ve sağlık işgücünün işe alınmasını, geliştirilmesini, eğitimini ve idamesini kayda değer miktarda artırmak.

Hedef 3.d: Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin ulusal ve küresel sağlık risklerine karşı erken uyarı, riski azaltma ve risk yönetimi kapasitelerini güçlendirmek.

SKH 4: Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek.

Hedef 4.1: 2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, yerinde ve etkili eğitim çıktıları üreten ücretsiz, eşit ve kaliteli ilköğretim ve ortaöğretimi bitirmelerini sağlamak.

Hedef 4.2: 2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, ilköğretime hazır hale getirilmesi için, nitelikli erken çocukluk gelişimi ve bakım hizmetleri ile okul öncesi eğitime erişimini sağlamak.

Hedef 4.3: 2030 yılına kadar tüm kadın ve erkeklerin karşılanabilir ve kaliteli mesleki ve teknik eğitim ile üniversite eğitimi dâhil yükseköğretime eşit erişimini sağlamak

Hedef 4.4: 2030 yılına kadar istihdam, insana yakışır işler ve girişimcilik için teknik ve mesleki beceriler de dâhil olmak üzere gerekli becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısını önemli ölçüde artırmak.

Hedef 4.5: 2030 yılına kadar eğitimdeki cinsiyet eşitsizliklerine son vermek ve engelliler, yerliler ve savunmasız çocuklar da dâhil olmak üzere tüm kırılgan kesimlerin her seviyede eğitime ve mesleki kurslara eşit erişimini sağlamak.

Hedef 4.6: 2030 yılına kadar gençlerin tamamının ve kadın ve erkek yetişkinlerin çoğunluğunun okur-yazar olmasını ve sayısal beceriler kazanmasını sağlamak.

Hedef 4.7: 2030 yılına kadar, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları, insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış ve şiddetsizlik kültürü geliştirme, dünya

vatandaşlığı, kültürel çeşitlilik ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısı alanlarında eğitim dâhil diğer yöntemler aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için gereken bilgi ve becerilerin tüm öğrenen kişiler tarafından edinilmesini sağlamak.

Hedef 4.a: Çocuk, engelli ve cinsiyet duyarlı eğitim tesisleri inşa etmek ve niteliklerini yükseltmek; herkes için güvenli, şiddet içermeyen, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamları sağlamak.

Hedef 4.b: 2020 yılına kadar gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki mesleki eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri, teknik, mühendislik ve bilimsel programları kapsayan yükseköğrenim programları için en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere sunulan burs sayısını dünya çapında önemli miktarda artırmak.

Hedef 4.c: 2030 yılına kadar, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere, öğretmen eğitimine yönelik uluslararası işbirliğini de içerecek şekilde nitelikli öğretmen arzını önemli miktarda artırmak.

SKH 5: Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek.

Hedef 5.1: Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığa her yerde son vermek.

Hedef 5.2: Kamusal ve özel alanlarda, tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, insan kaçakçılığı, cinsel ve her türlü istismar dâhil, şiddetin her türünü yok etmek.

Hedef 5.3: Çocuk evliliği, erken yaşta evlilik, zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi tüm zararlı uygulamaları yok etmek.

Hedef 5.4: Ulusal şartlara uyduğunda, kamu hizmetlerinin, altyapının ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ile hane halkı ve aile içerisinde sorumluluk paylaşımının teşvik edilmesi yoluyla ücretsiz bakım ve ev işlerini tahakkuk ettirmek ve değer biçmek.

Hedef 5.5: Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayattaki karar alma süreçlerinin her seviyesinde tam ve etkili katılımı ile liderlik için eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamak.

Hedef 5.6: Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferanslarının sonuç dokümanları çerçevesinde mutabık kalınan şekilde, cinsel ve üreme sağlığı ile üreme haklarına evrensel erişim sağlamak.

Hedef 5.a: Kadınların, ulusal yasalarla uyumlu olacak şekilde, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, mali hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimlerinin yanı sıra ekonomik kaynaklar konusunda eşit haklara sahip olmaları için reformlar gerçekleştirmek.

Hedef 5.b: Kadınların güçlendirilmesini desteklemek için, kolaylaştırıcı teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her seviyede güçlendirilmesi için sağlam politikalar ile buyurucu yasal düzenlemeler getirmek ve güçlendirmek.

SKH 6: Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak

Hedef 6.1: 2030 yılına kadar herkes için güvenilir ve karşılanabilir içme suyuna evrensel ve adil erişim sağlamak.

Hedef 6.2: 2030 yılına kadar herkes için yeterli ve adil sanitasyon ve hijyene erişim sağlamak ve kadınların, kız çocuklarının ve kırılgan durumda olan kişilerin ihtiyaçlarına özel ilgi göstererek kamuya açık alanlarda dışkılamaya son vermek.

Hedef 6.3: 2030 yılına kadar, dünya genelinde kirliliği azaltmak, düzensiz çöp depolamayı ortadan kaldırmak, tehlikeli kimyasalların ve maddelerin salınımını asgariye indirmek, artırılmamış atık su oranını yarıya indirmek, geri dönüşümü ve güvenli tekrar yeniden kullanımı dünya çapında büyük ölçüde artırmak suretiyle su kalitesini yükseltmek.

Hedef 6.4: 2030 yılına kadar su kıtlığına çözüm getirmek ve su kıtlığı çeken insan sayısını önemli ölçüde azaltmak üzere su kullanım verimliliğini tüm sektörlerde büyük ölçüde artırmak ve sürdürülebilir tatlı su çıkarma ve tedarikini temin etmek.

Hedef 6.5: 2030 yılına kadar, uygun olduğu takdirde, sınır ötesi işbirliğini de içerecek şekilde her düzeyde entegre su kaynakları yönetimi uygulamak.

Hedef 6.6: 2020 yılına kadar dağlar, ormanlar, sulak alanlar, nehirler, akiferler ve göller dâhil olmak üzere suyla ilgili ekosistemleri korumak ve restore etmek.

Hedef 6.a: 2030 yılına kadar, su toplama, tuzdan arındırma, su verimliliği, atık su arıtma, geri dönüşüm ve tekrar kullanım teknolojilerini de içerecek şekilde su ve sanitasyon ile ilgili eylemler ve programlar konusunda uluslararası işbirliğini ve geliştirmekte olan ülkelere kapasite geliştirme desteğini artırmak.

Hedef 6.b: Su ve sanitasyon yönetiminin iyileştirilmesi için yerel katılımı desteklemek ve güçlendirmek.

SKH 7: Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak.

Hedef 7.1: 2030 yılına kadar karşılanabilir, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişim sağlamak.

Hedef 7.2: 2030 yılına kadar yenilenebilir enerjinin küresel enerji bileşimi içindeki payını önemli ölçüde artırmak.

Hedef 7.3: 2030 yılına kadar enerji verimliliği küresel iyileşme hızını iki katına çıkarmak.

Hedef 7.a: 2030 yılına kadar yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, gelişmiş ve daha temiz fosil yakıt teknolojilerini de içerecek şekilde temiz enerji araştırmaları ve teknolojilerine erişimi kolaylaştırmak için uluslararası işbirliğini çoğaltmak ve enerji altyapısı ve temiz enerji teknolojileri yatırımlarını desteklemek.

Hedef 7.b: 2030 yılına kadar, herkese çağdaş ve sürdürülebilir enerji hizmetleri sağlamak için tüm geliştirmekte olan ülkelerde, özellikle en az gelişmiş ülkelerde, geliştirmekte olan küçük ada devletlerinde ve karayla çevrili geliştirmekte olan ülkelerde, altyapıyı yaygınlaştırmak ve teknolojileri yükseltmek.

SKH 8: İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek.

Hedef 8.1: Ulusal koşullara uygun olarak kişi başına düşen ekonomik büyümeyi sürdürmek ve özellikle en az gelişmiş ülkelerde Gayrisafi Yurtiçi Hasılda yıllık asgari %7 oranında büyüme gerçekleştirmek.

Hedef 8.2: Yüksek katma değerli ve emek-yoğun sektörlere odaklanmayı da içerecek şekilde faaliyet çeşitlendirme, teknoloji yükseltme ve yenilikçilik yoluyla ekonomik verimliliği daha yüksek seviyelere ulaştırmak.

Hedef 8.3: Üretken faaliyetleri, insana yakışır iş üretimini, girişimciliği, yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyen kalkınma odaklı politikalar geliştirmek ve finansal hizmetlere erişim yolunu da kapsayacak şekilde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt altına alınması ve büyümesini teşvik etmek.

Hedef 8.4: 2030 yılına kadar, tüketim ve üretimdeki küresel kaynak verimliliğini aşamalı biçimde iyileştirmek ve gelişmiş ülkelerin önderliğinde, Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programıyla uyumlu şekilde, ekonomik büyümenin çevresel bozulmadan ayrıştırılması için çaba göstermek.

Hedef 8.5: 2030 yılına kadar gençler ve engelliler dâhil tüm erkek ve kadınlar için tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işlere erişmek ve eşit işe eşit ücret sağlamak.

Hedef 8.6: 2020 yılına kadar ne istihdamda ne de eğitim veya kurslarda yer alan gençlerin oranını önemli ölçüde azaltmak.

Hedef 8.7: Zorla çalıştırmayı ortadan kaldırmak, modern köleliği ve insan kaçakçılığını bitirmek ve çocukların asker olarak kullanılması dâhil olmak üzere çocuk işçiliğinin en kötü türlerini yasaklamak ve ortadan kaldırmak üzere acil ve etkili tedbirler almak ve 2025 yılına kadar her türlü çocuk işçiliğini sona erdirmek.

Hedef 8.8: Başta kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için çalışma haklarını korumak ve güvenli ve emniyetli çalışma ortamları sunmak.

Hedef 8.9: 2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikalar geliştirmek ve uygulamak.

Hedef 8.10: Herkesin bankacılık, sigorta ve mali hizmetlere erişiminin teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal finansal kurumların kapasitelerini güçlendirmek.

Hedef 8.a: Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için, En Az Gelişmiş Ülkelere Ticaretle Bağlantılı Teknik Destek İçin Entegre Çerçeveyi de içerecek şekilde ticaret yardımı desteklerini artırmak.

Hedef 8.b: 2020 yılına kadar genç istihdamı için küresel bir strateji geliştirmek ve uygulamaya koymak ve Uluslararası Çalışma Örgütü Küresel İş Paketi'ni uygulamak.

SKH 9: Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek.

Hedef 9.1: Ekonomik kalkınma ve insan refahını desteklemek üzere, herkesin adil erişimine ve karşılanabilirliğe odaklanan bölgesel ve sınır ötesi altyapıyı da içeren kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapılar tesis etmek.

Hedef 9.2: Kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve 2030 yılına kadar sanayinin istihdam ve gayri safi yurt içi hasıla payını, ulusal koşullarla uyumlu şekilde, belirgin oranda artırmak ve en az gelişmiş ülkelerde bu payı iki katına çıkarmak.

Hedef 9.3: Küçük ölçekli sanayi işletmeleri ve diğer işletmelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uygun koşullu krediyi de kapsayan finansal hizmetlere erişimlerini ve değer zincirleri ile piyasalara entegrasyonlarını artırmak.

Hedef 9.4: 2030 yılına kadar tüm ülkelerin kendi göreceli kabiliyetleri çerçevesinde harekete geçmesiyle; kaynak kullanım verimliliğinin artırılması ve temiz ve çevreye duyarlı teknoloji ve endüstriyel süreçlerin daha fazla kullanılması suretiyle altyapıyı yükseltmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için sanayiye yenileştirmek.

Hedef 9.5: 2030 yılına kadar, yenilikçiliği desteklemek ve 1 milyon kişi başına araştırma- geliştirme çalışanı sayısını, kamu ve özel sektör araştırma-geliştirme harcamalarını büyük ölçüde artırmak dâhil, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde bilimsel araştırmaları artırmak ve sanayi sektörlerinin teknolojik yetkinliklerini yükseltmek.

Hedef 9.a: Afrika ülkelerine, en az gelişmiş ülkelere, karayla çevrili gelişmekte olan ülkelere ve gelişmekte olan küçük ada devletlerine geliştirilmiş mali, teknolojik ve teknik destek sağlanması yoluyla gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir ve dayanıklı altyapı geliştirmeyi kolaylaştırmak.

Hedef 9.b: Sanayi çeşitliliği ve ticari mallara katma değer artırımı için elverişli bir politika ortamının sağlanması suretiyle gelişmekte olan ülkelerde yurt içi teknoloji geliştirme, araştırma ve yenilikçiliği desteklemek.

Hedef 9.c: Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin kayda değer oranda artırılması ve 2020 yılına kadar en az gelişmiş ülkelerde internete evrensel ve karşılanabilir erişimin sağlanması için çaba göstermek.

SKH 10: Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak.

Hedef 10.1: 2030 yılına kadar nüfusun en alt %40'lık kesiminin gelirinin ulusal ortalamadan daha yüksek bir oranda, aşamalı olarak artmasını ve sürdürülmesini sağlamak.

Hedef 10.2: 2030 yılına kadar yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din, ekonomik ya da başka bir durumuna bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasını sağlamak ve güçlendirmek.

Hedef 10.3: Fırsat eşitliğini sağlamak ve ayrımcılığa yol açan yasaların, politikaların ve uygulamaların bitirilmesi ve bu bağlamda uygun yasaların, politikaların ve eylemlerin yaygınlaştırılması yollarını da içerecek şekilde sonuç eşitsizliklerini azaltmak.

Hedef 10.4: Özellikle mali, ücret ve sosyal koruma politikaları olmak üzere politika tesis etmek ve aşamalı olarak daha fazla eşitlik sağlamak.

Hedef 10.5: Küresel mali piyasalar ve kurumlarla ilgili mevzuatı ve izlemeyi geliştirmek ve bu düzenlemelerin uygulamasını güçlendirmek.

Hedef 10.6: Daha etkili, güvenilir, hesap verebilir ve meşru kurumların var olması için küresel uluslararası ekonomi ve finans kurumlarındaki karar verme süreçlerinde gelişmekte olan ülkelerin daha güçlü temsil ve söz hakkına sahip olmalarını sağlamak.

Hedef 10.7: Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasını da içerecek şekilde, insanların muntazam, güvenli, düzenli ve sorumlu biçimde göç etmesini ve hareketliliğini kolaylaştırmak.

Hedef 10.a: Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun olarak, özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için özel ve farklılaştırılmış muamele ilkesini uygulamak.

Hedef 10.b: Özellikle en az gelişmiş ülkeler, Afrika ülkeleri, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğu ülkelere, ulusal plan ve programlarına uyumlu olacak şekilde, doğrudan yabancı yatırımları da kapsayan nakit akışlarını ve resmi kalkınma yardımlarını teşvik etmek.

Hedef 10.c: 2030 yılına kadar göçmen işçi dövizini havale işlem bedellerini %3'ün altına düşürmek ve bedeli %5'ten yüksek olan işçi dövizini havale yöntemlerini sona erdirmek.

SKH 11: Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak.

Hedef 11.1: 2030 yılına kadar, herkesin yeterli, güvenli ve karşılanabilir konuta ve temel hizmetlere erişimini sağlamak ve gecekonduların alanlarını iyileştirmek.

Hedef 11.2: 2030 yılına kadar herkes için, özellikle kırılgan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak.

Hedef 11.3: 2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünlük ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek.

Hedef 11.4: Dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumaya ve sahip çıkmaya yönelik çabaları güçlendirmek.

Hedef 11.5: 2030 yılına kadar, yoksulları ve kırılgan durumdaki insanları korumaya odaklanarak, su kaynaklı afetler de dâhil olmak üzere afetlerden kaynaklanan ölümleri ve etkilenen insan sayısını kayda değer miktarda azaltmak ve ekonomik kayıpların küresel GSYH içerisindeki göreceli payını büyük oranda düşürmek.

Hedef 11.6: 2030 yılına kadar, belediye atıkları ile diğer atıkların yönetimine ve hava kalitesine özel önem verilerek kentlerde kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmak.

Hedef 11.7: 2030 yılına kadar, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı ve ulaşılabilir, yeşil ve kamusal alanlara genel erişim sağlamak.

Hedef 11.a: Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek.

Hedef 11.b: 2020 yılına kadar, kapsayıcılığı, kaynak verimliliğini, iklim değişikliğine uyumu, iklim değişikliğinin azaltılmasını ve afetlere karşı dayanıklılığı dikkate alan bütüncül politika ve planları benimseyen ve uygulayan kent ve yerleşim yeri sayısını önemli ölçüde artırmak ve Sendai Afet Risk Azaltımı Çerçeve Belgesi 2015-2030 ile uyumlu bütüncül afet riski yönetimini her düzeyde geliştirmek ve uygulamak.

Hedef 11.c: Yerel malzemeler kullanılması suretiyle sürdürülebilir ve dayanıklı binaların inşası için en az gelişmiş ülkeleri, finansal ve teknik yardımları da içerecek şekilde desteklemek.

SKH 12: Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak.

Hedef 12.1: Gelişmiş ülkelerin önderliğinde, geliştirmekte olan ülkelerin gelişme seviyesi ve kapasiteleri göz önünde bulundurularak, her ülkenin eyleme geçmesiyle Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programını uygulamak.

Hedef 12.2: 2030 yılına kadar doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini ve verimli kullanımını sağlamak.

Hedef 12.3: 2030 yılına kadar kişi başına düşen küresel gıda israfını perakende satış ve tüketici seviyesinde yarıya düşürmek ve hasat sonrası kayıplar da dâhil olmak üzere, üretim ve tedarik zincirinde gıda kayıplarını azaltmak.

Hedef 12.4: 2020 yılına kadar kabul edilmiş uluslararası çerçevelere göre kimyasalların ve tüm atıkların yaşam döngüsü boyunca çevreye duyarlı yönetimini sağlamak ve insan sağlığına ve çevreye olan zararlı etkilerini en aza indirebilmek için bu atıkların havaya, suya ve toprağa salınımını önemli miktarda azaltmak.

Hedef 12.5: 2030 yılına kadar önleme, azaltma, geri kazanım ve yeniden kullanım yoluyla atık oluşumunu kayda değer miktarda azaltmak.

Hedef 12.6: Başta büyük ve sınır ötesi şirketler olmak üzere, firmaları sürdürülebilir uygulamaları benimsemeleri ve raporlama döngülerine sürdürülebilirlik bilgilerini eklemeleri için özendirme.

Hedef 12.7: Ulusal politikalar ve önceliklerle uyumlu olacak şekilde sürdürülebilir kamu alımlarını teşvik etmek.

Hedef 12.8: 2030 yılına kadar insanların her yerde sürdürülebilir kalkınma ve doğayla uyumlu yaşam tarzları hakkında gerekli bilgilere ve farkındalığa sahip olmalarını sağlamak.

Hedef 12.a: Geliştirmekte olan ülkeleri daha sürdürülebilir ve üretim ve tüketim modellerine geçmek için bilimsel ve teknolojik kapasitelerini geliştirmeleri konusunda desteklemek.

Hedef 12.b: 2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak.

Hedef 12.c: Gelişmekte olan ülkelerin özel koşulları ve ihtiyaçlarını tamamıyla göz önüne alarak ve yoksul ve etkilenen toplulukları koruyan bir yaklaşımla bu ülkeler üzerinde olabilecek tüm olumsuz etkileri asgariye indirerek, vergilendirmenin yeniden yapılandırılması ve eğer varsa çevresel etkileri olan zararlı sübvansiyonlara aşamalı olarak son vermek dâhil olmak üzere, ulusal koşullara uygun olarak, piyasa aksaklıklarının kaldırılması suretiyle savurgan tüketimi teşvik eden verimsiz fosil yakıt sübvansiyonlarını rasyonelleştirmek.

SKH 13: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek.

Hedef 13.1: Tüm ülkelerde iklim değişikliğiyle ilgili tehlikeler ile doğal afetlere karşı dayanıklılık ve uyum kapasitesini güçlendirmek.

Hedef 13.2: İklim değişikliğine yönelik önlemleri ulusal politikalara, stratejilere ve planlama süreçlerine dâhil etmek.

Hedef 13.3: İklim değişikliğinin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması ile iklim değişikliğine uyum ve erken uyarı konularında eğitim, farkındalık bireysel ve kurumsal kapasite geliştirmek.

Hedef 13.a: Anlamlı azaltım eylemleri ve uygulamada şeffaflık bağlamında gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla; 2020 yılı itibarıyla tüm kaynaklardan yıllık 100 milyar ABD Dolarının ortaklaşa harekete geçirilmesi amacıyla yönelik Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olan gelişmiş ülkelerin taahhütlerini gerçekleştirmelerini sağlamak ve Yeşil İklim Fonunu sermaye oluşumunun bir an önce tamamlanması suretiyle faaliyete geçirmek.

Hedef 13.b: En az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde; kadınlar, gençler ile yerel ve marjinal topluluklara odaklanmayı da kapsayan iklim değişikliğine yönelik planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaları teşvik etmek.

SKH 14: Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak.

Hedef 14.1: 2025 yılına kadar deniz atıkları ve besin maddesi kirliliği dâhil, özellikle karasal faaliyetlerden kaynaklanan her türlü deniz kirliliğini önlemek ve kayda değer miktarda azaltmak.

Hedef 14.2: 2020 yılına kadar, önemli olumsuz etkileri önlemek için, deniz ve kıyı ekosistemlerini dayanıklılıklarını da artıracak biçimde sürdürülebilir bir şekilde yönetmek ve korumak ve sağlıklı ve üretken okyanuslar için ekosistemlerin restore edilmesi amacıyla harekete geçmek.

Hedef 14.3: Her düzeyde geliştirilmiş bilimsel işbirliği yolunu da içerecek şekilde okyanus asitlenmesinin etkilerini ele almak ve mümkün olduğunca azaltmak.

Hedef 14.4: 2020 yılına kadar, mahsul toplamayı etkili bir şekilde tanzim etmek; aşırı avlanma, yasadışı, kayıt dışı ve kuraldışı (YKK) balıkçılık ve tahrip edici balıkçılık uygulamalarını bitirmek ve balık stoklarını, en azından biyolojik karakteristiklerine göre belirlenen maksimum sürdürülebilir ürünü sağlayabilecek seviyelere çıkarmak amacıyla, optimum zamanda restore etmek üzere bilimsel temelli yönetim planları uygulamak.

Hedef 14.5: 2020 yılına kadar, ulusal ve uluslararası yasalarla uyumlu olacak şekilde ve mevcut en iyi bilimsel bilgiye dayanarak kıyı ve deniz alanlarının en az %10'unu koruma altına almak.

Hedef 14.6: Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler için uygun, etkili ve farklılaştırılmış muamelenin DTÖ balıkçılık sübvansiyonları müzakerelerinin ayrılmaz bir parçası olması gereğini tanıyarak; 2020 yılına kadar, kapasite aşımı ve aşırı avlanmaya yol açan balıkçılık sübvansiyonlarını yasaklamak, yasadışı, kayıt dışı ve kuraldışı balıkçılığa neden olan sübvansiyonları sona erdirmek ve bu tarz yeni sübvansiyonlar başlatmaktan kaçınmak.

Hedef 14.7: 2030 yılına kadar küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkelerin; balıkçılık, su ürünleri ve turizmin sürdürülebilir yönetimini de içerecek şekilde, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımından edindikleri ekonomik faydaları artırmak.

Hedef 14.a: Okyanus sağlığını iyileştirmek ve deniz biyolojik çeşitliliğinin başta küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkısını artırmak amacıyla; Deniz Teknolojisi Transferine İlişkin Hükümetler arası Oşinografi Komisyonu Kriterleri ve Rehberleri doğrultusunda

bilimsel bilgiyi artırmak, araştırma kapasitesini güçlendirmek ve deniz teknolojileri transfer etmek.

SKH 15: Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek.

Hedef 15.1: 2020 yılına kadar, uluslararası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler doğrultusunda, özellikle ormanlar, sulak alanlar, dağlar ve kurak alanlar olmak üzere, karasal ve iç tatlı su ekosistemlerinin ve bunların hizmetlerinin korunmasını, restore edilmesini ve sürdürülebilir kullanılmasını sağlamak.

Hedef 15.2: 2020 yılına kadar, tüm orman türleri için sürdürülebilir yönetim uygulamasını teşvik etmek, ormansızlaşmayı durdurmak, bozulmuş ormanları restore etmek, ormanlaştırma ve yeniden ağaçlandırmayı küresel düzeyde ciddi miktarda artırmak.

Hedef 15.3: 2020 yılına kadar, çölleşmeyle mücadele etmek; çölleşme, kuraklık ve sellerden etkilenen topraklar da dâhil bozulmuş arazileri ve toprakları restore etmek ve toprak bozulmasından kurtulmuş bir dünyaya ulaşmak için çaba göstermek

Hedef 15.4: 2030 yılına kadar dağ ekosistemlerinin, sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez olan faydalarını sağlama kapasitesini geliştirmek için, biyolojik çeşitliliği de içerecek şekilde, muhafazasının sağlanması.

Hedef 15.5: Doğal habitatların bozulmasını azaltmak için acil ve kayda değer tedbirler almak, biyoçeşitlilik kaybını durdurmak ve 2020 yılına kadar tehdit altındaki türleri korumak ve tamamen yok olmalarını önlemek.

Hedef 15.6: Genetik kaynakların kullanımından ortaya çıkan faydaların adil ve hakkaniyetli biçimde paylaşılmasını sağlamak ve bu kaynaklara, uluslararası düzeyde anlaşıldığı haliyle, uygun erişimi yaygınlaştırmak.

Hedef 15.7: Korunan bitki ve hayvan türlerinin kaçırılması ve kaçak avlanmanın sona erdirilmesi için acil tedbir almak ve yasadışı yollardan elde edilen yaban hayatı ürünleri olan arz ve talebini irdelemek.

Hedef 15.8: 2020 yılına kadar istilacı yabancı türlerin kara ve su ekosistemlerine gelişini önlemek ve etkilerini önemli ölçüde azaltmak için önlem almak ve öncelikli türleri kontrol altına almak veya yok etmek.

Hedef 15.9: 2020 yılına kadar ekosistem ve biyolojik çeşitlilik değerlerini ulusal ve yerel planlara, kalkınma süreçlerine, yoksulluk azaltma stratejilerine ve hesaplarına dâhil etmek.

Hedef 15.a: Biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için her türlü kaynaktan gelen mali imkânları seferber etmek ve kayda değer miktarda artırmak.

Hedef 15.b: Sürdürülebilir orman yönetiminin finansmanı için tüm kaynakları önemli ölçüde her düzeyde seferber etmek ve gelişmekte olan ülkelere, koruma ve yeniden ağaçlandırmayı da içerecek şekilde sürdürülebilir orman yönetimini daha ileri düzeye taşımaları için yeterli teşvikler sağlamak.

Hedef 15.c: Yerel toplulukların sürdürülebilir geçim fırsatlarını takip edebilmeleri için kapasitelerini artırmayı da içerecek şekilde, korunan türlerin kaçak avlanması ve kaçırılmasıyla mücadele etmeye yönelik mevcut çabalara küresel desteği artırmak.

SKH 16: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak.

Hedef 16.1: Her yerde her türlü şiddeti ve şiddet kaynaklı ölüm oranlarını kayda değer miktarda azaltmak.

Hedef 16.2: Çocuklara yönelik taciz, istismar, kaçakçılık ve her türlü şiddete ve çocuk işkencesine son vermek.

Hedef 16.3: Ulusal ve uluslararası düzeylerde hukukun üstünlüğünü yaygınlaştırmak ve herkesin adalete eşit erişimini sağlamak.

Hedef 16.4: 2030 yılına kadar yasadışı finansal ve silah akışlarını kayda değer miktarda azaltmak, çalınmış varlıkların kurtarılmasını ve iade edilmesini sağlamak ve her türlü organize suçla mücadele etmek.

Hedef 16.5: Yolsuzluk ve rüşvetin tüm türlerini ciddi miktarda azaltmak.

Hedef 16.6: Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar geliştirmek.

Hedef 16.7: Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak.

Hedef 16.8: Küresel yönetim kurumlarında gelişmekte olan ülkelerin katılımını genişletmek ve güçlendirmek.

Hedef 16.9: 2030 yılına kadar, doğum kayıtları da dâhil olmak üzere herkese yasal kimlik sağlamak Hedef 16.10: Ulusal hukuk ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak, bilgiye kamusal erişim sağlamak ve temel özgürlükleri korumak.

Hedef 16.a: Terör ve suçla mücadele etmek ve şiddeti önlemek için, özellikle gelişmekte olan ülkelere, her düzeyde kapasite geliştirme amacıyla, uluslararası işbirliği yolunu da içerecek şekilde, ilgili ulusal kurumları güçlendirmek.

Hedef 16.b: Sürdürülebilir kalkınma için ayrımcı olmayan yasa ve politikaları yaygınlaştırmak ve uygulamak.

SKH 17: Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak.

Finans

Hedef 17.1: Yurt içi vergi ve diğer gelir tahsilatı kapasitesini geliştirmek için, gelişmekte olan ülkelere uluslararası destek yolunu da içerecek şekilde, yurtiçi kaynakları harekete geçirmeyi güçlendirmek.

Hedef 17.2: Birçok gelişmiş ülkenin, gelişmekte olan ülkelere gayrisafi ulusal gelirlerinin %0,7'sini ve en az gelişmiş ülkelere %0,15 ile 0,20'sini resmi kalkınma yardımı olarak (RKY/GSMH oranı) verme hedefini gerçekleştirme taahhütleri dâhil olmak üzere, gelişmiş ülkelerin resmi kalkınma yardımı taahhütlerini tam olarak yerine getirmelerini sağlamak; RKY sağlayıcılarını en az gelişmiş ülkelere en azından 0,20 RKY/GSMH oranını sağlayacak bir hedef belirlemeyi düşünmeye teşvik etmek.

Hedef 17.3: Gelişmekte olan ülkelere çeşitli kaynaklardan ilave mali kaynak harekete geçirmek.

Hedef 17.4: Uzun-vadeli borç sürdürülebilirliğine erişmek için uygun olan durumlarda, borç finansmanı, borç yardımı ve borcun yeniden yapılandırmasını teşvik etmeyi hedefleyen eşgüdümlü politikalar yoluyla, gelişmekte olan ülkelere yardım etmek ve borç yükünü azaltmak için aşırı borçlanmış yoksul ülkelerin dış borçlarını ele almak.

Hedef 17.5: EAGÜ'ler için yatırım destek rejimleri benimsemek ve uygulamak.

Teknoloji

Hedef 17.6: Bilim, teknoloji ve yenilikçiliğe erişimi ve bunlar üzerine Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçgen bölgesel ve uluslararası işbirliğini geliştirmek ve özellikle BM seviyesinde olmak üzere mevcut mekanizmalar arasındaki koordinasyonu iyileştirme yoluyla ve küresel bir teknoloji kolaylaştırıcı mekanizması aracılığıyla karşılıklı anlaşılabilir koşullarda bilgi paylaşımını artırmak.

Hedef 17.7: Çevreye duyarlı teknolojilerin karşılıklı anlaşıldığı takdirde ayrıcalıklı ve öncelikli koşullarda, gelişmekte olan ülkelere avantajlı şartlarla transferi, geliştirilmesi, yayılması ve yaygınlaştırılmasını teşvik etmek.

Hedef 17.8: 2017 yılına kadar EAGÜ'ler için, Teknoloji Bankası ve BTY (Bilim, Teknoloji ve Yenilikçilik) kapasite geliştirme mekanizmalarını tamamen faaliyete geçirmek ve özellikle BİT olmak üzere kolaylaştırıcı teknolojilerin kullanımını artırmak (<http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf>).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH'ler) Türkiye'deki uygulanması, ulusal düzeyde küresel zorluklara karşı konumlandırılan kapsamlı ve stratejik bir yaklaşımın yansımasıdır. 11. Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye'nin SKH'lerinin sınırları içinde ilerletmesi konusundaki açık taahhüdünü beyan eden kritik bir belge olarak öne çıkmaktadır. Bu taahhüt, sembolik jestlerin ötesine geçer; çünkü Türkiye, "SKH'lerin yerelleştirilmesi" olarak bilinen yenilikçi bir stratejiye öncülük eder, bu da yerel yönetimlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla aktif bir ilişki kurarak bu küresel hedeflerin kolektif ve kapsayıcı bir şekilde takip edilmesini sağlar.

Türkiye'nin ulusal öncelikleriyle uyumlu olarak belirli alanlarda kaydedilen önemli ilerlemelere rağmen, ekonomik büyüme, geliştirilmiş eğitim ve azaltılmış eşitsizlikler, çevresel sürdürülebilirlik, cinsiyet eşitliği ve insanca çalışma, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi gibi kritik boyutlarda mücadele içinde olduğu zorluklar halen devam etmektedir. Türkiye'nin SKH karşısında sahip olduğu bu karşılaştırmalı ve eleştirel bakış açısı, Türkiye'nin sadece güçlü yönlerle değil, aynı zamanda stratejik dikkat ve müdahale gerektiren zorluklarla da ilgilenme taahhüdünü vurgular.

Türkiye'nin SKH uygulaması konusundaki ilerlemesini değerlendirirken, yoksulluğun ortadan kaldırılması, temiz su ve sanitasyon erişiminin sağlanması,

kaliteli eğitimin sunulması konularında da önemli adımlar atılmış olduğunu belirtmek gerekir. Ancak cinsiyet eşitliği, iklim eylemi ve biyoçeşitlilik koruma başlıklarının devam eden aynı zamanda dikkat ve stratejik müdahale gerektiren alanlar olarak öne çıktığı söylenebilir.

Türkiye'nin dinamik manzarasında, hükümet organları, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve akademi dahil olmak üzere çeşitli bir dizi aktör, SKH'lerle ilgili girişimlerde aktif olarak rol almaktadır. Bu çok paydaşlı katılım, ilerleme arayışının ötesine geçer; bu, farkındalığı artırmak ve ortaklıkları teşvik etme konusundaki bilinçli olarak başlatılmış bir çabadır. Bu birleşik çabalar, çeşitliliğin kolektif gücünü tanıma çabasıyla, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin takibinde ulusun hiçbir parçasının geride bırakılmamasına olan taahhüdünü.

Türkiye'nin SKH uygulamasına yönelik titiz yaklaşımı, 2016 ve 2019'un Gönüllü İnceleme Raporları'nda sunulan kapsamlı incelemelerle vurgulanır. Bu raporlar sadece planlanan adımları belirtmekle kalmaz, aynı zamanda somut ilerlemeyi de ortaya koyar. Kapsamlı çabalar, merkezi ve yerel yönetimleri, sivil toplumu, özel sektörü ve üniversiteleri içeren bir dizi paydaşın yer aldığı çok yönlü bir katılım içerir. Bu çok yönlü katılım, planlama, hazırlık, koordinasyon, uygulama ve izleme süreçlerini kapsar.

Türkiye, ulusal düzeyde etkili izleme ve koordinasyon sağlayabilmek adına Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu'nu kurmuştur. Bu kurumsal mekanizma, Türkiye'nin SKH'leri yalnızca arzulanır bir hedef olmaktan ziyade somut eylemlere dönüştürmeye olan bağlılığını güçlendirir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), bu özel portalı aracılığıyla SKH göstergelerinin etkili izlenmesine ve kullanıcı odaklı çözüm önerileri geliştirilmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu taahhüt, ülkenin sınırlarını aşmakta, uluslararası iş birliğini artırmak ve günümüzde kadar kaydedilen deneyimlerin değişimini kolaylaştırmak için başlatılan çok taraflı çabalarla varlığını sürdürmektedir.

STK'ların hukuki durumu, onların SKH uygulamasının geniş bağlamında rol ve etkilerini şekillendiren belirleyici bir unsura dönüşmektedir. Bu kuruluşlar faaliyet gösterdiği koşulları kapsamlı bir şekilde keşfetmekte ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin takibi için etkili iş birliği ve kaynak tahsisine değerli perspektifler sunmaktadır.

Günümüz dünyasında, sürdürülebilir kalkınma kavramı küresel tartışmaların ön saflarında yer almaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı, gelecek nesillerin refahını tehlikeye atmadan mevcut ihtiyaçları karşılama taahhüdünü yansıtmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın mevcut durumunu incelediğimizde, tarihsel evrimine dayanan sürekli çabaları, politikaları ve girişimleri kapsayan çok yönlü bir manzara karşımıza çıkıyor.

Günümüzde sürdürülebilir kalkınma çabaları, rehber ilkeler olarak hizmet veren bir dizi uluslararası anlaşma ve çerçeve tarafından desteklenmektedir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve herkes için refahı sağlamak için evrensel bir çağrı sunarak bu küresel hareketin merkezinde yer almaktadır. 17 SKH'si ile Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi, ülkelerin küresel zorluklarla başa çıkmasına ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmesine yardımcı olan bir yol haritası olarak hizmet vermektedir.

Birçok ülke, ulusal sürdürülebilirlik stratejilerini benimsemiştir. Örneğin, İsveç ve Danimarka gibi ülkeler, sürdürülebilirliği ulusal politikalarına ve yönetim yapılarına dahil etmişlerdir. Bu bütünsel yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal hedeflerinin yerli karar alma süreçlerine entegrasyonunu gerektirdiğini kanıtlar niteliktedir.

Özel sektör de sürdürülebilirlik kavramının öncülüğünde aksiyonlar olarak daha sürdürülebilir olma yolculuğuna çıkmıştır. Önde gelen çok uluslu şirketler, etik iş uygulamalarını, kaynak verimliliğini ve çevresel korumayı kapsayan kurumsal sürdürülebilirlik girişimlerini benimsemişlerdir. Bu girişimler, işletmelerin sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmede oynayabileceği dönüştürücü rolü vurgulamaktadır.

Bugün sürdürülebilir kalkınmadan bahsedilirken, iklim değişikliği konusu ele alınmadan edilemez. 2015 yılında kabul edilen Paris Anlaşması, küresel ısınmayı sınırlama ve sera gazı emisyonlarını azaltma konusunda küresel bir taahhüt temsil etmektedir. Bu anlaşma, iklim değişikliği mücadelesinin sürdürülebilir kalkınma çabalarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasının aciliyetini vurgulayan bir dizi uluslararası iklim müzakerelerinin sonucunu temsil etmektedir.

Bu olumlu gelişmelere rağmen, sürdürülebilir kalkınma yolunda birçok zorluk halen devam etmektedir. Eşitsizlik, çevresel bozulma ve kaynak tükenmesi gibi

konular, küresel toplumu zorlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma girişimleri, bu zorlukları ele almalı ve daha adil ve sürdürülebilir bir dünya arayışında kimseyi geride bırakmamalıdır.

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma bugün küresel, ulusal ve kurumsal boyutları olan çok yönlü bir çaba haline gelmiştir. SKH'ler gibi uluslararası çerçeveler, ulusal politikalar ve kurumsal girişimler, dünyayı daha sürdürülebilir bir geleceğe yönlendirmektedir. Aynı zamanda, iklim değişikliği ile mücadele etmek ve sürdürülebilir kentselleşmeyi teşvik etmek bu çaba için hayati önem taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın tarihsel evrimini düşündüğümüzde, bugünün önemi açıktır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri küresel zorlukları ele almak ve toplumlarımızı daha iyi hale getirmek için uluslararası boyutta bir başlangıç noktası olarak topluma ve Dünya'nın geleceğine hizmet etmektedir.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM, VAKIF VE DERNEKLERİN TÜRK VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMLARI VE BAZI İSTATİSTİKLER

Köklerini kamu yararı, özveri, toplumsal katkılarla insan ruhunun zenginleştirilmesi, yaratıcıya yakınlaşmanın getirdiği iç huzur gibi çeşitli motivasyonlardan kaynaklanan vakıf kurma kavramı, hem Batı hem de Müslüman toplumlarda yaygınlaşmış ve farklı amaçlara hizmet etmiştir. Tarihte çok sayıda vakıf kurulmuş olmasına rağmen araştırmalar, Themistius gibi bazı eski Batılı düşünürlerin vakıf kavramına karşı çıktığını göstermektedir. Themistius, mütevazı konutları olan ve sınırlı sosyal etkileşime sahip bireylerde insan sevgisini kanıtlamanın saçma olduğunu öne süren bir düşünceyi benimsemiştir.

Toplum üyelerinin daha iyi bir amaç için birbirlerine maddi yardımda bulunmaları fikri Hıristiyanlıkla birlikte ortaya çıkmış ve zamanla gelişmiştir. Hıristiyan öğretileri, dua yoluyla ölüm sonrası acının azaltılmasını, mülk sahiplerinin kiliseyi ve yoksulları yaşamları boyunca ve sonrasında desteklemeleri konusunda etkilemeyi vurguluyordu (Rubin, 1987). Bu doktrin, hayırseverliğin tek bir insan ömrünün ötesine geçmesi gerektiğini öne sürerek vakıfların ebedi doğasının altını çizer.

Hem Themistius'un felsefesi hem de Hıristiyan doktrini maddi zenginliği ve refahın toplumsal eylem için birincil motivasyon olduğunu vurguluyor. Benzer şekilde İslam'ın ortaya çıkışı Müslüman toplumlarda vakıf anlayışını da önemli ölçüde etkilemiştir. İslam'ın yayılması, altyapının geliştirilmesi, sosyal çalışmalar, gelecek nesillere gelir aktarımının sağlanması, mal varlıklarına el konulmasının önlenmesi gibi çeşitli faktörler vakıf kavramının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Kamu yararına çalışan dernekler, Hazine ve Maliye Bakanlığının ve varsa ilgili bakanlıkların görüşü üzerine, Bakanlığın teklifi ve Cumhurbaşkanı kararıyla tespit edilir.

Kamu yararına çalışan dernek statüsündeki derneklerin birleşerek federasyon veya konfederasyon gibi üst düzey bir kuruluş kurmayı tercih etmesi durumunda, ortaya çıkan kuruluş otomatik olarak "kamu yararına çalışan dernek" statüsünü devralmaz. Bunun yerine, bu federasyon veya konfederasyonların, kamu yararına çalışan dernek statüsüne ulaşabilmeleri ve bu statülerini sürdürebilmeleri için bireysel

derneklerle aynı koşullara uymaları ve gerekli başvuru ve izin prosedürlerinden geçmeleri gerekmektedir (DERNEKLERİN VERGİLENDİRİLMESİ REHBERİ, 2012).

3.1 Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşu ve Dernek ve Vakıfların Yasal Yapılanması

Sivil toplumun ve demokratik yönetimin karmaşık etkileşimi, toplumsal gelişmenin temel taşlarından biridir, özellikle Türkiye bağlamında bu durum fazlaca önem kazanmaktadır. Sivil toplum, çeşitli sivil toplum kuruluşları, dernekler ve vakıflar tarafından karakterize edilen, demokratik prensipler, kapsayıcılık ve katılımcı bir vatandaşlık kültürünün gelişiminde kritik bir hızlandırıcı etken olarak durmaktadır. Yazının bu bölümünde, Türkiye’de sivil toplumu şekillendiren hukuki temellere ve kalkınma politikalarına yönelik bir araştırma amaçlanmaktadır.

Politika bilimi ve yönetim çalışmaları alanında, sivil toplumun demokratik ülkelerdeki rolü önemli ölçüde ilgi görmüştür. Sivil toplumun çok yönlü katkıları, geleneksel politik yapıların ötesine geçerek, kamusal tartışmanın şekillenmesinde, sosyal adaletin savunulmasında ve vatandaş katılımı için gerekli olan mekanizmaların oluşturulmasında kilit bir rol oynamaktadır. Avrupa ve Asya'nın kavşağında bulunan Türkiye, hukuki temellerin ve kalkınma politikalarının sivil toplumun demokratik etkisi altında ve çerçevesindeki etkinliğini güçlendirebileceği ya da engelleyebileceği konusunu anlamak için çarpıcı bir vaka çalışması sunmaktadır.

Bu yazıda dernekler ve vakıflara vurgu yapılmasının nedeni, onların sivil toplumun çizgilerini şekillendiren organizasyonel varlıklar olarak benzersiz rolleridir. Türkiye’de etki alanları 5253 sayılı Kanun tarafından düzenlenen dernekler, benzer düşünen bireylerin topluca hareket etme demokratik ruhunu yansıtarak, ortak iyilik için bir araya gelme platformları olarak hizmet ederler. 5737 sayılı Kanun tarafından düzenlenen vakıflar ise, belirli sosyal amaçları takip etmek üzere özel kaynaklarla donatılmış kalıcı kuruluşların rolünü üstlenirler, toplumsal gelişim girişimlerinin sürdürülebilirliğine ve uzun ömürlülüğüne katkıda bulunurlar (Yıldırım, 2021).

Hukuki çerçevelerin ve kalkınma politikalarının nüanslı yapısını bu yazıda anlamlandırmaya çalışırken, genel bağlam 12. Kalkınma Planıdır. Bu stratejik yol haritası, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma vizyonunu, sivil toplumun vazgeçilmez rolünün bilincinde olarak belirler (Republic of Turkey, 2021; Smith, 2020; Jones,

2019). Bu planı akademik bir bakış açısıyla analiz etmek, hukuki düzenlemelerin ve politika direktiflerinin nasıl kullanılabileceğine dair kapsamlı bir anlayış sağlar; böylece demokratik prensipler, kapsayıcılık ve aktif vatandaşlık için uygun bir ortamın oluşturulmasına katkıda bulunur.

Devam eden 12. Kalkınma Planı'nda görüldüğü gibi, hukuki ve politika girişimlerinin çok yönlü doğası, sivil toplumu güçlendirmek için kapsamlı bir yaklaşımı vurgular. Bu girişimler, demokratik prensipler, kapsayıcılık ve vatandaşların etkin katılımı üzerindeki etkileri açısından analiz edilebilir. Bu analitik inceleme, yönetim ve sivil toplum dinamikleri etrafındaki akademik tartışmalara katkıda bulunur.

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) kavramı, hukuki düzenlemeler ile pratik etki arasında bir köprü olarak hizmet eder. 12. Kalkınma Planı'nda belirtilen stratejik vizyon, dönüştürücü değişim potansiyelini akademik olarak değerlendirmek için bir canlı belge olarak ortaya çıkar. Akademik bakış açısı, planın kapasite oluşturma programları, finansal sürdürülebilirlik vurguları ve eğitim çerçevesinde sivil toplumun tanınması üzerine eleştirel bir değerlendirme sağlar.

Bu akademik içgörülerin genişletilmesiyle, Türkiye'nin canlı bir sivil toplum taahhüdü, sadece retorik olmanın ötesine geçer, somut hukuki reformlar ve stratejik politika yönergelerine dönüşür. Dernekler, vakıflar ve STK'lar aynı zamanda ülkenin gelişimine aktif katkıda bulunanlar olarak görülür ve artan rolleri, hukuki temellerle toplumsal ilerleme arasında dinamik bir etkileşimi yansıtır.

12.Kalkınma Planı Türkiye'nin güçlü bir sivil toplum yolculuğunun gelişen bir anlatı olduğunu doğrular. Kapsayıcılık, demokratik prensipler ve etkin vatandaşlık, hukuki ve politika önlemlerinde gösterilen şekliyle, sivil toplumu Türkiye'nin geleceğini şekillendiren dinamik bir güç olarak konumlandırır.

3.2 Vakıf ve Derneklerin Vergilendirilmesi

Dernekler, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesi uyarınca tüzel kişi olarak kurumlar vergisinden muaftır. Ancak aynı maddenin (d) bendinde belirtilen derneklere bağlı iktisadi işletmeler kurumlar vergisi kapsamına girmektedir. Aynı kanunun 2. maddesinin 5. fıkrası, bu sorumluluğu, kooperatifler hariç olmak üzere, sürekli ticari, sınai veya tarımsal faaliyetlerde bulunan, derneklere bağlı veya bunlarla

ilişkili sermaye şirketlerine kadar genişletmektedir (5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu).

Aynı maddenin altıncı fıkrasında derneklere bağlı iktisadi işletmelerin öncelikli amaç olarak kâr peşinde koşmamaları gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur. Bu işletmelerin faaliyetlerini kanunla verilen görevlere uygun hale getirmesi, tüzel kişiliği olmaması ve bağımsız muhasebe, tahsis edilmiş sermaye veya ayrı işyerleri olmaksızın faaliyet göstermesi gerekmektedir. Mali yükümlülükleri maliyetleri karşılamakla sınırlıdır; elde edilen karın, eğer varsa, yalnızca derneğin kuruluş amaçlarına adanmasını ve kar amacı gütmeyen kuruluş olma niteliklerinin değişmemesini sağlar (Derneklerin Vergilendirilmesi Rehberi, 2012).

Sonuç olarak dernekler tüzel kişi olmaları nedeniyle kurumlar vergisine tabi değildir. Bununla birlikte, bir derneğin devam eden ticari, sınai veya tarımsal faaliyetlerde bulunması (esasen piyasa ekonomisi içinde ekonomik bir varlık olarak faaliyet göstermesi, bir ücret karşılığında mal alışverişi veya hizmet sağlanmasını da içermesi) durumunda, dernek için kurumlar vergisi yükümlülüğünün tesis edilmesi zorunlu hale gelir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 94'üncü maddesi, derneklerin, lehdarlarına nakden veya hesabına yaptıkları ödemeler üzerinden gelir vergisi stopajı yapmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu hükme göre derneklerin, bu tür ödemelere ilişkin stopajları, ödemenin veya tahakkukun gerçekleştiği vergi dairesine kısa bir beyanla beyan etmeleri ve göndermeleri gerekmektedir (193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu).

Özellikle 94'üncü maddenin (5/b) bendinde, gayrimenkul kiralama amacıyla vakıflara (kayıtlı vakıflar hariç) ve derneklere yapılan kira ödemelerinde gelir vergisi stopajının uygulanacağı düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94'üncü maddesi uyarınca stopaj yapmakla yükümlü olan derneklerin, kira bedelleri üzerinden de gelir vergisi stopajı yapması gerekmektedir. Benzer şekilde birliklere, ticaret odalarına, sanayi odalarına, borsalara, esnaf odaları ve bunların birliklerine, diğer meslek kuruluşlarının oda ve birliklerine, siyasi partilere, emeklilik ve yardım sandıklarına yapılan kira ödemelerinde de gelir vergisi stopajı yapılması gerekmektedir (193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu).

Derneklerin iktisadi işletme kurmak amacıyla gayrimenkul kiralaması durumunda, ortaya çıkan iktisadi işletme kurumlar vergisi mükellefi sayıldığından kira

gelirlerinden vergi kesintisi yapılmaz. Ancak 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun Geçici 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca, 1 Ocak 2008 ile 31 Aralık 2015 tarihleri arasında dernekler tarafından vergiye tabi mal ve hakların kiralanması kuruluş teşkil etmez. Bir ekonomik girişimin bu nedenle bu tür durumlarda stopaj yapılmasına gerek yoktur (5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu).

Kamu yararına çalışan dernek veya Cumhurbaşkanı Kararı ile vergi muafiyeti tanınan vakıf olma durumunun, kira ödemelerinde stopaj yapma zorunluluğunu etkilemediği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, dernek ve vakıfların özel kanunlarında yer alan gelir veya kurumlar vergisine ilişkin muafiyet veya hükümler, onları, sahip oldukları gayrimenkullere ilişkin kira ödemelerinde stopaj yapmaktan muaf tutabilir (Derneklerin Vergilendirilmesi Rehberi, 2012).

Dernekler tarafından yapılan bazı gayrimenkul kiralama işlemleri KDV'den muaftır. Bu muafiyet şu mülklerin kiralanması için geçerlidir: arazi, binalar (döşeli zeminlerin kira ücretleri dahil), maden suları, kaynak suları, madenler, taş ocakları, kum ve çakıl üretim alanları, tuğla ve kiremit karışımları, tuzlalar ve bunların tamamlayıcı parçaları parçalar ve detaylar. Ayrıca muafiyet, voli alanları, dalyanlar, ayrı olarak kiralanmış gayrimenkullerin komple parça ve detayları ile tüm tesisat demirbaş ve mobilyalarını da kapsamaktadır (3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu).

Katma Değer Vergisi (KDV) Kanunu, 1/3-f maddesinde genel hatlarıyla belirtildiği üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun 70'inci maddesinde belirtilen mal ve hakların kiraya verilmesini katma değer vergisine tabi tutmaktadır. Merkezi yönetim, il özel idareleri, belediyeler ve köyler ile bunların kurdukları birlikler, üniversiteler, dernek ve vakıflar ile çeşitli meslek kuruluşlarına bağlı veya kurulmuş ve kurulmuş kuruluşların ticari, sınai, tarımsal ve mesleki teslim ve hizmetlerini kapsamaktadır. Onlar tarafından işletilmektedir. Ancak 17/4-d maddesinde, iktisadi işletme kapsamına girmeyen gayrimenkullerin kiralanmasının katma değer vergisinden muaf olduğu belirtilmektedir (3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu).

Derneklere ait taşınmazların iktisadi işletmeye ait olmamak kaydıyla kiralanması Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 1/3-f maddesi uyarınca teknik olarak KDV'ye tabi iken, bu özel işlem Madde 1'e göre KDV'den istisnadır. Aynı kanunun 17/4-d. Ancak derneğe bağlı iktisadi işletmeye ait taşınmazların kiralanmasının Katma

Değer Vergisi Kanunu'nun 1/3-g maddesi uyarınca KDV'ye tabi olduğunu ve KDV kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmekte gereklidir (3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu).

Tarih boyunca sosyal hizmet toplayan kuruluşlar olarak kabul edilen vakıflar, genellikle devletin sağladığı kamu hizmeti sorumluluklarını toplumsal dinamiklerin etkisiyle etkin bir şekilde yerine getirmiştir. Hayırsever amaçlarla tüzel kişilik olarak kurulan vakıflar, kâr amaçlı faaliyetlerden ziyade fedakâr hedeflere odaklanıyor. Yüzyıllara yayılan Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu, yoksullara yardım, hastaların bakımı, çocukların eğitimi, barınma gibi kamu hizmetlerini yerine getirerek kalıcı bir temel medeniyet kurmuştur (Emen & Çak, 2023, s.35-45).

Vakıflar zaman içerisinde evrim geçirirse de geleneksel fonksiyonlarını ve kurallarını korumuştur. Günümüzde belirli ve kalıcı amaçlara adanmış tüzel kişiliğe sahip mal grupları olarak tanımlanan vakıflar, farklı amaçlara hizmet etmektedir. Genellikle devlet tarafından uygulanan kamu hizmetlerini tamamlarlar veya devlet tarafından karşılanmayan ihtiyaçları giderirler. Benzer şekilde dernekler de toplumsal sorumlulukları paylaşarak ulusal ve uluslararası ölçekte toplumsal ihtiyaç ve sorunlara çözüm üretmektedir. Sonuç olarak vakıf ve derneklere faaliyetleri nedeniyle Türk Vergi Sistemi kapsamında belirli vergi muafiyetleri sağlanmaktadır.

Ancak bu vergi kanunları incelendiğinde doğrudan tüm vakıf ve dernekleri kapsayan muafiyetlerin çok az olduğu görülmektedir. Pek çok muafiyet, özellikle kamu yararına hizmet eden dernekler ve Cumhurbaşkanı tarafından vergi muafiyeti tanınan vakıflar için geçerlidir. Vergi muafiyeti veya kamu yararına çalışan dernek statüsü elde etme koşulları giderek daha sıkı hale geliyor. Bu tür kuruluşların gerekli geliri her yıl arttıkça gerekli harcamaları da artar. Bu nedenle Türk Vergi Sisteminde vergi muafiyetlerinin tüm vakıf ve dernekleri kapsayacak şekilde genişletilmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, vergiden muaf veya kamu yararına çalışan kuruluşlar olma konusunda belirli zorlu koşulları karşılayan vakıf ve derneklere yönelik vergi avantajlarının kapsamının genişletilmesi gerekmektedir (Emen & Çak, 2023, s.35-45).

Maliye politikaları topluma etkin hizmet etmeli ve gelir dağılımında adaleti sağlayan ve kamunun işlevini artıran nitelikte olmalıdır. Bu nedenle toplumu birleştiren ve sınıflar arası uçurumu azaltan ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen maliye politikalarının uygulanması gerekmektedir.

Kalkınmanın finansmanını sağlayacak en iyi araç doğru ve amaca özgülenmiş vergi politikalarıdır. Standart vergi sisteminden sapma olarak nitelenen bu vergi harcamaları tahsilatından vazgeçilen vergiler olup mükelleflerin vergiden kaçınma ve/veya vergi kaçırma eğilimlerini de azaltıcı yönde etkilemektedir. Bu itibarla kanun koyucunun Dernek ve Vakıflara ilişkin istisna-muafiyet uygulamalarını belirlenmiş amaçlara özgülenmiş ve ölçülebilir parametrelere bağlanmış şekilde düzenlemesi gerekmektedir.

Yukarıda da açıklandığı üzere Dernek ve Vakıflar Kurumlar Vergisi mükellefi değildir; ancak, bu hiçbir şekilde vergi yükü ile karşılaşmadıkları anlamına gelmemektedir. Gerek 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda yer alan düzenlemeler gerekse 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nda yer alan düzenlemeler açısından iktisadi işletme olmadıkları durumda dahi vergi yüküne sebebiyet vermektedir. Bu açıdan bakıldığında kamu yararına çalışan dernek veya vergi muafiyeti tanınan vakıf statüsü kazanılmadığı takdirde, dernek veya vakfın amaçlarının ne olduğu vergi kanunları nezdinde herhangi bir önem arz etmemekte ve aynı şekilde değerlendirilmektedir. Öncelikle kamu yararına çalışan dernek veya vergi muafiyeti tanınan vakıf statüsü kazanmamış kurumların da ikili ayrıma tutulması gerekmektedir. Bu itibarla herhangi bir istisna veya muafiyet statüsü kazanmamış kurumlar arasında da ayırım yapılmalıdır. Şöyle ki bir vakfın vergi muafiyetine hak kazanabilmesi için amaçları dışında da

- Malvarlığı ve yıllık gelir ölçüsü,
- Faaliyet süresi,
- Bilanço usulünde defter tutması,
- Brüt gelirinin en az üçte ikisinin vakfın amaçlarına harcanması,

gibi ulaşması ya da uyması gereken parametreler vardır. Oysa ki bu parametrelerden bağımsız olarak harcama ölçüğünde faaliyet konusunun, amacının ve etkilerinin de değerlendirilmesi, ölçülmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan Dernek ve Vakıflar için oluşturulmuş ayrı bir bilanço ve gelir tablosu bulunmamaktadır. Her ne kadar birbirinden bağımsız gibi görünseler de doğru bir şekilde oluşturulmuş; diğer bir deyişle Kar Amacı gütmeyen bir kuruluş için oluşturulmuş bir bilanço ve gelir tablosunun da ölçme-değerlendirme konularında

daha fazla fayda sağlayacağı muhakkaktır. Ölçme-değerlendirme amaçlarına hizmet edebilecek şekilde oluşturulmuş bilanço-gelir tablosu;

- Gelirlerin
- Giderlerin

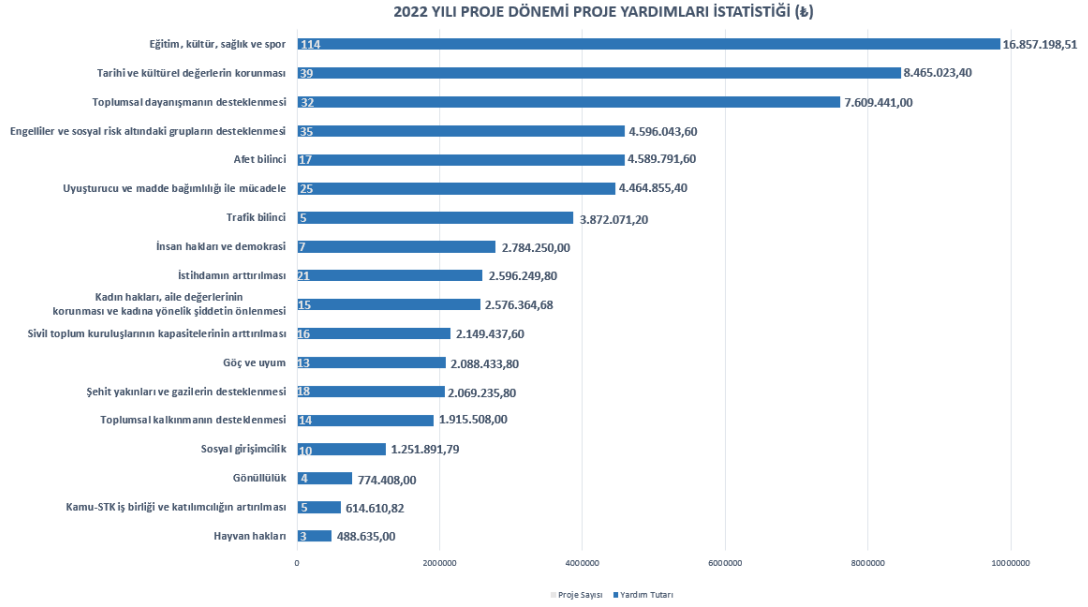
Doğru sınıflandırılabilmesi için ön şarttır. Dernek ve Vakıfların kar amacı gütmemeleri nedeniyle kullanılmakta olan tablolar doğru raporlamaya olanak vermemektedir. Kar amacı güden bir işletme ile Dernek veya Vakfın aynı mali tablolar ile değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü bu kurumların gelir ve gider algıları dahi aynı değildir. Bu haliyle bir vakıf tarafından öğrencilere verilen burs ile çalışan personele yapılan ödemeler veya dışarıdan sağlanan hizmetlere yapılan ödemeler herhangi bir fark yaratmamaktadır.

Bu itibarla dernek ve vakıflara özgülünen bilanço ve gelir tablosu oluşturulması bile bu kurumların faaliyetlerinin parasal anlamda değerlendirilebilmesi açısından önemli bir yol kat edilmesini sağlayacaktır.

Bilindiği üzere devletlerin istediği sosyo-ekonomik amaçlar doğrultusunda tahsilinden vazgeçtiği vergiler “vergi harcaması” olarak anılır. Bu harcamalar, kamu ekonomisi açısından bir tür gelir kaybı anlamına gelir. Vergi harcamaları özünde bir mali politika aracıdır. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarına sağlanacak vergi avantajları sosyal amaçlı vergi avantajlarına konu olan vergi harcamalarıdır.

Vergi harcamaları, vergi tabanından finanse edilir. Dolayısı ile kamusal kaynak tahsisinde etkinliği ve verimliliği azaltır. Vergi sisteminde karmaşa yaratan bu harcamalar, vergi yönetimini de zorlaştırır ve mali disipline olumsuz etkilerde bulunur. Bu olumsuzluklara rağmen vergi harcamaları sosyoekonomik birer politika aracı olarak kullanılmalıdır. Vakıf ve Derneklere verilen muafiyet ve istisnalar da bu perspektifle ele alınmalıdır. Ancak Vergi Harcamaları raporlarında bu istisna ve muafiyetlere ilişkin herhangi bir mali istatistik bulunmamaktadır. Bu kapsamdaki öneri sonuç kısmında açıklanmıştır.

3.3 Dernek ve Vakıflara İlişkin Bazı İstatistikler

Şekil 1: <https://www.siviltoplum.gov.tr/2022-yili-proje-donemi-proje-yardimlari-istatistigi>

Şekil 1’de izlendiği üzere 2022 yılında Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre en fazla proje yardımı 114 proje ile toplam 16.857.198,51TL tutarında eğitim, kültür, sağlık ve spor alanında sağlanmıştır.

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

Bu çalışma, seçilmiş 15 yardım kuruluşundaki gelir ve maliyetlerin Birleşmiş Milletler'in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) ile uyumunu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Her kuruluşun mali verilerini inceleyerek, faaliyetlerinin daha geniş sürdürülebilir kalkınma gündemine ne ölçüde katkıda bulunduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, yoksulluğun azaltılmasından çevresel sürdürülebilirliğe kadar uzanan kritik küresel hedefleri kapsamaktadır ve bu analiz, bu hedeflerin her bir yardım kuruluşu bağlamındaki spesifik etkisinin de anlaşılmasını sağlayacaktır.

15 yardım kuruluşunun denetlenmiş mali tablolarından ve resmi raporlarından son 5 yıla ait mali veriler toplanmıştır. Adil bir karşılaştırmalı analiz için veri kaynaklarında ve zaman dilimlerinde tutarlılık sağlanmıştır. Her kuruluşun gelir ve maliyetleri ilgili Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine göre sınıflandırılmıştır. Örneğin, eğitim ve araştırma gideri "Nitelikli Eğitim"e tahsis edilirken, sağlık hizmetleri maliyetleri "Sağlık ve Kaliteli Yaşam" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Her kuruluşun Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine uyumunu etkileyebilecek ekonomik koşullar, sosyal sorunlar ve siyasi ortamlar gibi dış faktörler hesaba katılmıştır. Doğruluğu ve uygunluğu sağlamak için bulgular uzmanlara, paydaşlara ve yardım kuruluşlarının temsilcilerine danışılarak doğrulandı. Etkili iletişim için çizelgeler veya grafikler gibi görselleştirmeler kullanılarak sonuçlar açık ve erişilebilir bir şekilde sunuldu. Stratejileri sürdürülebilir kalkınmanın gelişen ortamına uyarlamak için sürekli izleme ve değerlendirmenin önemini vurgulayarak analize dayalı olarak her kuruluş için eyleme dönüştürülebilir öneriler tartışma ve sonuç bölümünde sunulacaktır.

4.1 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Tablo 1’de Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile Dernekler Beyannamesinde yer harcama kategorileri olan Kültür, Sanat, Spor; Eğitim ve Araştırma; Sağlık; Sosyal Hizmetler; Ekonomik, Sosyal, Toplumsal Kalkınma; Hayır Yardımları; Uluslararası Faaliyetler; Çevre; Hukuk ve İnsan Hakları ile ilişkisi kurulmuştur.

Tablo 1. 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Kategorilendirilmesi

Hedefler	Kültür, Sanat, Spor	Eğitim ve Araştırma	Sağlık	Sosyal hizmetler	Ekonomik, sosyal toplumsal kalkınma	Hayır yardımları	Uluslararası faaliyetler	Çevre	Hukuk ve insan hakları
Yoksulluğa Son									
Açlığa Son									
Sağlık ve Kaliteli Yaşam									
Nitelikli Eğitim									
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği									
Temiz Su ve Sanitasyon									
Erişilebilir ve Temiz Enerji									
İnsana Yakınsır İş ve Ekonomik Büyüme									
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı									
Eşitsizliklerin Azaltılması									
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar									
Sorumlu Üretim ve Tüketim									
İklim Eylemi									
Sudaki Yaşam									
Karasal Yaşam									
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar									
Amaçlar için Ortaklıklar									

4.1.1 Sınıflandırma kriterleri

- SKA ve alt hedef göstergeleri esas alınmıştır.
- Birden fazla başlıkla ilişiği olabilecekler her biri ile ilişkilendirilmiştir.
- İlgili STK'ların faaliyetleri incelenmiştir ve bu çerçevede ilişkilendirilmiştir.

4.1.2 SKA alt hedef göstergeleri

Yoksulluğa Son: Aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi, yoksulluğun en az %50 azaltılması, sosyal koruma sistemlerinin hayata geçirilmesi, mülkiyet, temel hizmetler, teknoloji ve ekonomik kaynaklara erişim hakkı, çevresel, ekonomik ve sosyal afetlere karşı dayanıklılık oluşturulması ile yoksulluğu sona erdirme amaçlı politikaların uygulanması için kaynakların harekete geçirilmesi, yoksul yanlısı ve toplumsal cinsiyete duyarlı politika çerçeveleri oluşturulması.

Ağlığa Son : Güvenilir ve besleyici gıdaya evrensel erişim, yetersiz beslenmenin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması, küçük ölçekli gıda üreticilerinin verimlilik ve gelirlerinin iki katına çıkarılması, sürdürülebilir gıda üretimi ve dayanıklı tarım uygulamaları, gıda üretiminde genetik çeşitliliğin sürdürülmesi, kırsal altyapı, tarımsal araştırma, teknoloji ve gen bankalarına yatırım yapılması, tarımsal ticaret kısıtlamalarının, piyasa sapmalarının ve ihracat teşviklerinin önlenmesi, gıda emtia piyasalarında istikrarın ve bilgiye zamanında erişimin sağlanması.

Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam : Anne ölümlerinin azaltılması, 5 yaş altında önlenebilir tüm ölümlerin sona erdirilmesi, bulaşıcı hastalıklarda mücadele, bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan ölümlerin azaltılması ve ruh sağlığının desteklenmesi, madde bağımlılığının tedavi edilmesi ve önlenmesi, trafik kazalarından kaynaklanan yaralanmaların ve ölümlerin azaltılması, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, aile planlanması ve eğitimine evrensel erişim, evrensel sağlık güvencesine ulaşılması, tehlikeli kimyasallardan ve kirlilikten kaynaklanan ölümlerin ve hastalıkların azaltılması, DSÖ tütün kontrolü çerçeve sözleşmesinin uygulanması, karşılanabilir aşı ve ilaçlar için AR-GE ile bunlara evrensel erişimin desteklenmesi, gelişmekte olan ülkelerde sağlık finansmanının artırılması ve sağlık işgücünün desteklenmesi, küresel sağlık riskleri için erken uyarı sistemlerinin iyileştirilmesi.

Nitelikli Eğitim: Ücretsiz ilköğretim ve ortaöğretim, nitelikli okul öncesi eğitime eşit erişim, karşılanabilir teknik, mesleki ve yükseköğretime eşit erişim, finansal başarı

için gerekli niteliklere sahip insan sayısının artırılması, eğitimde ayrımcılığın bitilmesi, evrensel sözel ve sayısal okuryazarlık, sürdürülebilir kalkınma ve dünya vatandaşlığı eğitimi, kapsayıcı ve güvenli okullar inşa edilmesi ve mevcutların iyileştirilmesi, gelişmekte olan ülkeler için yükseköğretim burs imkanlarının artırılması, gelişmekte olan ülkelerde nitelikli öğretmen arzının artırılması.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Kadınlar ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması, kadınlar ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddet ve istismarın ortadan kaldırılması, zorla evlendirilme ve kadın sünnetinin bitirilmesi, ücretsiz bakım hizmetine değer biçilmesi ve hane içi sorumlulukların paylaşımının teşvik edilmesi, liderlik ve karar almada tam katılımın güvence altına alınması, üreme sağlığı ve haklarına evrensel erişim, ekonomik kaynaklar, emlak mülkiyeti ve finansal hizmetlerde eşit haklar, kadınların güçlenmesinin teknoloji yolu ile desteklenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği için uygulanabilir mevzuatın ve politikaların geliştirilmesi ve güçlendirilmesi.

Temiz Su ve Sanitasyon: Güvenli ve karşılanabilir içme suyu, açık alanlarda dışkılamanın sona erdirilmesi, sanitasyon ve hijyene erişimin sağlanması, su kalitesi, atık su yönetimi ve güvenli yeniden kullanımın iyileştirilmesi, su kullanımında etkinliğin artırılması ve tatlı su arzının güvence altına alınması, bütünlük su kaynakları yönetiminin uygulanması, su ekosistemlerinin korunması ve düzeltilmesi, gelişmekte olan ülkelere yönelik su ve sanitasyon desteğinin artırılması, su ve sanitasyon yönetiminde yerel katılımın desteklenmesi.

Erişilebilir ve Temiz Enerji: Modern enerjiye evrensel erişim, yenilebilir enerjinin küresel payının artırılması, enerji verimliliğindeki iyileşmenin iki katına çıkarılması, temiz enerji araştırma, teknoloji ve yatırımlarına erişimin desteklenmesi, gelişmekte olan ülkelere yönelik enerji hizmetlerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi.

İnsana Yakıșır İş ve Ekonomik Büyüme: Sürdürülebilir ekonomik büyüme, ekonomik üretkenlik için çeşitlendirme, yenilikçilik ve iyileştirme, iş yaratmayı ve işletmelerin büyümesini destekleyen politikaların artırılması, tüketim ve üretimde kaynak verimliliğinin artırılması, tam istihdam ve eşit ücretli, insana yakışır iş, gençlerin istihdamı ile genel ve mesleki eğitimlerinin desteklenmesi, günümüz köleliğinin, insan ticaretinin ve çocuk işçiliğinin sona erdirilmesi, işçi haklarının korunması ve güvenli çalışma ortamlarının desteklenmesi, faydalı ve sürdürülebilir turizmin desteklenmesi,

banka, sigorta ve finansal hizmetlere evrensel erişim, ticarete destek amaçlı yardımların artırılması, küresel bir genç istihdamı stratejisi geliştirilmesi.

Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı: Sürdürülebilir, dayanıklı ve kapsayıcı altyapılar geliştirilmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesi, finansal hizmetler ve piyasalara erişimin artırılması, sürdürülebilirlik için tüm sanayi kollarının ve altyapıların iyileştirilmesi, araştırmanın artırılması ve sanayi teknolojilerinin iyileştirilmesi, gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir altyapı geliştirme faaliyetinin kolaylaştırılması, yurtiçi teknoloji gelişiminin ve sanayi çeşitliliğinin desteklenmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerine evrensel erişim.

Eşitsizliklerin Azaltılması : Gelir eşitsizliklerini azaltmak, evrensel anlamda sosyal, ekonomik ve politik içermenin teşvik edilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması ve ayrımcılığın bitirilmesi, eşitliği teşvik eden mali ve sosyal politikaların uygulanması, küresel finans piyasaları ve kurumların daha iyi düzenlenmesi, finansal kuruluşlarda gelişmekte olan ülkelerin temsilinin artırılması, sorumlu ve iyi yönetilen göç politikaları, gelişmekte olan ülkelere özel ve farklılaşmış muamele, en az gelişmiş ülkelerde yatırımların ve kalkınma yardımlarının teşvik edilmesi, işçi dövizleri için işlem maliyetlerinin azaltılması.

Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar: Güvenli ve erişilebilir konutlar, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemleri, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşme, kültürel ve doğal dünya mirasının korunması, doğal afetlerin olumsuz etkilerinin azaltılması, şehirlerin çevresel etkilerinin azaltılması, güvenli ve kapsayıcı yeşil alanlara ve kamusal alanlara erişimin sağlanması, güçlü ulusal ve bölgesel kalkınma planlaması, kapsayıcılık, kaynak etkinliği ve afet risk azaltımına yönelik politikaların uygulanması, sürdürülebilirlik ve dayanıklı binalar için en az gelişmiş ülkelerin desteklenmesi.

Sorumlu Üretim ve Tüketim: Sürdürülebilir üretim ve tüketim için 10 yıllık çerçeve programının uygulanması, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı, küresel kişi başı gıda atıklarının yarıya indirilmesi, sorumlu kimyasal ve atık yönetimi, atık üretimin önemli ölçüde azaltılması, şirketlerin sürdürülebilir uygulamalar ve sürdürülebilirlik raporlaması için teşvik edilmesi, sürdürülebilir kamu ihale uygulamalarının teşvik edilmesi, evrensel sürdürülebilir yaşam biçimi anlayışının teşvik edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir üretim ve tüketime yönelik

bilimsel ve teknolojik kapasitelerinin desteklenmesi, sürdürülebilir turizmin izlenmesine yönelik araçların geliştirilmesi ve uygulanması, savurgan tüketimi teşvik eden piyasa aksaklıklarının ortadan kaldırılması.

İklim Eylemi: İklim değişikliği ile ilgili önlemleri politika ve planlara entegre edilmesi, iklim değişikliği ile mücadele için bilgi ve kapasitenin geliştirilmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin uygulanması, İklim değişikliği konusunda planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaların teşvik edilmesi.

Sudaki Yaşam: Deniz Kirliliğinin azaltılması, ekosistemlerin korunması ve düzeltilmesi, okyanus asitlenmesinin azaltılması, sürdürülebilir balıkçılık, kıyı ve deniz alanlarının korunması, aşırı avlanmaya katkı sağlayan teşviklerin kaldırılması, deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımından elde edilen ekonomik faydaların artırılması, okyanus sağlığına yönelik bilimsel bilgi, araştırma ve teknolojinin artırılması, küçük ölçekli balıkçılığın desteklenmesi, uluslararası deniz hukukunun uygulanması ve yürütmesi.

Karasal Yaşam: Karasal ve Tatlısu ekosistemlerinin korunması ve düzeltilmesi, ormansızlaşmanın durdurulması ve bozulmuş ormanların eski haline döndürülmesi, çölleşmenin durdurulması ve bozulmuş toprakların eski haline döndürülmesi, dağ ekosistemlerinin korunmasının sağlanması, biyoçeşitliliğin ve doğal habitatların korunması, genetik kaynaklara erişimin ve faydanın adil paylaşımının teşvik edilmesi, korunan türlerin yasa dışı avlanmasının ortadan kaldırılması, karasal su ve ekosistemlerinde istilacı yabancı türlerin önlenmesi, ekosistem ve biyoçeşitliliğin idari planlama süreçlerine entegre edilmesi, ekosistemlerin ve biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için finansal kaynakların artırılması, sürdürülebilir orman yönetiminin finanse edilmesi ve teşvik edilmesi, küresel yasa dışı avlanma ve kaçakçılıkla mücadele edilmesi.

Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar: Şiddetin her yerde azaltılması, çocukların istismar, sömürü, çocuk ticareti ve şiddetten korunması, hukukun üstünlüğünün geliştirilmesi ve asalete eşit erişimin sağlanması, organize suç ve yasa dışı para ve silah akışıyla mücadele edilmesi, yolsuzluk ve rüşvetin önemli ölçüde azaltılması, etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumların geliştirilmesi, karar alma mekanizmalarının, ihtiyaçlara duyarlı, kapsayıcı ve temsil edici olması, küresel yönetişimde katılımcılığın güçlendirilmesi, evrensel yasal kimlik sağlanması, bilgiye kamu erişiminin sağlanması

ve temel özgürlüklerin korunması, şiddeti önlemek ve terör ve suçla mücadele etmek için ulusal kurumların güçlendirilmesi, ayrımcı olmayan yasa ve politikaların geliştirilmesi ve uygulanması.

Amaçlar İçin Ortaklıklar: Yurt içi gelir tahsilatını iyileştirmek için kaynakların seferber edilmesi, tüm kalkınma yardımı taahhütlerinin yerine getirilmesi, gelişmekte olan ülkeler için finansal kaynakların seferber edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilirliğini sağlamalarına yardım edilmesi, en az gelişmiş ülkelere yatırım yapılması, bilim, teknoloji ve yeniliğe erişim için bilgi paylaşımı ve işbirliği, gelişmekte olan ülkelere yönelik sürdürülebilir teknolojilerin desteklenmesi, en az gelişmiş ülkeler için bilim, teknoloji, ve yenilik kapasitesinin güçlendirilmesi, gelişmekte olan ülkelerde SKA kapasitesinin geliştirilmesi, DTÖ bünyesinde evrensel ticaret sisteminin desteklenmesi, gelişmekte olan ülkelerin ihracatının artırılması, en az gelişmiş ülkeler için ticaret engellerinin kaldırılması, küresel makroekonomik istikrarın geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma için politika uyumunun geliştirilmesi, SKA için politika uygulama sürecinde ulusal liderliğe saygı gösterilmesi, SK için küresel ortaklıkların geliştirilmesi, etkili ortaklıkların teşvik edilmesi, güvenilir veriye ulaşımın artırılması, ilerlemenin ölçülmesinde kullanılan yöntemlerin daha da geliştirilmesi. (<http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf>)

4.2 Dernekler ve Vakıflar

Tez kapsamında incelenecek Dernek ve Vakıflar belirlenirken aşağıda belirtilen kriterler esas alınmıştır:

- Ulusal ölçekte faaliyet göstermesi,
- Eşleştirmenin yapılabilmesi için faaliyet yelpazesinde çeşitliliğin sağlanması,
- Yıllık giderin 2018 yılı için 1.000.000TL, 2019 yılı 1.500.000 TL, 2020 yılı 2.000.000TL, 2021 yılı 3.000.000TL, 2022 yılı 4.000.000TL ve üzeri olması,
- Derneklerin Kamuya Yararlı Dernek statüsünde, Vakıfların da vergi muafiyeti tanınan vakıflardan olması.

4.2.1 Arama Kurtarma Derneği (AKUT)

Arama Kurtarma Derneği olarak da bilinen AKUT, Türkiye merkezli bir sivil toplum kuruluşudur (STK). AKUT, doğal afetler, kazalar ve acil durumlarda yardım sağlayan arama kurtarma operasyonlarında uzmanlaşmıştır (AKUT Arama Kurtarma Derneği, 2001).

Organizasyon, 1996 yılında bir grup dağcı ve doğa tutkunu tarafından Türkiye’de profesyonel bir arama kurtarma ekibi kurmak amacıyla kuruldu. AKUT gönüllüleri ilk yardım, iple kurtarma, afet müdahale gibi çeşitli kurtarma teknikleri konusunda kapsamlı eğitimlerden geçmektedir (AKUT Arama Kurtarma Derneği, 2001).

AKUT, deprem, su baskını ve diğer doğal afetlere müdahale amacıyla yurt içi ve yurt dışında çok sayıda operasyona imza atmıştır. Kuruluş, yardım ve kurtarma hizmetlerinin sağlanmasında hızlı tepki vermesi ve etkin koordinasyonu ile tanınmaktadır (<https://www.akut.org.tr/>).

Tablo 2. AKUT Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	613.011,00	751.542,50	1.854.635,00	4.774.861,50	6.324.168,02
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	613.011,00	751.542,50	1.854.635,00	4.774.861,50	6.324.168,02
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	1.226.022,00	1.503.085,00	3.709.270,00	9.549.723,00	12.648.336,04

**Akut Faaliyetleri Değerlendirilerek Giderler eğitim araştırma, sosyal hizmetler ve hayır işlerine eşit olarak dağıtılmıştır.*

***Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.akut.org.tr/>).*

4.2.2 Türk Eğitim Vakfı (TEV)

TEV, 205 Kurucu üye tarafından Mayıs 1967 yılında kuruldu. Vakfın amacı Resmi Senedi'nde "Maddi desteğe ihtiyacı olan başarılı öğrencilere burs sağlamak, öğrenci yurtları, merkezleri ve benzeri kurumları meydana getirmek, kurulmuş müesseselerin verimliliğini arttırmak üzere tahsislerde bulunmak, öğrencilerin çalışmalarını teşvik için ödüller ihdas etmek ve eğitim konularında bilimsel araştırmalar yapmak" olarak açıklanmıştır.

Vasıflı insan gücünün eğitimle sağlanabileceği yaklaşımı ile Türkiye gibi hızla kalkınmaya mecbur olan bir ülkede devlete yardımcı olmanın, eğitim sahasını genişletmek için katkıda bulunmak amacı ile Türk Eğitim Vakfı, bu katkıyı sağlamak için kurulmuş ve faaliyete geçmiştir.

Vakfın amacı, maddi desteğe ihtiyacı olan başarılı öğrencilere burslar sağlamak, öğrenci yurtları, merkezleri ve benzeri kurumlar meydana getirmek, kurulmuş müesseselerin verimliliğini arttırmak üzere tahsislerde bulunmak, öğrencilerin çalışmalarını teşvik için ödüller ihdas etmek ve eğitim konularında bilimsel araştırmalar yapmaktır. (<https://www.tev.org.tr/anasayfa/tr>)

Tablo 3. TEV Amaca Yönelik Gider Tablosu,

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	88.167.369,00	88.141.506,00	93.093.516,00	91.157.989,00	147.042.385,00

Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

* TEV Faaliyetleri Değerlendirilerek Giderler eğitim ve araştırmaya dağıtılmıştır.

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur. (<https://www.tev.org.tr/anasayfa/tr>)

4.2.3 İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV)

İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak İstanbul'da uluslararası sanat festivalleri düzenlemek amacıyla 1973 yılında Dr. Nejat F. Eczacıbaşı önderliğindeki 17 iş insanı ve sanatsever tarafından kurulmuştur.

Vakfın birincil hedefi, kültür ve sanat çalışmalarının en seçkin örneklerini sunmak ve aynı zamanda sanat yoluyla uluslararası bir platform oluşturarak Türkiye'nin ulusal, kültürel ve sanatsal değerlerini tanıtmaktır. Bu doğrultuda Vakıf tarafından birçok festival ve etkinlik düzenlenmektedir.

1993 yılından itibaren Vakıf, kurumsallaşma yolunda büyük adımlar atarak ülkenin kültür ve sanat yaşamındaki yerini sağlamlaştırmaya devam etmektedir.

Günümüzde hala İKSV, İstanbul'u dünya kültür-sanat başkentleri arasında ön sıralara taşımak, güncel kültür-sanat üretiminde etkin rol oynamak ve kültür politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunmak amaçlarıyla çalışmalarını sürdürmektedir (<https://www.iksv.org/tr/hakkimizda/tarihce>).

Tablo 4. İKSV Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	41.519.911,00	49.812.794,00	27.919.730,00	0,00	107.965.163,00
Eğitim ve Araştırma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.iksv.org/>).*

4.2.4 Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği veya ÇYDD), Türkiye'de yerleşik, merkez ofisi İstanbul'da bulunan ve dünya çapında 103 şubeden oluşan bir ağ ile kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur (STK). Ülke. 10 Şubat 1989'da Aysel Ekşi liderliğindeki bir grup Türk kadın akademisyen tarafından kurulan dernek, Türkiye genelinde kız çocuklarının eğitimini kolaylaştırmaya ve bu sayede toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmaya kendini adanmıştır.

Türkan Saylan, ertesı yıl ÇYDD başkanlığını üstlenerek örgütün sembol figürü oldu. Daha sonra 1990 yılında çeşitli illerde şubeler açıldı. 1995 yılında ÇYDD'ye bağılı bir yan vakıf kuruldu. Türkan Saylan'ın 18 Mayıs 2009'daki vefatının ardından, bir sonraki hafta başkanlık görevini eski hükümet bakanlarından (57. Kabine'de Adalet Bakanı) Aysel Çelikel üstlendi.

ÇYDD bir sivil toplum kuruluşu olarak uzmanlık ve tecrübesinden faydalanarak gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet göstermektedir. Örgütün misyonu, Atatürk ilke ve devrimlerinin korunmasını, çağdaş toplumdaki insanlara çağdaş eğitimin verilmesini ve Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma arzusunu kapsamaktadır (<https://www.cydd.org.tr/>).

Tablo 5. ÇYDD Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	13.390.014,82	17.971.145,43	23.982.374,61	40.358.753,30	55.169.334,01
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	275.200,61	865.534,34	2.795.734,87	408.597,19	2.804.727,66

*Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.cydd.org.tr/>).

4.2.5 AHBAP

AHBAP Derneği, müzisyen ve hayırsever Haluk Levent tarafından kurulan, dayanışma ve işbirliğine dayalı bir sivil toplum kuruluşudur. Bu tanınmanın başlangıcı, Haluk Levent'in sosyal medya hesabındaki artan takipçi kitlesinden yararlanarak Türkiye genelinde ihtiyaç sahiplerine yardım etmek isteyen kişi ve kuruluşları bir araya getirme girişiminden kaynaklanıyor. Bu çabaların sonucu olarak "Dost Platformu" adı verilen bir karşılıklı yardım platformu hayata geçirildi ve 31 Temmuz 2017'de AHBAP Platformu üzerindeki faaliyetleri koordine etmek amacıyla "Dostum Derneği" kuruldu. Derneğin merkezi İstanbul'dadır.

AHBAP Derneği'nin 2023 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 68 ilde faaliyet gösteren gönüllü ağları bulunmaktadır. Girişimleri, sürdürülebilir dayanışma, işbirlikçi çabalar, şiddet içermeyen iletişim, burslar, tıbbi yardım, insani yardım, özel etkinlikler, kampanyalar, eğitim, sanat, bilim ve teknoloji dahil olmak üzere çok çeşitli alanları kapsamaktadır (<https://ahbap.org/>).

Tablo 6. AHBAP Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	0,00	0,00	1.740.150,00	4.048.626,19	0,00
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	23.229.717,71	40.836.403,76	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Diğer	0,00	0,00	0,00	327.171,33	0,00
-------	------	------	------	------------	------

*Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://ahbap.org/>).

4.2.6 Yeşilay Cemiyeti

Resmi olarak Türkiye Yeşilay Cemiyeti olarak tanınan Yeşilay, sigara, alkol, uyuşturucu, kumar ve teknoloji bağımlılığı gibi çeşitli bağımlılıklarla mücadele etmeye adanmış bir sivil toplum kuruluşudur. Misyonu toplumu zararlı alışkanlıklardan korumaktır ve kamu yararına çalışan derneklerden biri olarak faaliyet göstermektedir.

Yeşilay, Haziran 2023 itibarıyla 95 ülkede 120 şube, 107 danışmanlık merkezi ve 80 bin gönüllü ağıyla faaliyet gösteriyor. Kökeni 5 Mart 1920'de İstanbul'da Sultan Vahideddin'in izniyle ve Şeyhülislam Haydarizade İbrahim Efendi'nin himayesinde Dr. Mazhar Osman ve arkadaşları tarafından işgalcilerin etkisine karşı Hilal-i Ahdar olarak kuruldu. Daha sonra bu isim Yeşilay'a dönüştü ve günümüzdeki halini aldı.

Dernek, 1934 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla "kamu yararına çalışan dernek" statüsüne kavuştu. Zamanla farklı bağımlılık türleri ortaya çıktıkça Yeşilay çalışma kapsamını genişletti ve sonuçta teknoloji bağımlılığını da ilgi alanına dahil etti (<https://www.yesilay.org.tr/tr/>).

Tablo 7. Yeşilay Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	5.310.010,49	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	11.005.616,66	42.551.979,50	44.507.636,00	67.306.582,00	0,00
Sağlık	0,00	42.551.979,50	44.507.636,00	67.306.582,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Uluslararası Faaliyetler	2.236.616,54	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	7.954.563,02	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	26.506.806,71	85.103.959,00	89.015.272,00	134.613.164,00	

*Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.yesilay.org.tr/tr/>)

4.2.7 Tohum Otizm Vakfı

Tohum Türkiye Otizm Erken Teşhis ve Eğitim Vakfı, "Otizm ve Yaygın Gelişim Bozukluğu" olan çocukların erken teşhisine odaklanan, kar amacı gütmeyen, kamu yararına çalışan bir sağlık ve eğitim vakfidir. Nisan 2003'te kurulan vakfın temel hedefleri, bu rahatsızlıkların erken tespitini kolaylaştırmak, etkilenen çocuklara özel eğitim sağlamak ve onların topluma başarılı bir şekilde yeniden entegre olmalarını desteklemektir. Vakıf, hizmetlerini ülke çapında genişletmeye kendini adanmıştır

Tohum Türkiye'nin temel misyonu, Türkiye bağlamında 'Otizm veya Diğer Yaygın Gelişimsel Bozuklukların' erken teşhisinin sağlanmasıdır. Vakıf, teşhis konulan çocukların ve ailelerinin sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının uluslararası standartlarda karşılanması için çalışmaktadır. Tohum Türkiye, erken müdahale ve eğitime önem vererek otizmlili ve yaygın gelişimsel bozukluğu olan çocukların refahına ve topluma başarılı bir şekilde entegrasyonuna katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (<https://tohumotizm.org.tr/>).

Tablo 8. Tohum Otizm Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	3.766.854,76	5.793.125,46	4.116.816,49	4.842.928,90	7.157.230,45
Sağlık	3.766.854,76	5.793.125,46	4.116.816,49	4.842.928,90	7.157.230,45

Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	7.533.709,51	11.586.250,91	8.233.632,97	9.685.857,80	14.314.460,90

**Tohum Otizm Vakfı Faaliyetleri Değerlendirilerek Sağlık ile Eğitim ve Araştırma işlerine dağıtılmıştır.*

***Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://tohumotizm.org.tr/>).*

4.2.8 Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı

TEGV olarak bilinen Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Türk devletinin sunduğu ilköğretimi geliştirmeyi amaçlayan İstanbul merkezli bir eğitim vakfı. 23 Ocak 1995'te aralarında Suna Kıraç'ın da bulunduğu bir grup kişinin girişimiyle kurulan vakıf, kamu yararına çalışan bir kuruluş olarak faaliyet gösteriyor.

TEGV, ülke genelindeki ilköğretim okullarında kurulan Eğitim Parkları, Öğrenim Birimleri ve Ateşböceği Öğrenim Birimlerinde benzersiz eğitim programlarını gönüllüler aracılığıyla hayata geçiriyor. Kamu yararına çalışan bir Vakıf olarak tanınan TEGV, 7-14 yaş grubuna odaklanarak çocuklara Cumhuriyetin temel ilke ve değerlerini aşılarmayı hedefliyor. Vakıf, rasyonellik, sağduyu, kendine güven, eleştirel düşünme, merak, içsel yaratıcılığın harekete geçmesi, barışçılık ve düşünce, inanç, cinsiyet, ırk, din ve dil çeşitliliğine saygı gibi nitelikleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Temel amaç, ayırım gözetmeksizin bireylerin gelişimine katkıda bulunacak eğitim programları ve etkinlikleri oluşturmak ve yürütmektir.

TEGV, ülkenin çeşitli bölgelerinde “Eğitim Parkları”, “Öğrenim Birimleri”, “Ateş Böceği Öğrenim Birimleri” ve “Sosyal Faaliyetleri Destekleme Protokolü” çerçevesinde özgün eğitim programları geliştiriyor ve gönüllüler aracılığıyla yaygınlaştırıyor. Vakfın misyonu, Cumhuriyetin ilkelerini benimseyen, uyumlu ve kapsayıcı bir topluma aktif olarak katkıda bulunabilecek çok yönlü bireyler yetiştirmek etrafında dönmektedir (<https://tegv.org/>).

Tablo 9. TEGV Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	22.713.905,00	27.738.066,00	21.186.789,00	30.569.007,00	95.715.422,00
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

*Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://tegv.org/>).

4.2.9 Darüşşafaka Cemiyeti

Darüşşafaka, 1863 yılında İstanbul'da kurulmuş bir eğitim kurumudur. Türkiye'nin eğitim alanındaki ilk sivil toplum kuruluşu olan Darüşşafaka Cemiyeti

tarafından kurulan, ücretsiz, karma eğitim veren bir yatılı okul olarak faaliyet göstermektedir.

Adı "Merhamet Yuvası" anlamına gelen kurum, sınavlarla seçilen öğrencilere dokuz yıllık, tamamı maddi imkanlarla yatılı eğitim veriyor. Uygun öğrenciler arasında ebeveynleri vefat etmiş olanlar, maddi imkanları yetersiz olanlar ve desteğe ihtiyaçları olduğu kanıtlanmış olanlar yer alır.

Okulun temeli, Sultan Abdülaziz'in 30 Mart 1863 tarihli fermanıyla kurulan "Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye" (İslami Eğitim Cemiyeti)'den kaynaklanmaktadır. Başlangıçta Kapalıçarşı'da çırak yetiştirmek amacıyla kurulan bu çabaların başarısı, eğitim odağında değişiklik. Okul 1873 yılında Fatih'te özel bir binada örgün eğitime başlamıştır.

Yıllar geçtikçe kurum, eğitim içeriğini çağdaş ihtiyaçları karşılayacak şekilde uyarladı ve zaman zaman telgraf mühendisleri ve öğretmenleri için bir eğitim alanı olarak hizmet verdi. 1873 ile 1884 arasındaki mezunlar üniversite mezunu olarak kabul ediliyordu. Şu anda Maslak'ta bulunan okulun lise bölümü "Özel Darüşşafaka Lisesi" olarak biliniyor ve üniversite statüsünde. Ülkenin önde gelen eğitim kurumlarından biri olarak kabul edilen Darüşşafaka, öğrencilere olağanüstü eğitim ve sosyal fırsatlar sunmaktadır (<https://www.darussafaka.org>).

Tablo 10. Darüşşafaka Cemiyeti Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	47.793.500,00	57.592.500,00	50.490.875,00	61.696.280,00	121.409.020,00
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	47.793.500,00	57.592.500,00	50.490.875,00	61.696.280,00	121.409.020,00

Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
---	------	------	------	------	------

Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

* Darüşşafaka Faaliyetleri Değerlendirilerek Giderler eğitim ve araştırma ile sosyal hizmetlere eşit olarak dağıtılmıştır.

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.darussafaka.org/>).

4.2.10 Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı

Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, farklı tarihlerde kurulan Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıflarının birleşmesiyle oluşturulmuştur.

İlk olarak 19 Temmuz 1909'da "Donanma-i Hümayun Muaveneti Milliye" adıyla bir vakıf kuruldu, ancak I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle faaliyetleri sona erdi. Daha sonra 11 Mayıs 1965'te "Türk Deniz Kuvvetleri Vakfı" kurulmuş, 6 Şubat 1972'de kapatılmasının ardından 11 Mart 1972'de "Türk Deniz Kuvvetleri Vakfı" ortaya çıkmıştır. Bu vakfın amacı "maddi ve manevi destek sağlamak"tı. Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" adını almış ve 16 Ekim 1981 tarihinde adı "Türk Deniz Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" olarak değiştirilmiştir.

16 Temmuz 1970 tarihinde "Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı", "Milli havacılık sanayisinin geliştirilmesi, hava harp silah ve araçlarının temini, hayati hedeflerin havadan korunma kabiliyetlerinin artırılması yoluyla Türk Hava Kuvvetlerinin güçlendirilmesi" amacıyla kurulmuştur. "

1974 Kıbrıs Barış Harekatı ambargosuna tepki olarak, 27 Ağustos 1974'te "Kendi tankını, kendi silahını yap!" sloganıyla "Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı" kuruldu.

Daha sonra Türk Silahlı Kuvvetlerinin güçlendirilmesi ve gerekli silah, araç ve teçhizatı yurt içinde üretebilecek bir savunma sanayii kurularak dışa bağımlılığın

azaltılması amacıyla Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakıfları 3388 sayılı Kanunla birleştirildi. 17 Haziran 1987. Böylece Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kuruldu ve 26 Eylül 1987'de faaliyete geçti.

Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın yeni vakıflar arasında özel kanunla kurulan tek vakıftır (<https://www.tskgv.org.tr>).

Tablo 11. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	0,00	0,00	0,00	7.142.222,53	12.233.764,52
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	7.142.222,53	12.233.764,52
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	7.142.222,53	12.233.764,52
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	-	-	-	21.426.667,59	36.701.293,57

*TSKGV Faaliyetleri Değerlendirilerek Giderler Ekonomik sosyal toplumsal yardımlaşma, uluslararası faaliyetler, eğitim ve araştırmaya eşit olarak dağıtılmıştır.

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.tskgv.org.tr/>).

4.2.11 Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı

Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı, 1989 yılında Profesör Dr. Hıfzı Özcan tarafından kurulduğu günden bu yana, 20.000'e yakın çocuk ve ailesinin eğitim ve rehabilitasyonuna destek olmanın yanı sıra, serebral palsi konusunda kamuoyunu bilinçlendirmeye yönelik araştırmalar da yapıyor.

Vakfın misyonu serebral palsili yetişkin ve çocukların kariyer bulmalarına yardımcı olmak ve teşhis, tedavi, rehabilitasyon ve eğitim hizmetleri sunarak sosyal hayata katılmalarını sağlayacak faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra çocukların ve ailelerinin daha kendi kendilerine yetebilmeleri ve sosyal aktivitelere katılabilmeleri için çaba gösterilmelidir (<https://www.tscv.org.tr>).

Tablo 12. Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	3.115.948,67	3.845.959,00	3.147.595,75	5.221.133,33	7.864.678,27
Sağlık	3.115.948,67	3.845.959,00	3.147.595,75	5.221.133,33	7.864.678,27
Sosyal Hizmetler	3.115.948,67	3.845.959,00	3.147.595,75	5.221.133,33	7.864.678,27
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	9.347.846,00	11.537.877,00	9.442.787,26	15.663.400,00	23.594.034,80

* TSCV Faaliyetleri Değerlendirilerek Giderler eğitim ve araştırma, sağlık ile sosyal hizmetlere eşit olarak dağıtılmıştır.

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.tscv.org.tr/>)

4.2.12 Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)

11 Eylül 1992 tarihinde Türkiye'nin iki saygın iş adamı, Hayrettin Karaca ve A. Nihat Gökyiğit, doğa korumayı örgütlü hale getirmek amacıyla Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'nı kurdu.

Vakfın hedefi; topraklarımızı tehdit eden erozyon ve çölleşme ile mücadele edilebileceğini göstermek, tehlikeye dikkat çekmek, toprağa sahip çıkmak, koruyucu çözümler üretmek, ağaçlandırma yapmak, doğal varlıkları korumak ve bu mücadelenin devlet politikası haline gelmesini sağlamaktır.

Vakıf tarafından bugüne kadar,

- Türkiye'nin 81 ilinde TEMA Vakfı bağışçıları sayesinde oluşturulan en az bir orman bulunduğu, 1992'den bugüne kadar 44.686 futbol sahası büyüklüğü alanda 38 milyon fidanın toprakla buluşturulduğu, 22 bin futbol sahası büyüklüğünde bir alanda 700 milyon meşe palamudu ekildiği,

- Bugüne kadar doğa eğitimleri ve farkındalık çalışmaları ile yaklaşık 6 milyon çocuğa ulaşıldığı, eğitim ve öğretimin tüm kademelerine yönelik modern doğa eğitimi programları geliştirildiği,

- 376 kırsal kalkınma, koruma ve ağaçlandırma projesi gerçekleştirildiği,

- Çevre seminerleri ile 230 binden fazla öğretmene ve 35 bini aşkın kamu görevlisine ulaşıldığı,

- Çevre ile ilgili 100'e yakın kitap kamuoyuna kazandırıldığı belirtilmiştir.

(<https://www.tema.org.tr/>)

Tablo 13. TEMA Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Eğitim ve Araştırma	8.112.434,87	12.216.413,10	11.269.085,77	42.220.083,75	43.291.939,85
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	8.112.434,87	12.216.413,10	11.269.085,77	42.220.083,75	43.291.939,85
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	16.224.869,74	24.432.826,20	22.538.171,54	84.440.167,49	86.583.879,69

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.tema.org.tr/>)*

4.2.13 Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı

TAP Vakfı olarak bilinen Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, merkezi İstanbul'da bulunan bir sivil toplum kuruluşudur. 1985 yılında kurulan ve Vehbi Koç liderliğindeki iş adamları, akademisyenler ve farklı sektörlerden temsilcilerin çabalarıyla 1986 yılında resmen tanınan vakıf, başta gençler, aileler ve toplum olmak üzere bireylerin refahını artırmaya odaklanıyor.

TAP Vakfı'nın öncelikli hedefi üreme sağlığı, anne-çocuk sağlığı ve cinsel sağlık konularını ele alarak Türk ailelerinin yaşam kalitesini yükseltmektir. Vakıf, sağlıklı bir yaşam tarzını teşvik etmeyi amaçlayan girişimlerle hem ekonomik hem de sosyal kalkınmaya katkıda bulunmayı amaçlıyor. Ek olarak, kadınların aile ve toplum içindeki yaşam kalitesinin artırılmasına ve sonuçta kadınların sosyal statülerinin iyileştirilmesine özel bir vurgu yapılmaktadır (<https://www.tapv.org.tr/>).

Tablo 14. TAP Vakfı Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	1.866.674,38	2.033.820,72	2.785.229,28	3.320.697,42	6.023.127,80
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	1.866.674,38	2.033.820,72	2.785.229,28	3.320.697,42	6.023.127,80

**Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.tapv.org.tr/>).*

4.2.14 WWF- Türkiye

1996 yılında kurulan Yaban Hayatı Koruma Vakfı, 2001 yılında WWF-Türkiye adını alarak WWF'nin Türkiye'deki ulusal kolu haline geldi. WWF-Türkiye, WWF'nin daha geniş hedeflerine uyum sağlarken, bu hedeflerin ulusal düzeyde gerçekleştirilmesine odaklanmaktadır.

Kuruluş, projelerini su kaynakları, ormanlar, deniz ve kıyı ortamları alanlarında yürütmektedir. Bu girişimler Kafkasya Ekolojik Bölgesi, Doğu Karadeniz Havzası, Konya Kapalı Havzası, Küre Dağları, Akyatan, Çıralı, Kaş, İğneada, Susurluk Havzası gibi çeşitli bölgelerde hayata geçirildi.

Kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak faaliyet gösteren WWF-Türkiye, çalışmalarını bağış ve sponsorluklarla sürdürüyor. Vakıf, belirli kategorilerde belirtilen kurumsal ilkelere bağlı kalmaktadır (<https://www.wwf.org.tr/>).

Tablo 15. WWF- Türkiye Amaca Yönelik Gider Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Eğitim ve Araştırma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sağlık	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Sosyal Hizmetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Hayır Yardımları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Uluslararası Faaliyetler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Çevre	7.903.726,09	10.720.581,91	12.673.728,85	26.163.905,61	21.731.430,00
Hukuk ve İnsan Hakları	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Diğer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Gider	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

*Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.wwf.org.tr/>).

4.2.15 KIZILAY

11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay,1877'de "Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti",

1923'de "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti",1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kuruluşa "KIZILAY" adını büyük önder Atatürk vermiştir.

Kızılay, 1876 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar geçen süre içinde, Türkiye'nin taraf olduğu tüm savaşlarda, cephe gerisinde kurduğu seyyar ve sabit hastaneler, hasta taşıma servisleri, donattığı hastane gemileri, yetiştirdiği hemşireler ve gönüllü hasta bakıcılar aracılığıyla savaş alanında yaralanan ya da hastalanan on binlerce Mehmetçik'in dost ve düşman askerinin bakım ve tedavisine yardımcı olmuş, Türk olsun düşman olsun savaş esirlerine gereken insancıl yardımları yapmış; savaştan etkilenen sivil halkın bakımı ve korunması için çaba göstermiş; I. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul'da görülen büyük kolera salgınından bu yana yurdumuzda ortaya çıkan doğal afetlerde felaketzedelerin bakımını, barınağı ve beslenmelerini sağlamış, uluslararası yardım faaliyetlerine katılmış; hemşirelik eğitimi, ilkyardım ve kanla ilgili hizmetler alanında öncülük yapmış, korunmaya gereksinen pek çok vatandaşımıza gereken sosyal yardım ve hizmetleri sunmuştur.

Kızılay'ın amacı, her nerede görülür ise, hiçbir ayırım yapmaksızın insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu saygıyı, işbirliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmaktır. Kızılay ihtiyaç anında dayanışmanın, ıstırap anında eşitliğin, savaşın en kızgın anında insancılığın, tarafsızlığın ve barışın simgesidir.

Kızılay, Uluslararası Kızılay-Kızıllaç Topluluğu'nun temel ilkelerini paylaşır. Bunlar; insanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu niteliği, birlik ve evrensellik ilkeleridir.

Kızılay, tüzel kişiliğe sahip, özel hukuk hükümlerine tâbi, kâr amacı gütmeyen, yardım ve hizmetleri karşılıksız olan ve kamu yararına çalışan bir gönüllü sosyal hizmet kuruluşudur. (www.kizilay.org.tr)

Tablo 16. Kızılay Amaca Yönelik Giderler Tablosu

	2018	2019	2020	2021	2022
Kültür Sanat Spor	69.358,62	447.655,82	1.242.504,81	229.364,10	370.371,80
Eğitim ve Araştırma	7.607.317,55	2.937.024,09	1.484.945,00	2.318.954,32	15.877.426,24
Sağlık	452.827.318,76	397.917.346,58	461.932.358,34	598.422.277,68	987.884.021,29
Sosyal Hizmetler	31.387.081,12	61.789.504,40	44.854.221,76	41.355.216,46	69.463.911,68
Ekonomik Sosyal Toplumsal Kalkınma	2.999.701,38	363.549,03	679.500,35	516.826,91	306.476,03
Hayır Yardımları	3.276.570.154,57	3.942.327.780,30	5.331.397.604,94	5.948.492.751,23	9.086.719.227,70
Uluslararası Faaliyetler	32.087.952,40	26.215.759,09	60.153.639,48	16.796.572,82	14.728.528,54
Çevre	0,00	0,00	274,00	6.260,27	50,50
Hukuk ve İnsan Hakları	5.980.773,39	30.342,84	1.251,17	52.076,41	43.346,90
Diğer	5.029.004,36	13.811.826,78	14.151.553,11	12.460.534,67	20.895.676,86

*Tablodaki veriler kurumun internet sayfasında yayınlanan faaliyet raporları, Bağımsız Denetim Raporları ve Mali Raporları esas alınarak oluşturulmuştur (<https://www.kizilay.org.tr/>).

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de son 5 yıl içinde belirlenen 15 STK tarafından yapılan faaliyetlerin 17 sürdürülebilir kalkınma ilkesine göre sınıflandırılıp her ilke için yapılmış olan tutarı belirlemektir. Bu analiz için 17 sürdürülebilir kalkınma ilkesi Dernekler Beyannamesinde amaç ve hizmet giderleri başlığı altında belirlenen 9 kategori ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmede her kategori en az bir ilke ile eşleştirildi. Bu ilişkilendirme Tablo 1’de görülebilmektedir. Sonrasında seçilen 15 STK’yi, faaliyetlerine göre, oluşturulan 9 kategoriden bir veya birkaçına atanmıştır. Bu atamalar Tablo 17’de görülebilmektedir.

Yapılan bu atamaların sonucunda seçilen STK’ların hangi sürdürülebilirlik ilkelerinin geliştirilmesi yönünde faaliyet gösterdiğini belirlenmiş oldu. Belirlediğimiz

STK'ların son 5 yıl içinde yaptığı faaliyet tutarları için internet sitelerinde ilan edilen mali tablolar kullanıldı. Gider tablolarında 9 kategori bazında raporlama yapanlar için ilgili beyanlara sadık kalınmış, genel yönetim gideri veya sadece gider olarak raporlama yapan STK'lar için ise faaliyet kategorilendirilmesindeki tablo esas alınarak dağıtılmış, birden fazla kategoride faaliyet gösteren STK'lar için dağıtım için eşit oranlı dağıtım anahtarı kullanılmıştır. (STK'nin faaliyet gösterdiği ve önceden belirlenmiş olan sürdürülebilirlik ilkelerine eşit olarak bölündü.) Bu sayede örnekleminiz içinde bulunan STK'lardan 17 sürdürülebilirlik ilkesinden her biri için harcanmış olan toplam miktar dağıtılmıştır. Yapılan bu analizin sonuçları Tablo 18'de görülebilir.

Tablo 17. Dernek ve Vakıfların Kategorilendirilmesi

Vakıflar/Dernekler	Kültür, sanat, spor	Eğitim ve Araştırma	Sağlık	Sosyal Hizmetler	Ekonomik, sosyal, toplumsal kalkınma	Hayır İşleri	Uluslararası Faaliyetler	Çevre	Hukuk ve İnsan Hakları
AKUT									
TEV									
İKSV									
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği									
AHBAP									
Yeşilay Cemiyeti									
Tohum Otizm Vakfı									
Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı									
Darüşşafaka Cemiyeti									
Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı									
Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı									
TEMA									
Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı									
KIZILAY									
WWF Türkiye									

Dernek ve Vakıfların kategorilendirilmesinde, her bir kuruluşun faaliyet amaçları esas alınmış ve Dernekler Beyannamesinde yer alan Kültür, Sanat, Spor; Eğitim ve Araştırma; Sağlık; Sosyal Hizmetler; Ekonomik, Sosyal ve Toplumsal Kalkınma; Hayır Yardımları; Uluslararası Faaliyetler; Çevre; Hukuk ve İnsan Hakları ile ilişkisi kurulmuştur.

Tablo 1’de açıklanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Dernekler Beyannamesinde yer alan dokuz başlık ile ilişkisi kurulmuştur. Tablo 17 ile ve her bir STK’nın mali analizlerinin yapılmış olduğu tablolar aracılığı ile de STK’ların yapmış olduğu giderlerin SKA ile ilişkisi kurulmuş ve analiz sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 18. Analiz Sonuçları

Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri	Toplam Harcama	Toplam İçindeki
Yoksulluğa Son	27.858.069.481,04	82,85
Açlığa Son	4.820.032,35	0,01
Sağlık Ve Kaliteli Yaşam	3.337.108.654,86	9,93
Nitelikli Eğitim	1.612.471.991,79	4,8
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	210.531.771,06	0,63
Temiz Su Ve Sanitasyon	32.718.319,09	0,1
Erişilebilir Ve Temiz Enerji	32.718.319,09	0,1
İnsana Yakışır İş Ve Ekonomik	4.820.032,35	0,01
Sanayi Yenilikçilik ve Altyapı	4.820.032,35	0,01
Eşitsizliklerin Azaltılması	210.531.771,06	0,63
Sürdürülebilir Şehirler Ve Topluluklar	37.538.351,44	0,11
Sorumlu Üretim Ve Tüketim	4.820.032,35	0,01
İklim Eylemi	32.718.319,09	0,1
Sudaki Yaşam	32.718.319,09	0,1
Karasal Yaşam	32.718.319,09	0,1
Barış Adalet ve Güçlü Kurumlar	2.035.930,24	0,01
Amaçlar İçin Ortaklıklar	171.595.055,92	0,51
TOPLAM	33.622.754.732,26	100

Analiz sonuçları Türkiye’de bazı sürdürülebilirlik ilkelerine yapılan harcamanın diğerlerine göre çok daha düşük olduğunu göstermektedir. En yüksek gider grubu %82,85 ile Yoksulluğa Son kalkınma amacı başlığında toplanmıştır. Bunu %9,93 ile Sağlıklı ve kaliteli yaşam amacı takip etmektedir. Nitelikli Eğitim amacı kapsamında yapılan giderler de %4,80 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Listedeki düşük harcama yapılan sürdürülebilirlik ilkeleri olan Erişilebilir ve Temiz Enerji, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, İklim Eylemi, Sudaki Yaşam ve Karasal Yaşam

konularda yapılan harcamaların azlığı, Türkiye’deki STK’lar tarafından çevre ve doğa adına yapılan çalışmaların yetersizliğini göstermektedir. Sürdürülebilir bir gelecek için doğal yaşam, enerji ve şehirleşme konularında yapılacak olan sivil toplum hareketlerinin artırılması ülkemiz adına önem teşkil etmektedir.

Öte yandan Yoksulluğa Son SKA harcamalarının fazlalığı da ekonomik gösterge olarak Türkiye de özellikle son yıllarda açıklanan yoksulluk sınırı altındaki asgari geçim verileri ile uyumludur.

Tablo 199. BM TÜRKİYE İstatistikleri

SKA	2021		2022		2023	
	Available (\$)	% of total	Available (\$)	% of total	Available (\$)	% of total
Yoksulluğa Son	39.385.487	10,0	36.610.783	10,0	25.119.234	11,0
Açlığa Son	12.485.409	3,2	10.541.368	2,9	11.503.382	5,1
Sağlık ve Kaliteli Yaşam	10.235.104	2,6	6.176.075	1,7	15.570.232	6,8
Nitelikli Eğitim	176.861.480	44,8	139.722.237	38,3	42.503.926	18,7
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	30.784.279	7,8	39.043.190	10,7	42.281.467	18,6
Temiz Su ve Sanitasyon	2.918.018	0,7	522.322	0,1	67.350	0,0
Erişilebilir ve Temiz Enerji	2.305.519	0,6	1.703.822	0,5	2.179.935	1,0
İnsan Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	49.069.068	12,4	46.501.058	12,7	35.129.809	15,4
Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	2.473.157	0,6	3.060.148	0,8	3.514.133	1,5
Eşitsizliklerin Azaltılması	20.093.530	5,1	25.756.177	7,1	6.838.253	3,0
Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	3.406.722	0,9	5.330.007	1,5	142.238	0,1
Sorumlu Üretim ve Tüketim	1.545.120	0,4	1.078.501	0,3	1.453.611	0,6
İklim Eylemi	1.013.214	0,3	2.250.479	0,6	5.197.537	2,3
Sudaki Yaşam	793.661	0,2	1.273.509	0,3	2.236.812	1,0
Karasal Yaşam	1.293.357	0,3	1.663.040	0,5	1.874.876	0,8
Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	21.976.111	5,6	27.417.977	7,5	8.444.171	3,7
Amaçlar için Ortaklıklar	17.715.038	4,5	16.597.491	4,5	19.958.424	8,8
Herhangi bir SKA'na atfedilmemiş	200.000	0,1	0	0,0	3.478.311	1,5

<https://uninfo.org/> İnternet sayfasına 19.03.2024 tarihinde erişim sağlanarak infografik bilgiler tablo haline getirilmiştir.

BM Türkiye verileri incelendiğinde ise 2021 yılında nitelikli eğitime %44,80, 2022 yılında ise %38,30 ile en büyük payın ayrıldığı görülmektedir. 2023 yılında ise bu oran 18,7’ye düşmüştür. 2021 yılında %12,40, 2022 yılında da %12,70 pay alan İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme amacı için ise 2023 yılında ayrılan kaynak

%15,4'e çıkarılmıştır. Yoksulluğa Son amacı için ise 2021 ve 2022 yıllarında %10 pay ayrılırken, 2023 yılında bu oran %11'e çıkarılmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği amacı için de 2021 yılında %7,80 olan pay, 2022 yılında %10,70'e, 2023 yılında ise %18,6'ya çıkarılmıştır. 2023 yılında dolayısı ile amaçlardaki dağılım trendinde esaslı bir değişim yaşandığını ve toplumsal cinsiyet eşitliğine hassasiyetine arttığını ifade edebiliriz.

SONUÇ

Sonuç olarak yaptığımız analizde Türkiye'deki STK'ların harcamalarını çoğunlukla Türkiye'nin kısa vadede çözülmesi gereken sorunlarına odakladığı söylenebilir.

Yoksulluk ekonomik, sosyal ve politik boyutları olan karmaşık yapısı sebebiyle tanımlanması güç bir kavram olsa da genel olarak, toplumun yaşam standartlarının belirlenen bir düzeyinin altında kalma durumu olarak tanımlayabiliriz. Yoksulluğa Son SKA harcamalarının fazlalığı da ekonomik gösterge olarak Türkiye'de özellikle son yıllarda artan gelir dağılımı dengesizliği, hane halkının finansal yapısındaki bozulma, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki yaşanan göç dalgası ve covid pandemisinin etkileri sonucunda olduğu ifade edilebilir.

Nitelikli Eğitim amacı kapsamında yapılan giderler de dikkat çekicidir. Gerek yaptığımız analiz sonuçlarında gerekse de BM Türkiye istatistiklerinde STK'ları eğitim alanını önceliklendirdiği ifade edilebilir.

Listedeki düşük harcama yapılan sürdürülebilirlik ilkeleri olan Erişilebilir ve Temiz Enerji, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, İklim Eylemi, Sudaki Yaşam ve Karasal Yaşam konularında yapılan harcamaların azlığı, Türkiye'deki STK'lar tarafından çevre ve doğa adına yapılan çalışmaların yetersizliğini ve kaynak sorunu olduğunu göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği amacı için BM Türkiye verilerine göre, Türkiye'de yaşanan Kadın sorunlarına paralel olarak yapılan harcamalar 2021, 2022, 2023 yıllarında artan bir trend seyrederken, yaptığımız analiz çalışmasında bu SKA'nın toplam içindeki payı 0,6' te kalmıştır.

12. Kalkınma Planında STK'ların kamusal ve mali kapasitelerinin güçlendirileceği, STK'ların yıllık bütçe, faaliyet raporu ve genel kurul bilgilerinin internet sitelerinde düzenli ve şeffaf bir biçimde yayınlanmasının sağlanacağına ilişkin politika ve tedbir amaçları konulmuştur.

Mali Tablo analizleri sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini analiz etmekte yetersiz kalmaktadır. Birçok STK'nın internet sitesinde mali verilerine ulaşamamıştır. Verilere ulaşılsa da, bu veriler STK'ların faaliyetlerinin mali analizinin yapılmasında yetersiz kalmaktadır. Ayrıca üçüncü sektör denilen bu sektöre

ilişkin kümülatif verilerin yer aldığı analizler de çok sınırlıdır. Kalkınmada STK'ların ekonomik anlamdaki etkisine ilişkin maalesef yıllara yaygın ekonomik veriler bulunmamaktadır.

STK'lara ilişkin mali tabloların ise bu alana özgülenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bilanço ve Gelir tabloları bilindiği üzere karlılık, satış, satılan malın/hizmetin maliyeti vb. kavramlar kullanılarak raporlama yapılan tablolar olup, STK'ların varlık alanı dışında raporlamaya sebebiyet vermekte ve faaliyetlerine ilişkin olarak sayısal verilen anlaşılmasını ve analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Amaca yönelik giderlerinin sınıflandırılarak raporlanması ve kamuoyu bilgisine sunulması sağlanmalıdır. Bilindiği üzere Dernekler yönetmeliğinin 83. Maddesi kapsamında bilanço esasına göre defter tutan derneklerin beyannamelerinde belirtilen mali bilgiler, faaliyet bilgileri ile gerekli görülen diğer bilgiler Genel Müdürlüğün ve derneğin internet sayfasında yayımlanır. Ancak karşılaştırılabilir olması amacı ile bu hükme yıl kriteri de getirilmez.

Dernek ve Vakıfların amaçlarına özgülenen, doğru sınıflandırmaları içeren Gelir Tablosu ve Bilanço hazırlanmalı; kar amacı güden kuruluşların mali tablolarından tamamen ayrılmalıdır.

Dernek ve Vakıfların sürdürülebilir kalkınma amaçları kapsamındaki faaliyetleri kamu otoritesi tarafından desteklenen ve desteklenmeyen ayrımına tabi tutularak, burada kriter olarak SKH alınabilir, kamu otoritesi tarafından desteklenen amaçlar kapsamındaki faaliyetler vergi politikaları yönünden pozitif ayrıma tabi tutulmalıdır.

Kamu yararına çalışan dernek veya vergi muafiyeti tanınan vakıf statüsü kazanan kurumlarda ise yeni performans değerlendirme kriterleri oluşturulmalı, sadece harcama yeri ve oranına bağlı bir değerlendirme kriteri elde edilen bu statüyü korumak için yeterli kabul edilmemelidir. Bu belgelerin korunabilmesi için mutlaka verimlilik ve başarı kriterleri konulmalıdır.

Vergilendirmede sürdürülebilir kalkınmaya teşvik edecek kriterler esas alınarak faaliyet bazında vergi istisnası verilmeli ve yapılan faaliyetler, proje çıktıları yıllık bazda mali olarak raporlanmalı ve etki analizleri yapılmalıdır. Her projenin, faaliyetin sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilişkisi kurulmalıdır. Bu yöntemle hem verimlilik artırılmış olacak hem izlenebilirlik ve şeffaflık artacak hem de ölçülebilir

veriler alınabilecek ve sağlanan vergisel ayrıcalıklar tekrar kamusal faydaya en maksimum etkide dönüştürülmüş olacaktır. Sağlanan vergisel ayrıcalıklar da vergi harcamaları raporlarda tutar olarak yer almalı, ilgili STK'ların internet sitelerinde de yayınlanmalıdır.

Elbette bu sonuçlar rastgele seçilen 15 STK üzerine yapılan analize ait olup bu konudaki ön inceleme görevini görmektedir. İleride yapılacak daha detaylı analizlerle daha detaylı sonuçlar bulunup STK harcamalarının daha doğru analiz edilmesi ve raporlanması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- AB Uyum Süreci ve STK'lar. (2004). Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu XIV, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 33.
- Aktan, C., Çoban, H. "Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri", Kurumsal Sermaye Piyasası Kurulu Kurumsal Araştırmalar Serisi. No:5, Yayın No: 197, SPK Yayınları, Ankara, 2006. 17-53.
- Alkin, E. (2008). İktisada Giriş, (11-20 Ünite), Editör: İlyas Şıklar, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No:1472, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:785, Anadolu Üniversitesi Yayınlar, 7. Baskı, Eskişehir.
- Anheier, H. K. (2014). Nonprofit organizations: Theory, management, policy. Routledge.
- Aslan, S. (2010). Türkiye'de Sivil Toplum. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 260-283.
- Atar, Y. (1997). "Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi", Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel Sayısı, S. 18, Ankara, 98-105.
- Avrupa Birliği, Devlet ve STK'lar (2001). Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu VII, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Battersby, P., & Olson, W. (2015). Civil society, non-governmental organizations and the internationalization of humanitarianism. In The Routledge handbook of humanitarian action. Routledge.
- Beyhan, E. (2008). "Sürdürülebilir Kalkınma – Çevre ve Yerel Yönetimler", Yerel Siyaset
Birinci Baskı, Ankara.
- Bora, A. (2003). The role of Turkish NGOs in the post-1999 earthquake period. Disasters, 27(4), 387-398.

- Buluş, A. (2009). Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları. Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 21-36.
- Dağ, A. (2014). Osmanlı Devletinde Sivil Toplum ve Sosyal Hizmetlerin Temel Unsurları. İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 1-10.
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı'da Sivil Toplum. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 79-99.
- Çaha, Ö. (1995). Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Yıllarında Sivil Toplum. İslami Araştırmalar Dergisi, 99-113.
- Çaha, Ö. (2003). Aşkın Devletten Sivil Topluma, Gendaş A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ö. (2006). "Bir Kez Daha Sivil Toplum", <http://www.siviltoplum.com.tr> (son erişim tarihi 15.06.2006).
- Carvalho, O. G., (2001). Sustainable Development: Is It Achievable Within The Existing International Political Economy Context?, Sustainable Development, 61-73.
- Çetinkaya, K. (2008), 1980 Sonrası Sivil Toplum, Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi, T.C. İçişleri Bakanlığı, Ankara, s.8.
- Civil Society. (n.d.). World Economic Forum. <https://www.weforum.org/communities/civil-society/Skidmore>, D. (2001, January). Civil Society, Social Capital and Economic Development. Global Society, 15(1), 53–72. <https://doi.org/10.1080/13600820125650>
- Coleman, J. S. (1988, January). Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, 94, S95–S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Crane, D. (1999). Globalization, culture, and the paradox of the local. In global culture: Nationalism, globalization and modernity. Sage Publications.
- Çulhaoğlu, M. (2001). "Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme", Sivil Toplum: Devletin Büyümesi, YGS Yayınları, İstanbul, 19-65.
- Demirtaş-Madran, H. (2004). Civil society in Turkey. Turkish Studies, 5(2), 83-105.
- Donnelly, J. (2003). Universal human rights in theory and practice. Cornell University Press.

- Dubofsky, M. (2000). Industrialism and the American worker, 1865-1920. In *The Cambridge Economic History of the United States* (Vol. 2, pp. 421-479). Cambridge University Press.
- Emen, T., & Çak, M. (2023). Vakıflar, Dernekler ve İktisadi İşletmelerinin Türk Vergi Kanunları Karşısındaki Durumlarının İncelenmesi. *Maliye Çalışmaları Dergisi / Journal of Public Finance Studies*, 0(70), 35-45. <https://doi.org/10.26650/mcd2023-1355147>
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirlemedeki Rolü: TÜSİAD Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43-56.
- Ercan, H. (2002). “Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, S. 1, Mayıs 2002, Sivas, s. 69-79.
- Frenk, J., Chen, L., Bhutta, Z. A., Cohen, J., Crisp, N., Evans, T., ... & Zurayk, H. (2010). Health professionals for a new century: Transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. *The Lancet*, 376(9756), 1923-1958.
- Gelir Vergisi Kanunu (06.01.1961). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 10700). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10700.pdf>
- Gladwin, T.N., Kennelly, J.J. ve Krause, T-S., (1995), *Shgifting Paradigms For Sustainable*
- Goodhart, M. (2013). *Human rights: Politics and practice*. Oxford University Press.
- Güneş, İ. (2004), “Sivil Toplum Kuruluşları”, *Son Baskı Sanal Dergi*, Yıl: 1, S. 5, <http://www.sonbaski.com/sayi7siviltoplum.htm> (son erişim tarihi 20.05.2008).
- Gürlük, S., (2010), *Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi?*, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, 85-99.
- Güzel, P., Çoknaz, D. Ve Atalay Noordegraaf, M. (2009). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Çevre Boyutunda Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) Uygulamaları ve Olimpiyat Organizasyonları Kapsamında İncelenmesi*, *Spor Bilimleri dergisi*, *Hacettepe J.of Sport Sciences*, Cilt:20, Sayı:2, 59-69

- Hall, P. D. (1992). *Inventing the nonprofit sector and other essays on philanthropy, voluntarism, and nonprofit organizations*. Johns Hopkins University Press.
- Haris, J.M. (2000). *Basic Principles Of Sustainable Development, Global Development And Environment İnstitute, Working Paper, 00-04*.
- Hawken, P. (2007). *Blessed unrest: How the largest social movement in history is restoring grace, justice, and beauty to the world*. Penguin.
- Hobsbawm, E. J. (1962). *The age of revolution: Europe 1789-1848*. Weidenfeld & Nicolson.
- Hotez, P. J. (2017). Blue marble health and “the big three diseases”: HIV/AIDS, tuberculosis, and malaria. *Microbes and Infection*, 19(10), 518-522.
- Jones, P. (2019). *Legal Foundations of Civil Society: A Comparative Analysis*. Publisher.
- Kanca, O. (2012). 1950-60 Arası Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47-63.
- Kandiyoti, D. (2002). Sovereignty, gender, and the discourse of rights in the Kurdish movement in Turkey. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 27(2), 249-276.
- Kasaba, R. (2003). The Anatolian Tigers: The role of small and medium industries in Turkey's export boom. *The International Journal of Middle East Studies*, 35(2), 241-265.
- Katma Değer Vergisi Kanunu (02.11.1984). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 18563). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18563.pdf>
- Kaypak, Ş. (2012). Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34-57.
- Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). *Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*. Cornell University Press.
- Keleş, İ., Metin, H., Özkan Sancak, H. (2005). *Çevre, Kalkınma ve Etik*, Alter Yayıncılık,
- Keleş, R., (1998), *Kent Bilimleri Sözlüğü*, İmge Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

- Keyman, Fuat (2004b), "Türkiye'de ve Avrupa'da Sivil Toplum" Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf (son erişim tarihi 15.03.2005).
- Kitapçioğlu, T. (2013). Baskı Grupları ve Demokrasi. TBB Dergisi, 357-392.
- Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*, 8(1), 5-31.
- Koç, Y. (2018). Civil society, state, and politics in post-1980 Turkey: From contentious politics to passive revolution. Routledge.
- Kuru, A. T. (2009). Passive and assertive secularism: Historical conditions, ideological struggles, and state policies toward religion. *World Politics*, 61(4), 1-49.
- Kurumlar Vergisi Kanunu (21.06.2006). T.C. Resmi Gazete (Sayı: 26205). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060621.htm>
- Lewis, D. (2001), *The Management of Non-Governmental Development Organizations An Introduction*, UK.Routledge Taylor & Francis Group.
- Mağa, İ. (2001). "Sivil Toplum Devletin Büyümesidir", *Sivil Toplum Devletin Büyümesi*, YGS Yayınları, İstanbul, s. 7-17.
- Mallard, G. (2005). Microfinance and the illusion of development: From hubris to nemesis in thirty years. *World Development*, 33(6), 907-928.
- McAdam, D. (1996). Conceptual origins, current problems, future directions. In *Comparative perspectives on social movements* (pp. 23-40). Cambridge University Press.
- Moyo, D. (2009). *Dead aid: Why aid is not working and how there is a better way for Africa*. Farrar, Straus and Giroux.
- Oreskes, N., & Conway, E. M. (2010). *Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco smoke to global warming*. Bloomsbury Publishing.
- Rizvi, F. (2004). The cultural politics of the internationalization of higher education. *Journal of Studies in International Education*, 8(1), 5-28.
- Rubin, M. (1987). *Charity and community in medieval Cambridge*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rugman, A. (2000), *Globalleşmenin Sonu*, (çev. Sedat Eroğlu), MediaCat Yayınları, Ankara.
- Şahin, M., Uysal, Ö. (2007). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet Tarafından Finansmanı Üzerine Bir Tartışma*. *Maliye Dergisi*, 1-13.
- Saktanber, A. (2002). In search of the third sector: Civil society, NGOs, and democratization in Turkey. *Third World Quarterly*, 23(4), 725-739.
- Salamon, L. M. (1994). The rise of the nonprofit sector. *Foreign Affairs*, 73-89.
- Sarıbay, A. Y. (2000), *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, Alfa Yayınları, İstanbul, s.109-110.
- Sarıbay, A.Y. (1998), “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Küreselleme-Sivil Toplum ve İslâm*, Vadi Yayınları, Ankara, s. 447-461.
- Sarıkaya, M., Kara, F. Z. (2007). “Sürdürülebilir Kalkınmada İşletmenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık”. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 221-233.
- Schwartz, B. (2017). The Red Cross Movement: Context, scope, and objectives. In *Humanitarian Logistics* (pp. 3-16). Springer.
- Şeker, A. (2004). *Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri ve Marmara Depreminden Sosyal Hizmet Düşüncesine Bir Bakış*, Sosyal Hizmet Uzmanı Yayınları.
- Sikkink, K. (2011). *The justice cascade: How human rights prosecutions are changing world politics*. Norton & Company.
- Slim, H. (2015). *Humanitarian ethics: A guide to the morality of aid in war and disaster*. Oxford University Press.
- Smith, M. (2020). *Democratic Renewal: Legal Reforms for Civil Society Empowerment*. Publisher.
- Staggenborg, S. (2012). *Social movements*. Oxford University Press.
- Stoecker, R. (2019). Why academics and activists need to talk to each other. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 48(5), 545-550.
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri. <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf>

- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 387-01
- Taşan-Kok, T. (2015). From minority rights to cultural diversity: New discourses on collective rights in post-1980 Turkey. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 24(2), 117-133.
- Thompson, E. P. (1966). *The making of the English working class*. Vintage.
- Turgut, N. (1997). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Katılımın Rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(01).
https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001996
- Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu XII, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı 11. Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı 12. Kalkınma Planı (2024-2028). Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf
- Wuthnow, R. (2004). *All in sync: How music and art are revitalizing American religion*. University of California Press.
- Yavilioğlu, C., (2002). *Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri*, C. Ü.
- Yıldırım, A. (2021). *Legal Foundations of Civil Society in Turkey: Associations and Foundations*. Ankara: Legal Publishing House.

TURNİTİN RAPORU

%**5**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**5**

İNTERNET KAYNAKLARI

%**2**

YAYINLAR

%**3**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	adnanmenderesercis.meb.k12.tr İnternet Kaynağı	% 1
2	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1
3	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1
4	dspace.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
5	www.tema.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
6	www.kssd.org İnternet Kaynağı	<% 1
7	iksadyayinevi.com İnternet Kaynağı	<% 1
8	Submitted to Akdeniz University Öğrenci Ödevi	<% 1
9	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1

10	Submitted to Istanbul Aydin University Öğrenci Ödevi	<%1
11	Dogu, Dogan Yilmaz. "Sivil Toplum Kuruluslarinda orgute Ve Ise Baglilikin calisan Performansi uzerindeki Etkisi.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Yayın	<%1
12	www.alasayvan.com İnternet Kaynağı	<%1
13	doaj.org İnternet Kaynağı	<%1
14	dakaf.yyu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
15	Submitted to Atilim University Öğrenci Ödevi	<%1
16	Demirkol, Vedat. "Kâr Amacı Gütmeyen Örgütlerde Finansal Şeffaflaşma-Türkiye Örneği", Bursa Uludag University (Turkey), 2023 Yayın	<%1
17	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1
18	www.egitimajansi.com İnternet Kaynağı	<%1
19	www.turkcewiki.org İnternet Kaynağı	<%1

20	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
21	Beyazkaya, Abdulkadir. "Türkiye'de Kamu Yararına alışan Sosyal Yardım Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım Faaliyetleri", Bursa Uludag University (Turkey), 2023 Yayın	<%1
22	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<%1
23	silo.tips İnternet Kaynağı	<%1
24	Submitted to European University of Lefke Öğrenci Ödevi	<%1
25	www.izmirde.biz İnternet Kaynağı	<%1
26	Submitted to TechKnowledge Turkey Öğrenci Ödevi	<%1
27	acikerisim.erdogan.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
28	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<%1

29	fliphtml5.com İnternet Kaynağı	<%1
30	www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
31	Nacak, Osman. "Yeni Kamu Yönetimi ve Türkiye'de Kamu Politikalarının Oluşturulması: Aktör Temelli Bir Analiz", Sakarya Üniversitesi (Turkey), 2022 Yayın	<%1
32	ilkfirsat.org İnternet Kaynağı	<%1
33	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1
34	www.tapv.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
35	9lib.net İnternet Kaynağı	<%1
36	Yakan, Ömer Ozan. "Yenilenebilir Enerji Yatırımları ve Uygulamalarının Sosyal Boyutu: İzmir Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey), 2024 Yayın	<%1
37	ntnuopen.ntnu.no İnternet Kaynağı	<%1
38	turkiyeartvinlilergazetesi.com İnternet Kaynağı	<%1

39	www.issris.org İnternet Kaynağı	<%1
40	www.kizilay.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
41	www.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
42	Sarica, Adem. "Sivil Toplum Kuruluslarinda Kurumsal Kapasite Gelistirme Zorluklari.", Marmara Universitesi (Turkey), 2021 Yayın	<%1
43	HARMAN, Serhat. "SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TURİZM SİSTEMİNDEKİ İŞLEVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014. Yayın	<%1
44	Karatas, Ibrahim Hakan. "Turk Egitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluslari: Konumlari Ve Islevleri", Marmara Universitesi (Turkey) Yayın	<%1

Alıntıları çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Pervin AKBAŞ ÖZDEMİR

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans		Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi	1995-1999
Yüksek Lisans			

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
-	-	-

Yabancı Diller: İngilizce

Yayımlar:

Tarih: (Savunma Tarihi)